”KIELENKÄYTÖLLISIÄ HÄMÄYSYRITYKSIÄ” JA ”KESTÄMÄTTÖMIÄ VÄITTEITÄ”

Uudelleenmäärittely EU-jäsenyyttä koskevassa eduskunnan lähetekeskustelussa 6.–7.9.1994

Meeri Haapakoski

Pro gradu -tutkielma

Valtio-oppi

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2016

TIIVISTELMÄ

”KIELENKÄYTÖLLISIÄ HÄMÄYSYRITYKSIÄ” JA ”KESTÄMÄTTÖMIÄ VÄITTEITÄ”

Uudelleenmäärittely EU-jäsenyyttä koskevassa eduskunnan lähetekeskustelussa 6.–7.9.1994

Meeri Haapakoski
Valtio-oppi
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Kari Palonen
Syksy 2016
Sivumäärä: 103 + liitteet 3 sivua

Tutkielma käsittelee Suomen EU-jäsenyydestä käytyä eduskunnan lähetekeskustelua 6.–7.9.1994 ja siinä käytettyä retoriikkaa. Lähtökohdan keskustelussa käytetyn retoriikan tutkimiselle antaa *paradiastole*-figuuri, joka merkitsee uudelleenmäärittelyn tekniikoita.

Tutkielman tehtävänä on arvioida lähetekeskustelun argumentteja ja niissä tapahtuvaa uudelleenmäärittelyä parlamentaarisen retoriikan tutkimisen näkökulmasta. *Paradiastole*-figuurin käsitteellistämisessä ovat keskeisessä osassa muun muassa Quentin Skinnerin tutkimukset. Työn tavoite on myös osoittaa, että parlamentaarisen puheen sisältämät uudelleenmäärittelyt avaavat mahdollisuuden vaihtoehdoille ja erilaisille poliittisesti merkittäville päätöksille.

Suomen EU-jäsenyysprosessia on tutkittu laajasti, mutta työ tuo aiheeseen uuden näkökulman tutkimalla lähetekeskustelun argumentteja ja niissä esiintyvää uudelleenmäärittelyä. Suomen EU-jäsenyys tuli mahdolliseksi hyvin lyhyessä ajassa, sillä vielä 1980- ja 1990-lukujen taitteessa mikään Suomen puolue ei pitänyt EU-jäsenyyttä todennäköisenä vaihtoehtona, joten esitys unionin jäsenyydestä oli jo muutos itsessään.

Tutkimusaineiston muodostavat lähetekeskustelun 193 puheenvuoroa. Tutkin kansanedustajien käyttämiä argumentteja jäsenyyden puolesta ja vastaan sekä sitä, miten edustajat muutoksen näkivät. Olen myös taustoittanut lähetekeskustelun historiallista ja poliittista kontekstia, koska katson sillä olleen suurta merkitystä kansanedustajien näkemysten syntymisessä. Kannattajien tehtävä oli *paradiastole*-figuurin näkökulmasta tarkasteltuna perustella muutoksen tarpeellisuus ja toisaalta pehmentää suurta muutosta perustelemalla mikä ei muutu tai muuttuu vain vähän. Vastustajien tehtävänä oli perustella, miksi kannattaa pysyttäytyä vanhassa ja vastustaa muutosta. Tarkastelen argumentteja talouden, itsenäisyyden ja turvallisuuden osa-alueilla.

Tutkimustulokset osoittavat, että talouden ja turvallisuuden osa-alueilla kannattajat pystyivät perustelemaan muutoksen tarpeellisuuden. Vastustajat eivät onnistuneet riittävän hyvin perustelemaan, miksi jättäytyminen ulkopuolelle olisi talouskehityksen kannalta parempi vaihtoehto tai turvallisuuspoliittisista syistä järkevämpää. Itsenäisyyden alueella sen sijaan vastustajat argumentoivat uskottavammin, että muutos on Suomelle vahingollinen, koska suvereniteetti ja itsemääräämisoikeus tulisivat kaventumaan. Kannattajat eivät kyenneet perustelemaan riittävän hyvin, miksi vallitsevasta tilanteesta pitäisi luopua, eli antaa merkittävä osa itsemääräämisoikeudesta EU:lle.

Avainsanat: Uudelleenmäärittely, paradiastole, retoriikka, eduskunta, EU-jäsenyys

SISÄLLYS

1. JOHDANTO ... 4
1.1 Tutkimuskysymys ... 5
1.2 Tutkimuksessa käytetyt metodit ja niiden käsitteellistäminen ... 6
1.3 Tutkimuksen aineisto ja aikaisempi tutkimus ... 7
2. PARLAMENTAARISEN RETORIIKAN TUTKIMUS ... 9
2.1 Suostuttelun tekniikat ja *paradiastole* ... 9
2.2 Retorisen vaikuttavuuden välineet ... 11
2.3 *Paradiastole* 1700- luvun retoriikan opaskirjassa ... 14
2.4 Puheiden retorinen luenta ... 16
2.5 Puheen merkitys eduskunnassa ... 18
2.6 Lähetekeskustelu parlamentaarisena tekstilajina ... 23
2.7 *Paradiastolen* soveltaminen tutkimusaineistoon ... 25
3. KATSAUS 1990-LUVUN HISTORIALLISEEN JA POLIITTISEEN KONTEKSTIIN ... 29
3.1 Eurooppa yhdentyy 1900-luvulla ... 29
3.2 Maastrichtin sopimus ja unionin perustaminen ... 31
3.3 Kylmä sota päättyy – Euroopan murrosvaihe ... 33
3.4 Suomalaista identiteettiä etsimässä ... 38
3.5 Lähetekeskustelu Euroopan unionin jäsenyydestä ... 41
3.6 Ryhmäpuheenvuorot lähetekeskustelussa ... 46
4. PELASTAAKO VAI TUHOAAKO EU SUOMEN TALOUDEN? ... 53
4.1 ”Vain suurilla yhteisillä markkinoilla pystytään torjumaan keinottelijoita” ... 54
4.2 ”Eurooppa on honkiintuva taantuma-alue” ... 58
4.3 Dynaamista kehitystä vai katteettomia lupauksia? ... 63
5. ITSENÄISYYDEN PUOLESTA UNIONIIN VAI ULOS? ... 69
5.1 ”Pienet jäsenmaat käyttävät suurta valtaa, kun ovat sitomassa suuria jäsenmaita yhteisiin päätöksiin.” ... 71
5.2 ”Se mistä joutuisimme luopumaan, on tärkeämpää kuin se mihin päätöksentekoon pääsisimme mukaan.” ... 74
5.3 Itsenäisyyspäivä vai itsenäisyyden muistopäivä? ... 77
6. SUOMEN ASEMA JA TURVALLISUUS ... 81
6.1 ”Olennaista on, että yhteistyön ja rauhan alue Euroopassa laajenee." ... 83
6.2 ”Jäsenyys romuttaa puolueettomuuspolitiikan.” ... 86
6.3 Liittoutumattomuus vai puolueettomuus? ... 89
7. LOPPUPÄÄTELMÄT ... 93
LÄHTEET ... 99
LIITTEET ... 104

1. JOHDANTO

Suomi liittyi Euroopan unioniin 1.1.1995. Päivämäärä toimii merkkipaaluna Suomen valtion historiassa. Suomen pyrkimykset syventää osaansa Euroopan integraatiossa olivat alkaneet kuitenkin jo hyvissä ajoin ennen varsinaista liittymistä, ja tälläkin ajanjaksolla on siten merkitystä historiallisen päätöksen synnylle. Euroopan integraatiolle hahmoteltiin suuntaviivat pian toisen maailmansodan jälkeen, kun Keski-Euroopan valtiot sopivat hiili- ja teräsyhteisön perustamisesta. 1900-luvun loppupuolta kohden integraatio tiivistyi ja maat toisensa jälkeen liittyivät Euroopan talousyhteisöön. Kylmän sodan päättymisen jälkeen myös etupiirien välillä liittoutumattomina tasapainotelleet maat, kuten Suomi ja Ruotsi sekä myöhemmin entisen Neuvostoliiton vallan alla olleet Itä-Euroopan maat saivat mahdollisuuden liittyä Euroopan integraatiokehitykseen.

Suomen eduskunta käsitteli lähetekeskustelussa 6.–7.9.1994 hallituksen esitystä liittymisestä Euroopan unioniin (EU). Ennen keskustelua oli jo otettu useita askelia kohti EU:ta ja aihe oli tuttu myös aiemmilta vuosikymmeniltä, sillä Suomi oli jo 1960-luvulta lähtien ollut mukana yhdentymisprosessissa Euroopan vapaakauppa-alueen (EFTA) liitännäisjäsenenä FINEFTA-sopimuksella. EU:n jäsenyys ei kuitenkaan vielä 1980-luvun lopulla näyttänyt minkään suomalaisen puolueen näkökulmasta mahdolliselta. Vuonna 1992 Suomi neuvotteli sopimuksen Euroopan talousalueeseen (ETA) liittymisestä. Näiden neuvottelujen tuloksia hyödynnettiin myös unionin täysjäsenyyden liittymisselvityksissä. Liittymisneuvottelut aloitettiin vuoden 1993 alussa yhdessä Itävallan ja Ruotsin kanssa. Erityisesti maatalous- ja aluepolitiikka nousivat keskustelun merkittäviksi aiheiksi.

Liittymissopimuksen käsittelyn aikana vuonna 1994 Suomessa järjestettiin myös neuvoa-antava kansanäänestys Euroopan unionin jäseneksi liittymisestä. Myös Norja ja Ruotsi äänestivät samana syksynä. Lokakuun 16. päivä vuonna 1994 järjestetyssä kansanäänestyksessä suomalaisista 56,9 % kannatti jäsenyyttä (Eurooppatiedotus.fi 2016). Omissa kansanäänestyksissään ruotsalaisista 52,3 % ja norjalaisista ainoastaan 47,8 % kannatti EU-jäsenyyttä (EU-upplysningen 2016; Regjeringen.no 2014). Sen seurauksena Norja jäi unionin ulkopuolelle Itävallan, Suomen ja Ruotsin liittyessä unioniin vuoden 1995 alusta alkaen.

Tutkin tässä työssä kansanedustajien käyttämiä argumentteja Euroopan unionin puolesta ja sitä vastaan. Hahmotan lähetekeskustelun poikkeuksellisena poliittisen toiminnan hetkenä ja tilaisuutena, jossa argumentein ja perusteluin pyrittiin vakuuttamaan vastapuoli ja kansalaiset oman näkökulman paremmuudesta ja EU-jäsenyyden kohtalosta. Suomen EU-jäsenyyttä tarkastellaan tässä tutkielmassa poliittisena tapahtumana, joka ratkesi poliittisen vallankäytön ja argumentoinnin sekä kansalaismielipiteiden yhteisvaikutuksesta.

1.1 Tutkimuskysymys

Tutkin Suomen eduskunnan lähetekeskustelua 6.–7.9.1994 Euroopan unioniin liittymisestä retoriikka-analyysin keinoin. Kyseessä on parlamentaarisen puheen analyysi, jonka avulla selvitän puhujien motiiveja ja vaikuttamisyrityksiä, ja sitä, kuinka he Suomen politiikassa uudelleenmäärittelevät Euroopan unionin jäsenyyteen liittyviä tekijöitä. Keskeinen tutkimuskysymykseni on, mitä ja minkälaisia uudelleenmäärittelyn tekniikoita kansanedustajat käyttivät, ja toissijaisesti, miten merkittävänä muutoksena kansanedustajat näkivät EU-jäsenyyden. Tätä varten kysynkin, oliko muutos suhteessa entiseen a) erittäin merkittävä vai b) merkittävä? Teesini on, että muutosta määritelläkseen edustajat käyttivät uudelleenmäärittelyä, jota hyödynnettiin keskustelun eri tasoilla. Muutosta voidaan arvioida myös suhteessa jo olemassa olevaan Suomen jäsenyyteen Euroopan talousalueessa (ETA), sekä suhteessa siihen, miten EU vaikuttaa sen ulkopuolella oleviin maihin. Lisäksi tutkin, oliko muutos nykytilaan kansanedustajien mielestä a) kielteinen, b) neutraali vai c) myönteinen.

Luen puheista esiin eri näkökulmia ja perusteluja, joilla muutoksen merkittävyyttä kuvataan. Tarkastelen, miten Suomi yritettiin asettaa erilaiseen asemaan esimerkiksi geopolitiikkaa, talouden tilaa tai itsenäisyyden eri määrittelyjä hyödyntäen. Vaikka arvioin keskustelun pienempiä osia, ja niissä käytettyä argumentaatiota, on tutkimuksellani laajempi merkitys, nimittäin se kuvaa Suomen valtion siirtymävaihetta uudelle politiikan aikakaudelle 1990-luvun taitteessa. Tulen myös ottamaan huomioon tämän laajemman kontekstin, sillä itse asiassa muutosvaiheen mahdollisti laajempi Suomen asemaa koskeva uudelleenmäärittely, joka ei rajoitu ainoastaan käsittelemääni lähetekeskusteluun.

1.2 Tutkimuksessa käytetyt metodit ja niiden käsitteellistäminen

Retoriikka kiinnosti jo antiikin aikakaudella kreikkalaisia filosofeja, kuten Aristotelesta, ja myöhemmin retoriikkaa on tutkittu useista eri näkökulmista käsin. Parlamentaarisen retoriikan tutkimus pohjautuu parlamentin tunnistamiseen poliittisena ilmiönä. Brittiläinen parlamentarismi on toiminut parlamentaarisen puheen ja siinä esiintyvien käytäntöjen malliesimerkkinä, ja sen toimintaa on tutkittu laajasti. Esimerkiksi politiikan teoreetikko Quentin Skinner on perehtynyt retoriikkaan toiminnan näkökulmasta ja hän on analysoinut laajasti renessanssin ajan brittiläistä parlamentaarista retoriikkaa. Retoriikan merkitystä ja argumentointitaitoja on käsitellyt kirjoituksissaan myös Britannian parlamentin alahuoneen jäsen William Hamilton, jonka huomioihin perustuva retoriikan opaskirja *Parliamentary Logick* julkaistiin hänen kuolemansa jälkeen vuonna 1808. Suomessa parlamentaarista retoriikkaa on tutkinut esimerkiksi Kari Palonen, joka on perehtynyt aiheeseen laajasti. Käytän tutkielmassani Palosen teoksia *Parlamentarismi retorisena politiikkana* (2012) ja *Quentin Skinner – History, Politics, Rhetoric* (2003) apuna parlamentaarisen puheen käytäntöjen analysoimiseen. Eduskunnassa tapahtuvan puheen merkitystä ovat analysoineet esimerkiksi Kyösti Pekonen teoksessaan *Puhe eduskunnassa* (2011) ja Salla Juga pro gradu -tutkielmassaan *Tyhjää puhettako? Eduskunnan välikysymysinstituutio 1999–2013* (2015).

Uudelleenmäärittely retoriikan keinona pohjautuu erityisesti Quentin Skinnerin tutkimuksiin, joissa hän on perehtynyt Thomas Hobbesin renessanssin ajan kirjallisuuteen ja siinä esiintyvään retoriikkaan sekä antiikin retoriikkaan. Esimerkiksi teoksessaan *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes* (1996) Skinner esittelee uudelleenmäärittelyn käsitteellistämiseksi *paradiastole*-figuurin, joka kokoaa yhteen erilaiset keinot ja taktiikat, joilla asioille annetaan uusia merkityksiä. Hamiltonin edellä mainittu retoriikan opaskirja kiinnittää myös huomiota uudelleenmäärittelyyn retoriikan keinona, ja ”tosiasioiden” värittäminen suuntaan tai toiseen näyttäytyy merkittävänä retoriikan keinona, jota tulee analysoida myös EU-lähetekeskustelun puheenvuoroissa. *Paradiastolen* hyödyntäminen tässä tutkimuksessa perustuu siihen, että tutkin suurta muutosta, Suomen tavoitetta päästä EU-jäseneksi, joka ei olisi ollut ennen 1990-lukua edes mahdollinen. Tämän muutoksen mahdollistamiseksi Suomessa tapahtui 1990-luvun taitteessa runsaasti uudelleenmäärittelyä ja esimerkkinä näistä puheteoista käytän vuoden 1994 EU-

lähetekeskustelua. *Paradiastolen* avulla on mahdollista keskittyä nimenomaan ilmiölle annettujen merkitysten arvioimiseen.

1.3 Tutkimuksen aineisto ja aikaisempi tutkimus

Liittyminen Euroopan unioniin on Suomelle merkittävä tapahtuma, ja eduskunnassa aiheesta käytävät keskustelut ovat sen seurauksena keskeisessä osassa lopullisen jäsenyyspäätöksen syntymisessä ja jäsenyyden puolelle kallistumisessa. Tutkielmani aineistona ovat hallituksen esityksen (HE 135/1994 vp) lähetekeskustelun 193 puheenvuoroa, jotka käytettiin lähetekeskustelun ensimmäisen ja toisen osan aikana. Lähetekeskustelussa käytetyt puheenvuorot löytyvät eduskunnan istuntopöytäkirjoista PTK 73/1994 ja PTK 74/1994. Olen maininnut jokaisen puheenvuoron yhteydessä kansanedustajan nimen ja puolueen, sekä puheenvuoron järjestysnumeron ja pöytäkirjan sivunumeron. Järjestysnumerointi on itse muodostamani havainnollisuuden parantamiseksi. Työni liitteistä löytyvät kaikki käyttämäni puheenvuorot yksilöityinä ja taulukoituina.

Aikakauden historiallista ja poliittista kontekstia valotan esimerkiksi Jaakko Blombergin (2011) kattavan teoksen *Vakauden kaipuu: Kylmän sodan loppu ja Suomi* avulla. Lisäksi hyödynnän analyysissani Louis Clercin ja Kimmo Elon (2014) teosta *Aatteesta instituutioksi: Euroopan unionin historia ja rakenteet.* Geopolitiikan ja identiteettikysymyksen merkitystä Euroopan unioniin liittyvässä keskustelussa ovat kuvanneet Vilho Harle ja Sami Moisio (2000) teoksessaan *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka.*

Euroopan unionin jäsenyyttä koskevaa lähetekeskustelua on tutkinut muun muassa Riikka Saloniemi pro gradu-tutkielmassaan *Kansanedustajien itsenäisyysretoriikka EU-jäsenyyskeskustelun osana: Vastustajien ja kannattajien puheiden itsenäisyysargumentaatio ja termin käsitteellistäminen* (2003). Kansanäänestys Euroopan unioniin liittymisestä järjestettiin lähetekeskustelun jälkeen, ennen ensimmäistä, toista ja kolmatta käsittelyä. Kansanäänestyksen tuloksia on kartoittanut esimerkiksi Pertti Pesonen teoksessaan *Suomen kansanäänestys 1994: Raportti äänestäjien kannanotoista* (1994). Hän ottaa tutkimuksessaan huomioon myös muiden Pohjoismaiden samanaikaiset

kansanäänestykset. Pertti Pesosen teoksesta nostan esille esimerkiksi Heikki Paloheimon analyysin äänestyskäyttäytymisestä ja kysymyksistä äänestyspäätöksen takana.

Sami Moisio (2003) käsittelee suomalaisen EU-jäsenyyskeskustelun geopoliittista argumentointia väitöskirjassaan *Geopoliittinen kamppailu Suomen EU-jäsenyydestä.* Moision mukaan Suomen EU-jäsenyyskamppailussa oli kyse ennen kaikkea poliittisesta kiistasta, jossa korostui Suomen maantieteellinen asema. Suomalaisia EU-näkemyksiä eduskunnan keskusteluissa on tutkinut myös Kaisu Davidsson pro gradu -tutkielmassaan *"Kansakuntana olemme puolemme valinneet" – Nationalististen uhkakuvien tarkastelua Euroopan unionin laajenemiseen ja syvenemiseen liittyvissä eduskuntakeskusteluissa Suomessa vuosina 1994–2006* (2008). Davidssonin tutkimuksen kohteena ovat nationalistiset uhkakuvat, joita jäsenyyden vastustajat EU:hun liittivät eri eduskuntakeskusteluissa vuosina 1994–2006.

Tutkimusaihettani, Suomen liittymistä Euroopan unioniin on tutkittu paljon eri näkökulmista, mutta tuon aiheeseen uuden näkökulman tutkimalla eduskunnan lähetekeskustelun argumentaatiota uudelleenmäärittelyn tekniikoita (*paradiastole*) analysoimalla. Tutkimuksen kohteena olevaa lähetekeskustelua on tutkittu jonkin verran, mutta kattavaa, koko keskustelua koskevaa analyysia siitä ei ole tehty. Aiemmin lähetekeskustelun puheenvuoroja on tutkittu edellisessä kappaleessa mainitsemieni Riikka Saloniemen (2003), Kaisu Davidssonin (2008) ja Sami Moision (2003) tutkimuksissa yhden teeman kautta, kun taas itse pyrin muodostamaan ensisijaisesti käsityksen keskustelun retorisesta luonteesta, vaikka käytänkin siinä apuna temaattista jaottelua. Euroopan unionin jäsenyys oli vielä muutama vuosi ennen lähetekeskustelua poissuljettu vaihtoehto, joten tarvittiin myös laajemmassa mittakaavassa keskeisten politiikan käsitteiden uudelleenmäärittelyä. Hahmotan lähetekeskustelun myös poliittisen toimintaideaalin hetkenä, eräänlaisena murroshetkenä, jolloin Suomen historiaa, nykyisyyttä ja tulevaisuutta määriteltiin eri näkökulmista käsin. Tutkimuksessani keskityn erityisesti talouden, itsenäisyyden, turvallisuuden teemojen alla tapahtuvaan uudelleenmäärittelyyn ja muutoksen merkitykseen Suomelle ja suomalaisille. Keskustelun retorinen tarkastelu *paradiastole*-figuurin avulla mahdollistaa muutoksen käsitteellistämisen arvioinnin ja unioninjäsenyyden merkityksen poliittisen kamppailun kohteena.

2. PARLAMENTAARISEN RETORIIKAN TUTKIMUS

Tässä tutkimuksessa keskityn parlamentissa käydyn keskustelun puheenvuoroihin ja niissä ilmenevään retoriikkaan. Tutkimukseni tarkastelee erilaisia retorisia välineitä, ja erityisesti uudelleenmäärittelyn tekniikoita, joita voidaan kutsua myös yläkäsitteellä *paradiastole*. Tulen esittelemään uudelleenmäärittelyn tekniikat myöhemmin tässä luvussa. Retoriikka on puhetekoja, ja näillä teoilla osaltaan mahdollistettiin myös Suomen poliittisen järjestelmän siirtyminen osaksi Euroopan unionia. Perehdyn tutkimuksessani retoriikan ja uudelleenmäärittelyn teoriaan, parlamentaarisen retoriikan käytäntöihin ja sitä kautta Suomen eduskunnan retoriseen perinteeseen. Tarkastelen teorian pohjalta analyysiosiossa Euroopan unionin jäsenyydestä käytyä lähetekeskustelussa ja etsin keskustelusta argumentteja, joilla määriteltiin Euroopan unionin merkitystä Suomelle.

2.1 Suostuttelun tekniikat ja *paradiastole*

Quentin Skinnerin tutkimuksen kohteena ovat olleet Thomas Hobbesin renessanssin aikakaudella kirjoittamat teokset, kuten *Leviathan* ja *De Cive.* Skinnerin tutkimus on kohdistunut ennen kaikkea siihen, miten Hobbes ilmentää aikakauden retorista kulttuuria. Skinner analysoi teoksessaan *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes* (1996) renessanssin ajan Englantia ja Hobbesin teoriaa *scientia civiliksesta,* eli ”kansalaistieteestä”. Skinner polemisoi teoksessa muita Hobbesia tutkineita teoreetikkoja, kuten David Johnstonia, jotka tutkivat Hobbesin teosten retoriikkaa pelkästään kielellisestä näkökulmasta. Skinnerin (1996, 6) mukaan Hobbesin retoriikkaa on hedelmällisempää tutkia siitä näkökulmasta, josta retoriikkaa on 1600-luvulla ymmärretty. Skinner pyrkiikin tavoittamaan Hobbesin näkemykset retoriikan hyödyntämisestä *scientia civiliksen* yhteydessä. Skinnerin (1996, 6) mukaan esimerkiksi Hobbesin *De Cive* vuodelta 1642 on kuitenkin jokseenkin anti-retorinen teos sisältäen ”tieteellisiä” perusteluja ja geometrisia malleja monarkian puolustamiseksi. Myöhemmässä tuotannossaan, kuten Leviathanissa, Hobbes palasi retoriikan käyttöön, mutta rajoitti sen välineeksi, jolla puolusti järjestystä ylläpitävää politiikkaa.

Thomas Hobbes syntyi Englannissa 1588 ja sai keskiluokkaisen perheen poikana korkeatasoisen koulutuksen. Tudorin ajan Englannissa Hobbesin kouluaikana kehittyi uusi

humanistinen suuntaus (Skinner 1996, 20), joka vaikutti myös Hobbesin opintoihin esimerkiksi siten, että englanti nousi ensisijaiseksi opetuskieleksi. Yliopistossa opiskeltiin klassisia aineita, kuten antiikin kieliä latinaa ja kreikkaa sekä puhetaitoa. Puhetaidon merkitystä oli alettu korostaa yliopistojen ja oppikoulujen opetuksessa antiikin ihanteen mukaisesti. Hobbesille tulivat tutuksi klassiset kirjailijat kuten Aristoteles, Cicero ja Quintilianus, sekä retoriikan klassikkoteos *Rhetorica ad Herennium* (myös *Ad Herennium*), jonka kirjoittaja on jäänyt tuntemattomaksi.

Klassisen retoriikan perusteet tuli renessanssin Englannin retoriikan opinnoissa ymmärtää perusteellisesti. Esimerkiksi klassinen kolmijako eri puheen muotoihin oli merkittävässä osassa renessanssin ajan retoriikan opiskelussa (Skinner 1996, 42). Puheen kohteena olevat tapaukset koskivat roomalaisen jaottelun mukaan kunniaa (*genus demonstrativum*), hyötyä ja kannatettavaa (*genus deliberativum*) ja oikeutta (*genus iudicale*) (ks. myös Haapanen 1996, 3). Klassisen retoriikan eri muodot ja puhetaidon mekanismit sekä klassiset auktoriteetit leimasivat renessanssin retorista kulttuuria siinä määrin, että opiskelijoiden tuli myös itse saavuttaa tietyt taidot kirjoittamisessa ja puhumisessa (Skinner 1996, 45).

Hobbesin retoriikkaa tutkineen Quentin Skinnerin tulkinta on Palosen (2003, 146-147) mukaan saanut innoitusta David Johnstonin (ks. esim. *Rhetoric of Leviathan*, 1986) tutkimuksista. Kuten Palonen toteaa, Skinner kuitenkin saavuttaa tutkimuksessa retoriikan poliittisen ulottuvuuden, kun Johnstonin tutkimus keskittyy Hobbesin käyttämiin retoriikan keinoihin ja kielellisiin strategioihin.

> ”… To Skinner rhetoric is always connected with politics, both political practices and the *scientia civilis.*” (Palonen 2003, 169-170.)

Skinnerin tutkimuksen mukaan Hobbes itsekin hyödynsi retoriikkaa omissa *scientia civilista* koskevissa tutkimuksissaan. Hobbes vakuuttui kuitenkin järjen ja puhetaidon yhteydestä siinä määrin, että retoriikka ja tieteelliset metodit olivat nyt yhdistettävissä toisiinsa. (Palonen 2003, 150.)

2.2 Retorisen vaikuttavuuden välineet

Keskeinen uudelleenmäärittelyyn liittyvä käsite *paradiastole* löytyy esimerkiksi Quentin Skinnerin (1996) *The Reason and Rhetoric* – teoksesta. *Paradiastole* on käsitteenä suosituin, kun viitataan uudelleenmäärittelyn tekniikoihin kokonaisuutena. Käsite juontaa juurensa Rutilius Lupuksen teksteistä, jotka ovat Skinnerin (1996, 150) mukaan peräisin noin vuodelta 20 jKr ja ne käsittelevät retoriikan genreä, jossa käytetään trooppeja ja figuureja sekä uudelleenmäärittelyä. Skinnerin mukaan Lupuksen tekstit ovat tämän retoriikan genren vanhimpia tallessa olevia kirjallisia tuotoksia. Lupus on teoksessa nimennyt uudelleenmäärittelyn esimerkin *paradiastoleksi* ja esittelee sen havainnollistamiseksi esimerkit, jotka tulivat myöhemmin myös Quintilianuksen toistamiksi. Skinnerin mukaan uudelleenmäärittelylle retoriikan keinona suosituin nimiehdotus on ollut *paradiastole.* Lupuksen kehittelemää ”mallia” on jatkettu historian saatossa ja muovattu uudenlaiseksi. Myös renessanssin retoorikot käyttivät Skinnerin mukaan juuri tätä uudelleenmäärittelyn tekniikkaa ja kirjoittivat siitä ahkerasti viitaten muun muassa Quintilianukseen ja Ciceroon.

Perinteisen retoriikan mukaisesti voidaan sanoa, että argumentteja vahvistaakseen puhuja tarvitsee aina ennen kaikkea puhetaitoa:

> ”- - Next there is the view towards which Hobbes eventually inclined: that, even if it is possible to argue deductively about moral and political principles, our arguments will never be persuasive unless we enforce them with the arts of eloquence. “ (Skinner 1996, 15.)

Skinnerin (1996) esittelemät uudelleenmäärittelyn tekniikat pohjautuvat antiikin retoriikan perinteeseen ja klassisten kirjoittajien, kuten Aristoteleen, Ciceron ja Quintilianuksen teksteihin sekä *Ad Herenniumiin.* Uudelleenmäärittelyssä on kyse siis eri tekniikoista, joista voidaan muodostaa figuuri. Tätä figuuria tai ”mallia” (*schema*) kutsutaan usein *paradiastoleksi*. Uudelleenmäärittelyn perustana on tavoite vaikuttaa yleisöön ja saada yleisö oman mielipiteen puolelle. Vahvistaakseen argumenttejaan täytyy puhujan onnistua vakuuttamaan yleisönsä ja hän voi siinä onnistuakseen käyttää esimerkiksi suostuttelun keinoja. Skinnerin (1996, 138) totuutta voidaan venyttää *invention* avulla. Retoriikassa *totuus* voidaan saada näyttämään erilaiselta riippuen puhujan tavoitteista. *Ornatuksen* eli puheen ”ornamentiikan” tai ”puheen tyylin” käytössä voidaan soveltaa kahta eri tyyliä.

Voidaan joko uudelleen määritellä tekoja tai asioiden laitaa tai voidaan värittää tai edistää omien argumenttien pätevyyttä figuurien tai trooppien avulla (Skinner 1996, 139).

Uudelleenmäärittely voi lähteä siitä, että puhuja väittää jonkun olemassa olevan määrittelyn olevan harhaanjohtava. Erityisesti Aristoteles on Skinnerin (1996, 140) mukaan perehtynyt tähän esimerkillään varkaudesta, jota voidaan kutsua varkauden kohteesta riippuen erilaisilla nimityksillä. Mikäli varastettu esine on ”pyhä”, voidaan tekoa kutsua pyhäinhäväistykseksi. Puhujan tehtävä on saada kuulijat vakuuttumaan tekemästään uudelleenmäärittelystä. Myös Cicero on oivaltanut saman ongelman käsitteellistämisessä. Samaa ”faktaa” voidaan kutsua eri nimillä, kuten ”varkaus vai pyhäinhäväistys” – esimerkissä. Teoille, tapahtumille ja faktoille on olemassa siis eri nimityksiä, joita käyttämällä taitava puhuja voi suostutella yleisön puolelleen.

Uudelleenmäärittely esitellään Skinnerin (1996, 141) mukaan myös *Ad Herenniumissa* keskeisenä *ornatuksen* tekniikkana. Tämän tekniikan avulla voidaan joko kiihdyttää tai hidastaa tekojen luonnetta haastamalla olemassa olevat käsitteen määrittelyt. Tiettyä tekoa tai asian laitaa ja sen merkitystä voidaan kasvattaa (*augment*) tai lieventää (*extenuate*). *Ad Herenneumin* kirjoittaja havainnollistaa tätä uudelleenmäärittelyn keinoa esimerkillä rohkeudesta. Jokin teko voi olla joko *rohkea* tai *uhkarohkea* riippuen siitä, mistä näkökulmasta tekoa katsotaan. Joka tapauksessa käsitteen valinta vaikuttaa siihen, millaisessa moraalisessa valossa kyseinen teko nähdään. ”Uhkarohkeaa tekoa” voidaan paheksua, kun taas ”rohkea teko” on yleensä ihailtava.

Myös Cicero ottaa Skinnerin (1996, 142) mukaan edellä mainitun uudelleen määrittelyn tekniikan eli teon merkityksen kasvattamisen ja lieventämisen tekniikan esille *De inventionessa*. Kyseessä oleva asia eli *constitutio* on uudelleenmäärittelyn kohteena. Määritelmästä voidaan joko esittää tarkentavia kysymyksiä tai sen pätevyys voidaan kyseenalaistaa ja saada se näyttämään arvoltaan erilaiselta. Mikäli puhuja on sellaisessa tilanteessa, että faktoja näyttää olevan hankala kumota, voi hän koettaa esittää kysymyksiä ”faktan” laadusta tai hän voi yrittää vakuuttaa, että asialla on pienempi merkitys, kuin vastapuoli antaa ymmärtää.

Uudelleenmärittelystä on Skinnerin tulkinnan mukaan johdettavissa kaksi edellä kuvailtua tekniikkaa, jotka eroavat toisistaan vastikkeen/korvikkeen prosessin (*the process of*

substitution) osalta (Skinner 1996, 143). Tekniikat ovat siis ”käsitteen määritelmän kyseenalaistaminen” ja ”teon tai asian tilan merkityksen kasvattaminen tai lieventäminen”. Käsitteen määrittelyssä on kyse käsitteen korvaamisesta toisella, mutta jälkimmäisellä tekniikalla voidaan katsoa tarkemmin tekojen luonnetta ja siten muuttaa asioiden merkityksiä. Näin ollen Skinner (1996, 144) esittää Quintilianusta lainaten, että uudelleenmäärittelyn voi suorittaa korvaamalla *asian* toisella *asialla*.

> ”- Rather than speaking of substituting one word for another, *verbum pro verbo*, we ought therefore to speak of substituting one thing for another, *res pro re*.” (Skinner 1996, 144.)

Skinnerin (1996, 143-144) mukaan kyseessä olevaa tekniikkaa havainnollistaa hyvin jo aiemmin mainittu rohkeuden esimerkki. Keskenään kiistelevät osapuolet voivat molemmat pitää uhkarohkeutta ”huolimattomana rohkeutena” ja siten olla rohkeuden käsitteestä samaa mieltä, mutta olla kuitenkin eri mieltä siitä, oliko kyseessä oleva teko tehty ”huolimattomuudella”. Jos puhujan tavoite on kasvattaa (*augment*) teon merkitystä, voi hän sanoa, että teko oli tehty huolellisuudella. Jos taas puhuja haluaa vihastuttaa yleisön tai vastapuolen, voi hän vähätellä (*extenuate*) tekoa ja todeta, että siinä oli mukana runsaasti huolimattomuutta. Tässä kiistassa asetetaan siis arvioitavaksi rohkeuden määritelmä ja teon sisältämät ominaisuudet.

Quintilianus työstää tekniikkaa eteenpäin. Jos puhuja joutuu tilanteeseen, jossa vaikuttaa mahdottomalta kumota vastapuolen esittelemiä faktoja ja yleisö suuntaa epäluulonsa puhujaan, täytyy puhujan silloin ymmärtää asettaa faktat uuteen valoon. Teolle voidaan antaa eri motiivi, eri syyt, eri mieliala teon taustalla, ja näihin määrittelyihin voidaan vaikuttaa sananvalinnoilla (Skinner 1996, 143). Puhujan tavoitteena on saavuttaa yleisön kannatus omalle uudelleentulkinnalleen, eli saada yleisö suhtautumaan kiistelyssä olevaan tekoon eri tavalla. Teko voikin nyt herättää sympatiaa tai moraalista paheksuntaa, toisin kuin aiemmin.

Eri sanoilla ja käsitteillä voi ”pelata peliä”, jossa sananvalinta vaikuttaa yleisön suhtautumiseen käsiteltävänä olevaan tekoon tai asiaan. Esimerkiksi ylenpalttinen (*prodigal*) voidaan muuttaa runsaaksi (*liberal*) ja vivahde-erot saavat teon näyttäytymään uudessa valossa. On luontevaa, että eri ihmiset ja puhujat käyttävät eri käsitteitä ”samoille” asioille, ja näin ollen retoriikassa voidaan vaihdella käsitteiden nimiä ja siten vaikuttaa

siihen, miten tekoon suhtaudutaan. Tämä ”moraalinen mielivaltaisuus” on seurausta siitä, että jokaisella käsitteellä on sille läheinen käsite, joka voi kuitenkin vaikuttaa asian tai teon kokonaisluonteen muuttumiseen (Palonen 2003, 164).

2.3 *Paradiastole* 1700- luvun retoriikan opaskirjassa

William Gerard Hamiltonin teksti *Parliamentary Logick* on 1700-luvun lopulla kirjoitettu opaskirja, joka koostuu erilaisista puheista sekä puheen ”maksiimeista”, eli ihanteellisesta retoriikan hyödyntämisestä. Käytän analyysissani T. Paynen vuoden 1808 painosta. Hamilton oli Britannian parlamentin jäsen, joten hän oli perehtynyt puhetaitoon ja suostuttelukeinoihin. *Parliamentary Logick* on koottu huomioimalla alahuoneen jäsenten puheita. Hamiltonin teoksen esipuheen (1808, VI) mukaan skolastikkojen kirjoittamat retoriikka-oppaat eivät tavoita samaa vaikuttavuutta kuin retoriikkaa ammatissaan käyttävien kirjoittajien oppaat, joten teos oli jo omana aikanaan merkittävä lisäys retoriikan tutkimukseen. Lisäksi *Parliamentary Logick* on muodostunut klassikoksi, josta voi löytää paikkansa pitäviä huomioita myös nykypäivän parlamentaariseen retoriikkaan.

Hamiltonin (1808, 1) mukaan parlamentissa täytyy kiinnittää erityistä huomiota siihen, mitä tiedetään, mitä ei tiedetä; mitä sanotaan, mitä ei; mistä ollaan hiljaa, mistä ollaan samaa mieltä, mikä on epäilyttävää ja mikä vastakohtaista. Hamiltonin mukaan täytyy myös kiinnittää huomiota argumenttiin: Uudelleenmäärittelyn avulla sama argumentti voidaan perustella eri tavoin. Näin ollen myös Hamilton hyödyntää *paradiastole*-figuuria opaskirjassaan. Hamiltonin maksiimit liittyvät niin puheen rakenteeseen kuin tyyliseikkoihinkin. Lisäksi Hamilton esittelee suostutteluun käytettäviä keinoja, joista keskeinen on käsitteiden ja asioiden uudelleenmäärittely, eli perustelujen ja määritelmien tutkiminen uudessa valossa.

Hamilton (1808, 3) kehottaa kiinnittämään huomiota asioiden esittämistapoihin: *”The same things differently disposed have a very different effect”.* Puhujan tulee siis tiedostaa, keneen tai keihin hän haluaa vaikuttaa, ja kuinka eri henkilöt näkevät asiat eri valossa. Asiaa täytyy punnita eri näkökulmista ja vertailla eri vaihtoehtoja, sekä korjata yleiset harhaluulot (Hamilton 1808, 7-8). Hamilton huomauttaa, että puheen aluksi kannattaa olla

imarteleva ja lopuksi vaikuttava. Tämän onnistumiseksi puhujan on hallittava hyvin puheen muotoseikat ja puhetyylit.

Hamilton käsittelee maksiimeissaan erityisesti tosiasioiden ja argumenttien suhdetta. Hamilton tiedostaa, että ”tosiasia” ei ole mikään ennalta määrätty, täysin varma asia, vaan se voi puheessa muuttua suuntaan tai toiseen. Parlamentaarisen retoriikan keskeinen ominaisuus liittyykin tähän vaikuttamiskeinoon. Hamiltonin mukaan puhuja voi halutessaan jättää jotakin sanomatta, jolloin asian ”todellinen luonto” vääristyy. Mikäli puhuja haluaa korostaa jotakin, voi hän nostaa esiin asioita, joka jälleen muuntaa asian laitaa. Hamiltonin mukaan puhujan tulee myös olla selvillä siitä, että asioita voidaan pitää yleisinä tosiasioina riippuen siitä, kuinka yleisiä *(common)* tai harvinaisia *(uncommon)* jotkin asiat ovat. Asioiden erottelu ominaisuuksien perusteella selventää niitä, mutta niiden jaottelu sen sijaan voi aiheuttaa hämmennystä ja monimutkaisuutta. (Hamilton 1808, 9.)

Hamilton (1808, 10) kehottaa myös käsittelemään argumentteja ja käsitteitä useista eri näkökulmista, missä apuna voi käyttää argumenttien jakamista pienempiin palasiin. Argumenttien luonne voi näin ollen muuttua, kun pienempien osien perusteluja muutetaan. Hamiltonin (1808, 12) mukaan puhuja voi arvioida, mitkä asiat tai määrittelyt liitetään automaattisesti käsiteltävään asiaan ja näin ollen kun nämä määrittelyt kyseenalaistetaan, voidaan argumentti asettaa epäilyksen alaiseksi. Omaa näkökulmaa voi tarvittaessa laajentaa tai kaventaa (Hamilton 1808, 15). Hamiltonin (1808, 18) mukaan asioista voidaan olla samaa mieltä, mutta niiden seurauksista eri henkilöillä voi olla erilaiset käsitykset.

> ”Men are often right, in denying some thing; but wrong in concluding that what they say, therefore, follows from it.” (Hamilton 1808, 15.)

Hamilton (1808, 22) pitää uudelleenmäärittelyä tärkeänä retoriikan keinona, koska hänen mukaansa jokaisella negatiivisella erehdyksellä (*errour*) on sitä vastaava positiivinen totuus (*opposite truth*). Hamilton käsittelee teemaa esimerkin avulla:*”A thing being itself an evil or a crime, does not prove that cases may not exist in which it absolutely changes its nature“*(Hamilton 1808, 24). Lisäksi asia, joka itsessään ei ole merkityksellinen, voi olla merkittävä seurauksiltaan. Hamilton rohkaisee puhujia etsimään positiivisia ominaisuuksia negatiivisistakin asioista, joten hänen esittelemänsä *paradiastolinen* retoriikkaa keskittyy ennen kaikkea pahan muuntamiseen hyväksi.

2.4 Puheiden retorinen luenta

Kari Palonen esittelee teoksessaan *Parlamentarismi retorisena politiikkana* (2012) parlamentaarisen politiikan menettelyjä ja puhetapoja. Parlamentaariseen retoriikkaan kuuluu omaleimainen tyyli, joka sisältää elementtejä niin suostuttelevasta kuin puntaroivastakin puheesta. Parlamentaarisen retoriikan mallityyppinä pidetään yleensä Englannin parlamenttia, jossa puhetyyli on saanut erityisen merkityksen viime vuosisatojen aikana, ja jonka menettelytapoja on omaksuttu myös muiden maiden parlamentteihin. Westminster toimii Palosen (2012, 63) mukaan malliesimerkkinä myös erilaisissa kokouksissa, yhdistyksissä ja järjestöissä. Palosen (2012, 61) mukaan ”retorisella luennalla parlamentaarisista puheista voi löytää paljon poliittisesti merkittävää ja kiinnostavaa”.

Palonen esittelee historiallisen kehityksen ohella myös yleisiä käsityksiä parlamentaarisesta retoriikasta. Usein parlamentaarisen retoriikan arvostelijat eivät ymmärrä menettelytapojen välttämättömyyttä toimivalle ja demokraattiselle päätöksenteolle, vaan he saattavat pitää parlamentaarisen puheen ”omituisuuksia” tarpeettomina tai jopa haitallisina onnistuneelle päätöksenteolle. Palonen (2012, 62-63) esittelee muutamia negatiivisia käsityksiä parlamentista. Parlamenttia voidaan esimerkiksi verrata klubiin tai suljettuun seurapiiriin, jolloin ”riitely” nähdään vain peitteenä syvemmän yhteisymmärryksen päällä.

Parlamentaarinen menettelytapa kuitenkin eroaa Palosen mukaan pelkästä parlamentissa ”tapahtuvasta”. Parlamentaarisen puheen poliittinen luenta edellyttää instituutiolle ominaisen retorisen proseduurin tuntemista. Palosen mukaan parlamentaarinen puhe voidaan leimata myös rituaaliseksi, mikä osittain pitääkin paikkansa, mutta huomiota ei tulisi kiinnittää pelkästään erikoisiin rituaaleihin, vaan siihen, mikä niiden merkitys on poliittisen puheen kulkuun. Palonen viittaa kanadalaisen retoriikan professori James De Millen teoriaan, jonka mukaan parlamentaarinen debatti on itse asiassa deliberoivan puheen alalaji. Toinen alalajeista on kiistadebatti. (Palonen 2012, 62-63.)

Yhdysvaltalaisen retoorikon John Marks Brewerin esittämän säännön mukaan parlamentissa puhuu yksi ihminen kerrallaan. Palosen mukaan ”asialistan kysymysten

käsitteleminen yksi kerrallaan on parlamentaarisen retoriikan perusperiaate” (Palonen 2012, 63). Välihuudot ja repliikit ovat kuitenkin sallittuja, sillä ne elävöittävät keskustelua, vaikka saattavatkin hetkeksi viedä huomion liian kauas asialistasta. ”Asiassa” tulee kuitenkin pysytellä mahdollisimman tiukasti, ja sekavaa päälle puhumista eli kakofoniaa vältetään parlamentaarisen puheen periaatteiden kunnioittamisen vuoksi.

Edustusperiaatteella on Palosen (2012, 65) mukaan monisyinen historia, ja edustuksellisen päätöksenteon muotoja on syntynyt eri puolilla Eurooppaa noin 1000-luvulta alkaen. ”Parlamentum”-käsite juontaa Palosen mukaan juurensa 1100-luvulta, ja se viittasi alun perin erillisiin osapuolten välisiin neuvottelukokouksiin. Palosen (2012, 65) mukaan parlamentti pysyvänä edustajistona, joka ei menetä valtaansa istuntokauden ulkopuolella tai edes hajotuksensa jälkeen, on hyväksytty poliittisesti ja juridisesti vasta 1900-luvulla. Lisäksi säännölliseen parlamentin toimintaan liittyy vapaan mandaatin periaate. Esimerkiksi Englannin parlamentista muodostui kaksikamarinen edustuslaitos, jossa vapaan mandaatin periaate on keskeinen (Palonen 2012, 66).

Vapaan mandaatin tukena Englannin parlamentin toimintaa määrittävät myös vaalivapaus, puhevapaus ja parlamentaarinen koskemattomuus. Palosen (2012, 67) mukaan ne ovat deliberoivan edustuslaitoksen välttämättömiä ehtoja. Historiallisesta näkökulmasta katsottuna edellä mainittuja ehtoja ei ole aina ollut helppo täyttää, sillä esimerkiksi hallitsijat ovat rajoittaneet parlamentin toimintaa omien päämääriensä saavuttamiseksi (Palonen 2012, 67). Parlamentin retorinen ulottuvuus sen sijaan vahvistui renessanssin aikakaudella muun muassa yliopistojen uuden väittelykulttuurin vaikutuksesta. Palosen mukaan Skinner tulkitsee retoriikkaa siten, että pelkkä looginen päättely ei riitä henkilön mielen muuttamiseen, vaan tarvitaan erilaisia suostuttelun tekniikoita. Skinner on tehnyt tunnetuksi jo edellä esiteltyä *paradiastole*-figuuria, jonka avulla ”voi devalvoida sitä, mikä on hyvää ja saada pahan näyttämään harmittomalta” (Palonen 2012, 69).

Paradiastolen merkittävä ominaisuus on Palosen (2003, 167) tulkinnan mukaan se, että sitä voi soveltaa joko suppeammassa tai laajemmassa merkityksessä. Suppeammassa merkityksessä sitä voi soveltaa yleisöön ja laajemmassa voidaan puhua kokonaisista käsitteiden muutoksista (*conceptual change*). Perustavanlaatuiset muutokset käsitteiden tulkinnassa ovat osa *paradiastolista* retoriikkaa. Esimerkiksi lännessä poliittisten konseptioiden pysyvyyttä on kyseenalaistettu viime vuosisadalla ja ilmiöille on annettu eri

merkityksiä ja venytetty niitä koskemaan uusia asioita (Palonen 2003, 166). Myös ”konsensuksen löytyminen” joidenkin käsitteiden tai kiistojen osalta on Palosen mukaan retorinen teko, sillä käsitteiden ”naulitseminen” tiettyyn viitekehykseen merkitsisi demokratian
mahdollisuuden kaventumista.

2.5 Puheen merkitys eduskunnassa

Eduskunnassa käytävän puheen merkitystä on syytä tarkastella yksityiskohtaisemmin, ja siihen mahdollisuuden antavat esimerkiksi Kyösti Pekosen teos *Puhe eduskunnassa* (2011) sekä Salla Jugan pro gradu -tutkielma *Tyhjää puhettako? Eduskunnan välikysymysinstituutio 1999–2013* (2015). Molemmat teokset analysoivat eduskunnassa tapahtuvaa puhetta sekä sitä, minkälainen asema puheella on suhteessa edustukselliseen demokratiaan. Pekonen kiinnittää erityisesti huomiota siihen, mitä ja miten parlamentissa puhutaan. Juga taas keskittyy parlamentaarisen valvonnan toteutumiseen välikysymysinstituution avulla. Keskityn tässä luvussa osoittamaan eduskunnassa tapahtuvan puheen – niin täysistunto- kuin valiokuntapuheenkin – olevan erilaisilla tavoilla merkityksellistä.

Edustuksellisen demokratian kannalta kysymys puheen merkityksestä eduskunnassa on tärkeä solmukohta, josta voidaan tarkastella monia ajankohtaisia kysymyksiä (Pekonen 2011, 14.) Päätösvaltaa on viime vuosikymmeninä siirtynyt runsaasti asiantuntijoille ja eturyhmien edustajille, vaikka muodollinen päätösvalta onkin edelleen eduskunnalla. Lait kuitenkin valmistelee pitkälti virkamieskunta, ja lainvalmistelutyössä eri alojen asiantuntijoilla oli painava rooli. Kansanedustajat eivät aina ehdi puuttua lainvalmistelun yksityiskohtiin, minkä vuoksi asiantuntijoiden rooli painottuu. Tästä seuraa kuitenkin se, että kysymys edustuksellisen demokratian toteutumisesta on erityisen ajankohtainen ja liittyy vahvasti edustuksellisen demokratian toteutumiseen suomalaisia koskevissa merkittävissä päätöksissä.

Edustukselliseen demokratiaan kuuluva puhe on osittain paennut kansalaisten tavoittamattomiin. Pekosen (2011 16–17) mukaan kansanedustajat korostavat valiokuntien merkitystä puheen paikkana, koska siellä asioita voidaan käsitellä luottamuksellisesti

suljettujen ovien takana. Pekosen mukaan on kuitenkin ongelmallista, että asiantuntijoiden auktorisoinnista puuttuu kaikkia sitovat pelisäännöt, valintaprosessin säännönmukainen toistuvuus, tasavertaisuus, julkisuus ja läpinäkyvyys (Pekonen 2011, 17). Asiantuntijoiden harjoittama puhe, sekä puhe valiokunnissa on pääsääntöisesti salaista, eikä sitä voi seurata reaaliaikaisesti, eikä myöskään päätöksenteon prosessia voi seurata avoimesti.

Pekonen (2011, 91) arvioi eduskunnassa tapahtuvaa edustuksellista puhetta puheena ”minusta, sinusta ja heistä”. Edustuksellisen puheen keskeinen ominaisuus on puheen kohteena oleva kolmas osapuoli. Pekonen (2011, 92) mainitsee Jacques Rancièren, jonka mukaan puhe ei rajoitu kuulijan ja puhujan väliseen dialogiin, vaan sisältää aina kolmannen persoonan "he". Kolmannen osapuolen muodostavat siis edustettavat, jotka ovat antaneet valtuutuksen heitä edustaville henkilöille, eli kansanedustajille.

Edustuksellisessa puheessa merkittävää on myös se, että keskustelu, jota edustajat käyvät, on avointa kaikille. Pekonen viittaa tässä yhteydessä Cornelia Ilieen, joka korostaa, että realistinen lähtökohta on olettaa, että edustajat voivat käydä reilua ja täysin avointa keskustelua keskenään. Tavoitteena on siis löytää järkevin argumentein totuus käsiteltävästä asiasta (Pekonen 2011, 96). Edustajat ovat myös tietoisia siitä, etteivät he välttämättä voi vakuuttaa vastapuolta omien käsityksiensä paremmuudesta. Niinpä keskustelu eduskunnassa nähdään usein pelkkänä väittelynä, jossa tavoitteena vastustajan kukistaminen, ei niinkään keskustelu. Politisoiva edustuksellinen puhe tunnistetaan harvemmin ja se on Pekosen (2011, 96) mukaan pienemmässä roolissa, koska provosoiva puhe täysistunnossa tulkitaan helposti vaaliretoriikaksi.

.

Valiokuntien rooli korostuu myös täysistuntopuheissa. Pekosen mukaan valiokunnan jäsenen asiantuntemus on ratkaisevassa asemassa kun käydään keskusteluja täysistunnossa. Täysistuntojen yleisö on useimmiten niukkaa, ja paikalla ovat vain puheenvuoroaan odottavat edustajat. Pekosen mukaan on vallalla käsitys, että täysistunnossa paljon puhuvat luovat omaa agendaansa hallitus-oppositio-jaon rinnalle ja korvaavat puheella oman heikon asemansa omassa ryhmässään (Pekonen 2011, 101). Edustajien mukaan linjapuheet ovat täysistuntojen tärkeintä antia. Linjapuheet ja ryhmäpuheenvuorot ovat merkityksellisiä, sillä niissä kerrotaan ryhmän kanta käsiteltävään asiaan (Pekonen 2011, 102). Pekosen (2011, 218) mukaan jotkut kansanedustajat näkevät eron valiokuntapuheen ja täysistuntopuheen välillä niin, että täysistunnossa edustajat käyvät vain kertomassa

oman mielipiteensä, eli "kirjauttamassa pöytäkirjaan" puheen myöhempää tarkastelua varten. Lisäksi edustajat saattavat puhua myös tyhjälle salille, tai ainakin hyvin pienelle yleisölle, koska ministeritkään eivät aina ole paikalla. Edustajien puheisiin ei myöskään välttämättä vastata, sillä täysistuntopuheilla ei katsota olevan vaikutusta päätöksentekoon. Täysistuntopuheiden ei katsota voivan muuttaa vastustajien mielipiteitä, vaikka ne usein ovatkin hyvin valmisteltuja ja argumentatiivisia.

Toisaalta täysistunto on eduskunnan ainoa julkinen foorumi, joten sen merkitys on suuri. Pekosen (2011, 103) mukaan täysistunto voidaan nähdä myös mahdollisuutena arvioida puhujien osaamista, ja kuulla hienoja puheita. Täysistunnossa esitettävät puheet ovat myös julkisia, joten median läsnä ollessa puhutaan eri tavalla. Täysistuntopuhe voidaan nähdä myös vaalipuheena. Tätä aspektia puoltaa se, että pöytäkirjat löytyvät internetistä ja edustaja voi sanoa jälkeenpäin vedonneensa täysistunnossa tiettyihin asioihin. Valiokuntapuheet ovat yleensä lyhyempiä, kun taas täysistunnossa voidaan puhua pitempään ja monipuolisemmin. Valiokunnissa myös hiotaan yksityiskohtia ja käydään lakeja läpi kohta kohdalta, joten keskustelu on lähtökohtaisestikin erilaista kuin täysistunnoissa.

Jos täysistuntopuheen merkityksen katsotaan laskeneen, täytyy ”merkityksellisen” puheen löytyä jostain muualta. Valiokunnissa tapahtuvaan puheeseen tuleekin kiinnittää huomiota tarkemmin. Pekonen arvioi deliberaation rajoja ja mahdollisuuksia valiokunnissa. Pekosen (2011, 160) mukaan suljettujen ovien takana pidetyt kokoukset ja siellä käytävät neuvottelut eivät välttämättä toteuta niin kutsuttua julkista tilivelvollisuutta, koska kansalaiset eivät voi seurata kansanedustajien toimintaa kokouksissa. Pekosen mukaan ongelmaksi salaisissa kokouksissa muodostuu se, että niissä niin kutsuttu julkinen järjenkäyttö korvautuu osapuolten välisten neuvottelujen "yksityisellä järjenkäytöllä", minkä seurauksena kansalaisilla ei ole mahdollisuutta arvioida edustuksellisen demokratian toimivuutta ja edustajien lojaaliutta. Valiokuntatyöskentelystä ei välity todenmukaista kuvaa ovien ulkopuolelle eli kansalaisille. Valiokuntatyöskentelystä ei tiedetä myöskään juuri mitään eduskunnan ulkopuolella. (Pekonen 2011, 161.)

Pekosen (2011, 136) mukaan valiokuntien luottamuksellisuutta on perusteltu työn tehokkuudella, mutta julkisuutta pitäisi lisätä, jos valiokuntatyön merkitystä halutaan kansalaisten silmissä nostaa. Luottamus ja aitous kulkevat käsi kädessä valiokuntatyössä,

joten eduskunnan toimielimet tarvitsisivat perustavanlaatuisia muutoksia, mikäli valiokuntien julkisuutta lisätään. Luultavasti julkisuuden lisäännyttyä luottamukselliset neuvottelut siirtyisivät jälleen jonnekin muualle. Julkisuuden lisääminen aiheuttaisi haasteita myös valiokuntatyölle ja edustajien käyttäytymiseen. Pekosen käyttämien haastatteluaineistojen mukaan kansanedustajat ovat sitä mieltä, että on sellaisia kanssaedustajia, jotka eivät esimerkiksi lainkaan puhu valiokuntien kokouksissa (Pekonen 2011, 168). Näin ollen, mikäli äänestäjät saisivat tämän selville, merkitsisi se väistämättä luottamusvajetta kyseistä kansanedustajaa kohtaan.

Pekonen (2011, 169) mainitsee, että osa kansanedustajista näkee valiokuntakokousten politisoitumisen ongelmana. Kansalaisten kannalta on haasteellista, jos edustajan asiapuheen ja vaalipuheen ero kasvaa niin suureksi, että niiden välinen yhteys katoaa kansalaisten mielissä. Valiokuntien julkisuuden lisääminen voisi siten kouluttaa kansalaisia näkemään asiapuheen merkityksen sekä ymmärtämään asioiden monimutkaisuuden ja jatkuvan tarpeen kompromisseihin pyrkimisestä (Pekonen 2011, 170). Asiapuheen merkitystä ei tulisi vähätellä, sillä se on edustuksellisen demokratian säilyvyyden kannalta ensiarvoisen tärkeää. Asiapuheen avulla kansanedustajat voivat paneutua yksityiskohtaisesti lakiesityksiin ja suunnitteluasteella oleviin uudistuksiin. Vaalipuhe ei usein ota huomioon eri näkökulmia käsiteltävänä oleviin asioihin, vaan pyrkii selittämään asiat kandidaatin oman puoluekannan mukaisten kehysten läpi. Vaalipuhe voi myös käsitellä laajasti erilaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä, mutta ei välttämättä mene kovin syvälle yksityiskohtaisiin ilmiöihin.

Pekosen (2011, 220) mukaan tärkein puhe organisoituu hallitus-oppositio -akselille. Erityisesti hallituksen kyselytunnit nähdään erinomaisina keskusteluareenoina ja poliittisesti merkittävinä tilaisuuksina. Rivikansanedustajan asema näyttää heikentyneen puoluevetoisuuden myötä, koska esimerkiksi äänestyksissä ryhmäkuri merkitsee hyvin paljon ja sooloilevat kansanedustajat voivat menettää merkitystään oman ryhmän sisällä. Yleisesti ottaen viime vuosikymmenten ihanteeksi on muodostunut Pekosen (2011, 221) mukaan "työskentelevä eduskunta" mieluummin kuin "puhuva eduskunta". Tämä tarkoittaa, että jatkuva merkityksetön puhe ja teatraalisuus näyttävät olevan paheksuttuja asioita niin kansalaisten silmissä kuin kansanedustajienkin mielestä. Ongelmaksi kuitenkin muodostuu se, että mikäli eduskunnassa käytävää julkista keskustelua vähätellään,

merkityksellinen puhe käydään silloin jossain muualla, ja se on usein kansalaisten ulottumattomissa.

Myös Salla Juga (2015) osoitti, että hallitus-oppositio -akselilla käytävällä keskustelulla on erityinen merkitys, ja tämä ilmenee erityisesti välikysymysinstituutiossa, joka asettuu nimenomaan hallitus-oppositio -akselille. Jugan (2015, 69) mukaan välikysymysinstituutioon liittyy merkittävä parlamentaarisen valvonnan elementti. Välikysymysinstituutio tuo esille myös keskustelun merkityksen, eikä niinkään välikysymyksiin aiemmin liitetyn hallituksen kaatamisen tavoitteen (Juga 2015, 70). Näin ollen voidaan arvioida, että eduskunnassa käytävän keskustelun merkitys tulee esille muissakin yhteyksissä, kuten esimerkiksi välikysymyksissä, eikä vain Pekosen esittämässä valiokuntatyöskentelyssä. Välikysymyksissä kansalaisella on erinomainen tilaisuus seurata eduskunnassa käytävää keskustelua ja välikysymysinstituutio toimii osaltaan myös hallituksen toimien valvojana.

Täysistunnossa käytävän debatin merkitystä tulisi eduskunnassa tietoisesti nostaa, sillä täysistunto on julkinen ja edustuksellisuuden kannalta merkittävä tilaisuus, jonka kulkua kansalaiset voivat seurata ja jälkikäteen myös lukea sen pohjalta kirjoitettua pöytäkirjaa. Erityisesti välikysymysinstituutio kasvattaa täysistunnon merkitystä, sillä se pitää yllä parlamentaarisen demokratian keskeistä piirrettä, puheella vaikuttamista (Juga 2015, 79). Edustuksellisen demokratian toteutumisen kannalta on tärkeää, että julkista keskustelua ylläpidetään ja siihen tarjotaan säännöllinen mahdollisuus. Valiokuntien työskentely on myös arvokasta, ja siellä asioita voidaan käydä yksityiskohtaisesti läpi, kuten Pekonenkin totesi, mutta vaikuttaminen ei saisi jäädä vain suljettujen ovien taakse. Täysistunnon debattia voisi mahdollisesti kehittää siten, että puheenvuoroihin vastattaisiin useammin kuin nyt, ainakin lyhyesti. Välikysymyksiin on esimerkiksi Jugan (2015, 77) mukaan aina vastattava, joten se mahdollistaa laajan keskustelun toteutumisen.

Täysistunnoissa on käsitelty myös historiallisesti erityisen merkityksellisiä asioita, jolloin täysistuntopuheenkaan painoarvoa ei voi vähätellä. Esimerkiksi Suomen liittyminen Euroopan unioniin oli tällainen merkittävä päätös, jota puitiin eduskunnan täysistunnossa 6.–7.9.1994. Hallituksen esitystä Euroopan unioniin liittymisestä käytiin läpi ensin lähetekeskustelussa, sen jälkeen valiokunnissa ja sitten käytiin varsinaiset kolme käsittelykertaa. Lähetekeskustelu oli erityisen tärkeä, koska kansanäänestys unioniin

liittymisestä järjestettiin vasta sen jälkeen. Kyseisen täysistunnon yleisönä olivat itse edustajien lisäksi myös media ja äänestäjät, jotka pohtivat vielä omaa kantaansa EU-päätökseen.

Suomen valtion kannalta keskeiset päätökset tulisi jatkossakin käsitellä avoimesti täysistunnossa, jotta voidaan järkevin argumentein ottaa kantaa käsiteltävään asiaan. Edustuksellisen demokratian toteutumisen kannalta avoin debatti eduskunnassa on turvattava tulevaisuudessakin. Kansanedustajien päätöksiä tai heidän puheitaan kritisoivan median tai muiden tahojen sekä yksittäisten kansalaisten tulisi hahmottaa päätöksenteon kokonaisuus, jotta julkisuutta voidaan lisätä, kuten Pekonenkin kirjassaan totesi. Keskeneräisiä päätöksiä tai yksittäisten kansanedustajien puheita saa ja voi arvostella, mutta samalla tulisi kiinnittää huomiota päätöksentekoprosessien monimutkaisuuteen sekä kontekstiin.

Edustuksellisen demokratian toimivuuden kannalta on tärkeää, että täysistunnot säilyttävät merkityksensä tärkeiden asioiden julkisena keskusteluareenana päätöksenteon ytimessä. Esimerkiksi tutkimukseni kohde, EU-lähetekeskustelu 1994, on poliittisesti ja historiallisesti erittäin merkittävä, vaikka EU-jäsenyyttä oltiinkin jo valmisteltu kabineteissa ja muissa kokouksissa myös eduskunnassa. Merkittävyyttä perustelen sillä, että voimme tulkita keskustelua jälkikäteen, ja luoda sen avulla käsityksen historiallisen päätöksen taustalla olevista argumenteista ja perusteluista. On ymmärrettävää, että vaikuttamisen paikkojen nähdään olevan muuallakin kuin täysistunnossa, mutta äänestäjien näkökulmasta julkiset täysistunnot ovat edelleen tärkeässä asemassa.

2.6 Lähetekeskustelu parlamentaarisena tekstilajina

Lakiesitysten käsittely eduskunnassa alkaa lähetekeskustelulla. Lähetekeskustelu on eduskunnan täysistunto, jossa käydään läpi hallituksen esitystä ennen kuin se ohjataan valiokuntakäsittelyyn. Kun keskustelu päättyy, täysistunto tekee päätöksen esityksen lähettämisestä valiokuntaan. Lähetekeskustelu on merkittävä osa lainsäädäntöprosessia, sillä sen avulla kartoitetaan eri puolueiden ja edustajien näkemykset valmisteilla olevaan esitykseen. Lähetekeskustelun puheenvuoroja ei ole rajoitettu mitaltaan, mutta suositus on 15 minuuttia, usein tämä aikaraja kuitenkin ylittyy. (Eduskunta 2016; Eduskunta 2016d.)

Varsinaisten puheenvuorojen lisäksi lähetekeskustelussa käytetään myös vastauspuheenvuoroja, joilla voidaan vastata suoraan kansanedustajan puheenvuoroon. Vastauspuheenvuoro merkitään pöytäkirjaan. Myös välihuudot kirjataan, koska usein edustaja saattaa lyhyesti kommentoida välihuutoon ja jatkaa sitten varsinaista puheenvuoroaan. Lähetekeskustelun puheenvuoroissa merkittävää on, että niitä käytetään niin kutsuttuina evästyksinä tuleviin valiokuntakäsittelyihin. Näin ollen edustajat pyrkivät puheenvuoroillaan vaikuttamaan sekä kanssaedustajiin, että tulevien valiokuntakäsittelyjen suuntaan. Lainvalmisteluprosessin eri osapuolet seuraavat lähetekeskustelua mielenkiinnolla. Esimerkiksi ministeriöiden virkamiehet, jotka ovat olleet lain esivalmistelussa mukana, seuraavat lähetekeskustelun puheenvuoroja erityisen tarkasti, koska heitä usein kuullaan asiantuntijoina valiokuntakäsittelyjen aikana.

Lähetekeskustelun avaa puhemies esittelemällä käsiteltävän asian. Täysistunnon puheenvuoroista säädetään eduskunnan työjärjestyksessä (ks. Finlex.fi 2000, luku 5, 50-51 §). Keskustelun aluksi otetaan myös ryhmäpuheenvuorot, mikäli käsiteltävän asian luonne sitä edellyttää. Sen jälkeen kansanedustajat käyttävät henkilökohtaisia puheenvuorojaan ilmoittautumisjärjestyksessä. Edustajat voivat myös puheenvuorollaan vastata jonkun toisen edustajan puheenvuoroon ja tällaiset dialogit lähetekeskustelun sisällä ovatkin melko yleisiä ja niitä voi lähetekeskustelun luonteesta riippuen olla useampia.

Parlamentaaristen tekstilajien analyysissa on tärkeää liittää keskustelu myös laajempaan poliittiseen kontekstiin. Retoriikkaa ei tule irrottaa aiheesta, sillä tekstin sisälle luodut vaikuttamisen keinot suuntaavat nimenomaan käsiteltävänä olevan asian laajempaan viitekehykseen. Lähetekeskustelussa käytetyt puheenvuorot ovat argumenteiltaan ja pituudeltaan hyvin erilaisia, joten niiden vertailu ilman kontekstin jatkuvaa tarkkailua olisi vaikeaa. Alan Macfarlanen haastattelussa 10.1.2008 Quentin Skinner toteaa, että politiikan teoria on vahvasti kytkettynä aikakauden kontekstiin, ja sen vuoksi tekstejä ei pitäisi tulkita erillisinä aikakauden kontekstista. Menneisyyttä ei myöskään pitäisi katsoa valmiiksi suunnitellun näkökulman mukaisesti, vaan kuunnella aidosti, mitä tekstillä on sanottavanaan (Macfarlane 2008, 3–5).

Puheenvuorot eivät myöskään jakaudu yksiselitteisesti pelkästään kannattajien ja vastustajien puheenvuoroihin, vaan niistä voi löytyä yhtä aikaa molempia elementtejä.

Analyysini poimii puheenvuoroista yksittäisiä argumentteja EU-jäsenyyden puolesta ja vastaan, mutta arvioin yhtälailla myös puheenvuorojen kokonaissävyä, sillä se vaikuttaa viestiin, jonka edustaja haluaa kuulijoille antaa. Käytän myös ”vastustaja” ja ”kannattaja”-termejä täysin oman tulkintani mukaisesti, koska lähetekeskustelussa ei äänestetty, eikä siten voida sanoa suoraan, kuka oli kannattaja ja kuka vastustaja. Lisäksi nostan esiin eri argumentteja puheenvuoroista, jotka määrittelen joko jäsenyyttä ”vastustaviksi” tai ”kannattaviksi”, eivätkä ne näin ollen ota huomioon koko puheenvuoron kokonaisluonnetta.

Eduskunnan täysistunnon puheenvuoroissa yleisönä ovat kaikki kansanedustajat ja muu yleisö. Kansanedustajien ja muun yleisön asema on kuitenkin hyvin erilainen, sillä edustajat saavat keskustelussa repliikkejä, kuten vastauspuheenvuoroja tai välihuutoja. Muun yleisön rooliksi jää seurata esitystä sivusta, eivätkä edes lehteriltä täysistuntoa seuraavat voi osoittaa suosiotaan tai paheksuntaansa täysistunnossa, sillä se on kiellettyä eduskunnan työjärjestyksen 5 luvun 66 § mukaan (Finlex.fi 2000). Yleisön merkitys on kuitenkin suuri, koska siihen pyritään argumentoinnilla vaikuttamaan. Täysistunnon seuraamista helpottaa esimerkiksi se, että usein täysistunnot televisioidaan ja joka tapauksessa istunnossa käytetyistä puheenvuoroista kootaan aina pöytäkirja, jonka tulee olla kaikkien kansalaisten saatavilla tietyn ajan kuluessa. Vanhat eduskunnan pöytäkirjat löytyvät kirjastoista niteinä ja uusimmat internetistä sähköisessä muodossa. Lähetekeskustelu on eduskunnassa asian käsittelyn ensimmäinen osa, jonka jälkeen asia siirtyy valiokuntiin, joten edustajat pyrkivät vaikuttamaan myös valiokuntien päätöksiin analysoitavassa keskustelussa. Valiokunnista asia siirtyy virallisiin käsittelyihin.

2.7 *Paradiastolen* soveltaminen tutkimusaineistoon

Paradiastole-figuuriin kuuluu erilaisia uudelleenmäärittelyn tekniikoita, joita löytyy myös EU-lähetekeskustelusta. Lähetekeskustelu voidaan ymmärtää ajallisena murrosvaiheena, johon liittyy epävarmuus, joka taas mahdollistaa uudelleenmäärittelyn. Suomen mahdollisuutta EU-jäsenyyteen voidaan tulkita Kia Lindroosin (2003) tekstin *Nykyisyyden politiikkaa – Walter Benjaminin ja Paul Virilion aika* hengessä. Lindroos (2000, 66) esittelee ajan ymmärtämisen erilaisia vaihtoehtoja esimerkiksi klassisten käsitteiden *kairos* ja *kronos* avulla. *Kairos*-ajattelun mukaisesti ilmentävän ”äkillisesti ja ennakoimatta

saapuvaa mahdollisuutta, yksittäistä hetkeä, joka sisältää mahdollisuuden toimia ’oikein’ ja samalla muuntaa käsityksemme ajankulusta” (Lindroos 2000, 66). Lähetekeskustelu oli siis Walter Benjaminin aikaan liittyvien ajatusten valossa tunnistettavissa hetkenä, jolloin edustajilla oli mahdollisuus irrottautua menneeseen liittyvistä tulkinnoista, ja he pystyivät luomaan uusia tulkintoja niiden tilalle, mistä seurasi poliittisen toimintaideaalin toteutuminen nykyhetkessä, eli lähetekeskustelun hetkessä.

Lindroosin (2000, 65) mukaan Walter Benjamin näkee politiikalla olevan nykyiseen aikaan suhteutuva dynamiikkansa, jossa irrottaudutaan tapahtumien jatkuvuuteen nojaavasta aikatulkinnasta (ks. esim. Benjamin 1977). *Kairos* merkitsee siten erilaista suhtautumista aikaan kuin perinteisesti tunnetumpi *kronos*, joka merkitsee ajan kestoa ja objektiivista aikaa. *Kairos*-ajattelu korostaa toimintamahdollisuuksien lukumäärää yllättäen saapuvassa yksittäisessä hetkessä. Lindroosin (2000, 68) mukaan lisäksi ”aikakäsitys ja sen tulkinta liittyvät laajemmin tapaan, jolla yksilö suhteuttaa oman kokemusmaailmansa ja havaintonsa läsnä olevaan kohteeseen”. Tutkimuksessani tuo kohde on Euroopan unionin jäsenyys, ja yksilöt ovat kansanedustajia, jotka aivan kuten edellisessä lauseessa mainittiin, katsovat jäsenyyttä kukin omasta näkökulmastaan käsin. Lindroos (2000, 70-71) jatkaa, että Benjaminin käyttämä käsite *nythetki (Jetztzeit)* luo mahdollisuuden historioiden moninaisuuteen, siis siihen että on mahdollisuus ”avata ikkuna tuntemattomaan, eli niihin tapahtumiin ja muistoihin, joita ei ole aikaisemmassa historiankertomuksessa tuotu esille”. Kun tällainen tilanne on vallalla, ei mennyt tarjoa enää muuttumatonta taustaa, jolle rakennetaan tulevaa, kuten ei EU:n jäsenyydenkään suhteen, vaan siinä hetkessä avautuu tilaisuus uudelleenmäärittelylle ja poliittiselle toiminnalle.

EU-jäsenyyspäätökseen liittyvä epävarmuus ja keskustelun luonne ”monien mahdollisuuksien hetkenä” puolustavat tulkintaani siitä, että uudelleenmäärittely oli keskeinen retorinen väline EU-jäsenyyden puolustamiseksi ja vastustamiseksi lähetekeskustelussa 6.–7.9.1994 ja siten osaltaan hyvin merkittävässä asemassa myönteisen jäsenyyspäätöksen synnyssä. Yhtä hyvää esimerkkiä tällaisesta debatista EU-jäsenyyden suhteen on vaikeaa löytää. Mielestäni työni kannalta on tärkeää, että tutkin debattia nimenomaan uudelleenmäärittelyn näkökulmasta, sillä silloin pystyn katselemaan keskustelua niin sanotun *kairos*-hetken näkökulmasta, enkä niinkään perinteisen historiankirjoituksen valossa nähtävänä jatkumona tai ylhäältäpäin annettuna asiana.

Uskon, että monet suomalaiset eivät oikeastaan ymmärrä sitä, että EU:n jäsenyys ratkesi poliittisen vallankäytön ja argumentoinnin sekä kansalaismielipiteiden yhteisvaikutuksesta.

Arvioin lähetekeskustelun argumenteissa kuvattua tilannetta muutoksen kannalta, eli siten, että kansanedustajat antavat puheissaan tilanneanalyysin siitä, mihin suuntaan unioni Suomea vie. Kannattajien ja vastustajien välillä vallitsi tietynlainen asymmetria, sillä esitys jäsenyydestä voidaan itsessään nähdä muutoksena, jota kannattajien tuli puolustaa. Tämän näkökulman valossa vastustajien tulisi sen sijaan vastustaa muutosta ja puolustaa ”vanhaa”, jo olemassa olevaa tilannetta. Kannattajien perusfiguurina olisi puolustaa *kairos*-ajattelun mukaista yllättäen saapunutta mahdollisuutta, ja esittää mitä se vaatii, ja toisaalta pehmentää muutosta esittämällä, mitä muutos ei vaadi tai mitkä muutokset ovat vain lieviä. Vastustajien tulisi taas puolustaa jatkuvuutta ja devalvoida kannattajien esittämiä argumentteja muutoksen luonteesta. Vastustajatkin joutuisivat pehmentämään muutoksesta aiheutuvaa ristiriitaa ottamalla kantaa esimerkiksi osittaiseen integraatioon osallistumiseen ETA-jäsenyyden kautta.

Paradiastole-tyyppisten figuurien etsiminen EU-keskustelusta on perusteltua, sillä keskustelussa esimerkiksi ”faktat” ja olettamukset voidaan laittaa uuteen valoon, mikä on yksi Skinnerinkin (1996, 143) mainitsemista uudelleenmäärittelyn tekniikoista. Lisäksi kuten Hamilton (1808, 15) esitti, asioista voidaan olla samaa mieltä, mutta niiden seuraukset voidaan nähdä eri tavoilla. Tässä piilee vallan ja vaikuttamisen kannalta merkittävä hetki, jossa käytetyt argumentit ja perustelut nivoutuvat laajempaan kontekstiin, eli siihen, että EU-jäsenyys tuli mahdolliseksi ainoastaan muutama vuosi sen jälkeen, kun mikään Suomen puolueista ei nähnyt sitä mahdollisena tai edes tarpeellisena.

EU-vaihtoehtoa ja sen merkittävyyttä voi tarkastella myös suhteessa ETA-vaihtoehtoon. ETA-vaihtoehto edusti jo olemassa olevaa, joten kannattajat ja vastustajat ottivat myös siihen kantaa. ETA korostuu erityisesti talouden aiheista keskusteltaessa, koska ETA-sopimus oli ensisijaisesti taloudellisen integraation väline. Talouden integraatiolla on tietysti myös epäsuoria vaikutuksia muille politiikan osa-alueille, ja näiden merkitystä luen myös esiin puheenvuoroista. Otan analyysissa esiin merkittävyyden skaalat suhteessa ETA-jäsenyyteen, eli tutkin, oliko jäsenyys a) erittäin merkittävä, b) merkittävä vai c) merkityksetön verrattuna jo olemassa olevaan vaihtoehtoon, eli ETA-jäsenyyteen.

Tutkimuksessa tarkastelen myös epäsuorasti, mitä muutoksia kansanedustajat sanovat jäsenyyden tuovan unionin ulkopuoliselle maalle, eli tässä tapauksessa Suomelle. Muutos on a) erittäin merkittävä, jos muut maat vaativat Suomelta erityistoimenpiteitä jäsenyyden vastineeksi, ja b) merkittävä, mikäli muutokset eivät vaadi suuria muutoksia sekä c) merkityksetön, jos Suomelta ei vaadita minkäänlaisia toimenpiteitä jäsenyyden edellytyksenä. Tutkimukseni linkittyy siis myös Euroopan integraation tutkimukseen, koska muissakin hakijamaissa on käyty samanlaisia keskusteluja ja yritetty asemoida oma maa joko sopivaksi jäsenkandidaatiksi tai perusteltu, että jäsenyyttä ei tarvita, kuten Norjassa kävi.

3. KATSAUS 1990-LUVUN HISTORIALLISEEN JA POLIITTISEEN KONTEKSTIIN

Syyskuun 1994 lähetekeskustelun historiallista ja poliittista kontekstia tulee tarkastella lähemmin, jotta ymmärretään, millaisista näkökulmista Suomen kansanedustajat katsoivat Euroopan integraatiota. Suomella oli jäsenyyskeskustelun aikaan takanaan vajaa 80 vuotta itsenäisyyden aikaa, vuosisata Venäjän vallan alla, ja pitkä siivu historiaa myös Ruotsin valtakunnan alaisena. Vaikka väitänkin, että lähetekeskustelua tulee tarkastella *kairos*-hetkenä, ei se sulje pois *kronoksen* huomiointia, aivan kuten Lindrooskin (2000, 67) toteaa. Kuvaamalla historiallista kontekstia voidaan huomata, että kansanedustajat nostavat sieltä esiin eri asioita, joilla taas perustellaan jäsenyyspäätöstä eri tavoin. Tämän luvun tehtävänä on osoittaa, että lähetekeskustelu sattui Euroopan murrosvaiheeseen, josta jokainen kansanedustaja veti omat johtopäätöksensä. Euroopan unionin jäsenyydestä osana Suomen historiallista jatkumoa on myös hyvin erilaisia mielipiteitä, kuten tulen tässäkin luvussa selittämään.

Jaakko Blomberg antaa varsin kattavan kuvan Suomen ja EU:n lähentymisen vaiheista teoksessaan *Vakauden kaipuu – kylmän sodan loppu ja Suomi* (2011). Hän pureutuu erityisesti Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen ajattelutavan muutokseen 1990-luvun murroksessa. Yksityiskohtaisen kuvauksen Euroopan integraatiosta tarjoaa Louis Clercin ja Kimmo Elon teos *Aatteesta instituutioksi - Euroopan unionin historia ja rakenteet* (2014). Identiteettipoliittisen näkökulman Suomen EU-jäsenyyteen osana ”kansallista identiteettiprojektia” puolestaan antaa Vilho Harlen ja Sami Moision teos *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka* (2000). Analysoin näiden teosten avulla vuoden 1994 historiallista ja poliittista kontekstia, millä oli vaikutusta niin edustajien mielipiteisiin, kuin kansalaistenkin näkemyksiin uuden vuosituhannen Euroopasta.

3.1 Eurooppa yhdentyy 1900-luvulla

Suomen asemaa voidaan tarkastella osana suurempaa eurooppalaista yhdentymisprosessia, joka sai alkunsa jo toisen maailmansodan jälkimainingeissa, mutta oli käännekohdassa

myös kylmän sodan päätyttyä 1990-luvun taitteessa. Tarkastelen ensin integraatioprosessia laajemmassa mittakaavassa, ja sen jälkeen analysoin Suomen erityispiirteitä ja osuutta prosessissa. Euroopan unionin integraatio syveni 1980-luvulla niin kutsutun ”yhtenäisasiakirjan” (*Single European Act*) (Clerc ja Elo 2014, 132) myötä ja se vaikutti myös suomalaisten näkemyksiin EU:n tulevasta suunnasta. Kyseessä oli vuosina 1985-1986 valmisteltu ja ratifioitu niin sanottu perustamissopimuksen täydennys, jonka tavoitteena sisämarkkinoiden luominen Eurooppaan vuoteen 1992 mennessä (Blomberg 2011, 60). Euroopan yhtenäisasiakirja tuli lopulta voimaan vuonna 1987. Näin ollen kaikille 1990-luvun alussa jäsenyyttä hakeville oli selvää, että unionin tavoitteena on muodostaa sisämarkkinat ja tiivistää siten integraatiota entisestään.

Yhtenäisasiakirjan taustalla oli EY-maiden hallitustenvälinen konferenssi vuonna 1986, joka oli saanut selkeän toimeksiannon ehdottaa sisämarkkinoiden luomisen vuoteen 1992 mennessä (Clerc ja Elo 2014, 133). Myös yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka oli tällä listalla. Yhteinen valuuttapolitiikka mainittiin myös yhtenäisasiakirjassa, mutta sen merkitys jäi lähinnä symboliseksi Iso-Britannian Margaret Thatcherin painostuksesta, sillä Iso-Britannia ei halunnut yhteistä valuuttaa Euroopan yhteisölle (Clerc ja Elo 2014, 134).

Yhtenäisasiakirjaan liittynyt keskustelu ja itse sopimuksen ratifiointi voidaan Clercin ja Elon (2014, 134) mukaan nähdä ”yhteisöjen instituutioiden suurimpana muutoksena sitten Rooman sopimuksen”. Yhtenäisasiakirjassa määriteltiin nykyisenkin Euroopan unionin kannalta keskeiset "neljä vapautta": tavaroiden, palvelujen, henkilöiden ja pääoman vapaa liikkuvuus. Yhtenäisasiakirja sisälsi myös institutionaalisia muutoksia: Euroopan parlamentin asema EU:n lainsäädäntöprosessissa vahvistui ja enemmistöperiaatteen käyttö EU:n toimielinten päätöksissä kasvoi.

Myös ajatus yhteisestä Euroopan puolustuspolitiikasta nousi esiin. Clercin ja Elon (2014, 135) mukaan edellinen yritys Euroopan yhteiselle puolustuspolitiikalle oli ollut vuonna 1954 EPY:n epäonnistumisen myötä. Lisäksi yhtenäisasiakirjassa näkyi komission silloisen puheenjohtajan Jacques Delorsin ajama sosiaalipolitiikan yhtenäistäminen siten, että tavoitteeksi kirjattiin työmarkkinoiden ja sosiaalipolitiikan yhtenäistäminen. Luotiin kaksi suurta subventiojärjestelmää: Euroopan sosiaalirahasto ja Euroopan aluekehitysrahasto, joista erityisesti aluekehitysrahasto aiheutti keskustelua myös vuoden 1994 lähetekeskustelussa.

Suomen kannalta merkittävää Euroopan talousalueen perustamista alettiin pohtia 1980-luvun loppupuoliskolla (Clerc ja Elo 2014, 136). Erityisesti ne Efta-maat, joille Efta ei tuottanut riittäviä taloudellisia poliittisia etuja, mutta jotka eivät halunneet tai voineet liittyä EY:n jäseneksi, kokivat ETA:n tarpeellisena. Täysjäsenyyden hakemiseen Efta-maita kannustivat ennen kaikkea taloudelliset intressit ja yhteismarkkinoille pääsy. ETA-sopimus allekirjoitettiin vuonna 1992, ja se astui voimaan 1993. Toisaalta ETA-prosessi ajoittui samaan aikaan, kuin integraation syveneminen kylmän sodan jälkeen, joten ETA-prosessi voidaan nähdä myös välivaiheena (Clerc ja Elo 2014, 151). Kun Euroopan talousalueen piti astua voimaan, olivat neuvotteluja edistäneet Efta-maat jo hakeneet täysjäsenyyttä tai ilmoittaneet pohtivansa sitä. ETA-neuvottelut olivat siis vielä kesken, eikä ollut kuitenkaan tietoa siitä, miten ETA tulisi käytännössä toimimaan. Pelkona esimerkiksi Suomessa oli se, että ETA:sta jäisikin jäljelle pelkkä tynkä, jos kaikki jäsenyyttä hakeneet liittyisivät, ja siten sen toimintavarmuutta tulevaisuudessa pidettiin kyseenalaisena.

3.2 Maastrichtin sopimus ja unionin perustaminen

Kylmän sodan päättyminen ja Saksojen yhdistyminen vaikuttivat Maastrichtin sopimuksen taustalla, mutta Clercin ja Elon (2014, 137) mukaan integraation syventäminen oli lähtenyt jo yhtenäisasiakirjaan liittyvistä neuvotteluista liikkeelle. Yhtenäisasiakirja oli laajentanut EY:n toimintakenttää ja uudessa tilanteessa sen laajentaminen entisestään nähtiin tavoiteltavana. Kylmän sodan päätyttyä Euroopan keskipisteeksi haluttiin tuoda EY, jotta saataisiin vakautta, jota kaivattiin nyt lähes yhtä paljon kuin toisen maailmansodan jälkeen.

Maastrichtin sopimus (*Treaty on European Union, TEU*) allekirjoitettiin 1992 Maastrichtissa ja se astui voimaan marraskuussa 1993 (Clerc ja Elo 2014, 148). Sopimuksen valmistelu- ja ratifiointiprosessi oli kuitenkin monivaiheinen ja poliittisesti hankala. Maastrichtin sopimus sisälsi yhteisön valta-alueen laajentumisen uusille politiikan osa-alueille, määräenemmistöpäätösten käytön lisääntymisen, yhteispäätösmenettelyn kehittämisen ja päätöksen talous- ja rahaliiton perustamisesta. Clercin ja Elon (2014, 148) mukaan kansalle Maastrichtin sopimus näytti kuitenkin salamyhkäiseltä ja uudet yhteiset periaatteet, kuten yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka vaikuttivat uhkaavilta.

Tanskassa ja Irlannissa Maastrichtin sopimuksen ratifiointiin vaadittiin kansanäänestys. Tanskan ja Ranskan kansanäänestykset olivat hyvin tiukkoja ja kyllä-puoli voitti vain täpärästi. Ranskassa kansanäänestys äityi Mitterandin politiikan ja Mitterandin itsensä arvosteluksi, ja Tanskassa oli jo aiemmin vastustettu integraation syventämistä. Tiukka äänestystulos toi muistutuksen siitä, että Euroopan integraation syventäminen oli hyvin kiistanalainen kysymys, ja suuri osa EU-kansalaisista ei pitänyt sitä pelkästään positiivisena kehityskulkuna. (Clerc ja Elo 2014, 148–149.)

Euroopan unionin laajentuminen kylmän sodan jälkeen oli ilmeistä (Clerc ja Elo 2014, 158). Juuri itsenäistyneet neuvostovallan alla olleet Itä-Euroopan maat halusivat turvatakuita Venäjää vastaan ja etsivät EU:sta vakaampaa asemaa ja poliittista tunnustusta. Itä-Euroopan maita ennen ehtivät kuitenkin liittoutumattomat Pohjoismaat Suomi ja Ruotsi sekä Itävalta, Sveitsi ja Malta käynnistää jäsenyysprosessinsa. Itä-Euroopan hakijamaita yhdistivät Clercin ja Elon (2014, 158) mukaan ”poliittinen epävakaus, taloudellisten siirtymävaiheiden ongelmat, ja halu lähestyä Euroopan unionia”. Euroopan unionin jäsenmaita arvelutti hyväksyä jäsenyysprosesseihin mukaan epävakaita tai taloudeltaan kehittymättömiä maita, joten Kööpenhaminan Eurooppa-neuvostossa vuonna 1993 luotiin ”Kööpenhaminan kriteerit”, jotka uusien hakijamaiden tulisi täyttää. Kriteerit tarkoittivat esimerkiksi sitä, että hakijamaiden tuli olla vakaita demokraattisia instituutioita, toimivia markkinatalouksia, sekä riittävän kyvykkäitä tullakseen toimeen EU:n sisämarkkinoiden kilpailussa.

Vuoteen 1996 mennessä 10 Itä-Euroopan maata hakivat EU:n varsinaista jäsenyyttä. Ensimmäisessä ryhmässä jäsenyysneuvotteluihin valittiin vuonna 1997 kehittyneemmät talousjärjestelmät omaavat Itä-Euroopan maat Tšekin tasavalta, Unkari, Puola, Viro sekä Slovenia. ”Toinen ryhmä” aloitti neuvottelut 1999, ja siihen kuuluivat Slovakia, Bulgaria, Romania, Latvia ja Liettua. Eurooppa-neuvosto suhtautui laajentumiseen myötämielisesti, mutta komissio ei ollut tyytyväinen erityisesti Romanian ja Bulgarian jäsenyysneuvotteluihin, sillä niillä oli eniten kehitettävää markkinataloudessaan ja korruption kitkemisessä. Kaikki muut hakijamaat tulivat unionin jäseniksi 2004, mutta Bulgaria ja Romania vasta vuonna 2007. Entisen Itäblokin maiden sulauttaminen merkitsi Clercin ja Elon (2014, 162) mukaan ennen kaikkea sitä, että maat saivat hyvän alun vakauden luomiseen EU:n antaman kimmokkeen avulla, vaikka liittymisprosesseissa olikin

omat haasteensa. Suomenkin kannalta vakaus Baltian maissa oli toivottavaa, ja EU-jäsenyys siten myös vaihtoehto rakentaa yhdessä rauhaa kylmän sodan jännitteiden jälkeiseen Pohjois- ja Itä-Eurooppaan.

Integraation syvenemisen myötä ja sen vauhdittamiseksi Euroopan yhteisössä oli suunniteltu yhteistä valuuttaa jo 1980-luvulla, kun tavoitteena oli muodostaa yhtenäismarkkinat (Clerc ja Elo 2014, 141). Projekti ei ollut kuitenkaan helppo, sillä jäsenmaat olivat taloudellisesti hyvin eritasoisia ja yhteistä finanssipolitiikkaa oli erityisen vaikeaa hyväksyä niiden, jotka halusivat käyttää valuuttasääntelyä eli devalvaatiota kilpailukyvyn parantamiseen. Clercin ja Elon (2014, 141) mukaan vuoden 1988 valtiovarainministeriöiden kokouksessa Ranskan valtiovarainministeri Edouard Balladur ehdotti, että EY ottaisi käyttöön yhteisen valuutan ja perustaisi Euroopan yhteisen keskuspankin. Jatkoa projektille seurasi, kun vuonna 1988 perustettiin ns. Delorsin komitea, joka valmisteli "tiekartan talous- ja rahaliittoon". Komitean raportti valmistui vuonna 1989, eikä se edellyttänyt välttämättä yhteistä valuuttaa, mutta korosti yhteistä ja vahvasti koordinoitua raha- ja finanssipolitiikkaa. Raportti sisälsi mahdollisuuden yhteisen valuutan käyttöönottoon, mutta keskeisimpänä pidettiin yhteistä finanssipolitiikkaa. (Clerc ja Elo 2014, 141.)

3.3 Kylmä sota päättyy – Euroopan murrosvaihe

Blombergin (2011, 60) mukaan Länsi-Euroopan taloudellinen yhdentymiskehitys oli kulkenut osittain kaksilla raiteilla: Euroopan yhteisöt (EY) ja Euroopan vapaakauppa-alue (EFTA) olivat sopineet keskinäinen kaupankäynnin ehtojen lieventämisestä jo 1970-luvulla. Suomen oli onnistunut neuvotella liitännäisjäsenyys EFTA:n kanssa, eli niin kutsuttu FINEFTA-sopimus, jonka myös Neuvostoliitto hyväksyi. Blombergin (2011, 61) mukaan Suomen kauppapoliittinen koti oli jo 1960-luvulla Länsi-Eurooppa ja EFTA, vaikka idänkauppa saikin edelleen paljon huomiota ja rajoitti osaltaan Suomen suuntautumista Länsi-Euroopan markkinoille. Blombergin (2011, 62) mukaan ”Suomi osallistui integraatioon puolueettomuuspolitiikan asettamin ehdoin", eli välejä Neuvostoliittoon ei haluttu vaarantaa liian läheisellä yhteistyöllä länteen.

Blombergin (2011, 65) mukaan EFTA:n ja EY:n yhteistyön tiivistyminen merkitsi uuden vaiheen alkua myös Suomen integraatiopolitiikassa. Suomen tuli 1980-luvun kuluessa sopeutua ajatukseen, että osallistuminen Länsi-Euroopan integraatioon täysipainoisesti merkitsee haasteita aikaisemmin harjoitetulle puolueettomuuspolitiikalle. Blomberg (2011, 65) tiivistää ajatuksen suuren linjan ”vähittäiseksi luopumiseksi ylikansallisen päätöksenteon vastustuksesta” ja siten asteittaiseen irrottautumiseen puolueettomuuspolitiikasta.

Suomen valtiojohdon ja poliittisen eliitin suhtautuminen EY-jäsenyyteen oli kahtiajakautunutta. Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA laati 1986 muistion, joka käynnisti Suomen EY-jäsenyysmahdollisuuksien selvittämisen, mutta hallitus torjui ajatuksen (Blomberg 2011, 63). Jäsenyyden torjumisen taustalla oli muun muassa pelko siitä, että päätöksenteko valuu pois omista käsistämme (Blomberg 2011, 65–66). Ajatuksesta voidaan löytää yhtymäkohtia myös vuoden 1994 lähetekeskusteluun, jossa kiisteltiin kansallisen ja ylikansallisen päätöksenteon vaikutuksista Suomen itsenäisyydelle.

Kylmän sodan päättyminen ja Neuvostoliiton hajoaminen 1990-luvun alussa merkitsivät historiallista käännekohtaa Euroopalle ja Suomelle. Suomen oli muotoiltava Blombergin (2011, 446) mukaan kylmän sodan päättymisen jälkeen 1) puolueettomuuspolitiikan linja uudelleen 2) politiikka itänaapuria, Venäjää kohtaan ja 3) asennoituminen kansainväliseen turvallisuuspoliittiseen yhteistyöhön uudessa Euroopassa. Uudessa tilanteessa vanhaa puolueettomuuspolitiikan linjaa oli mahdotonta jatkaa sellaisenaan ja toisaalta EU-jäsenyys alkoi näyttää luonnolliselta vaihtoehdolta muidenkin puolueettomien Euroopan maiden, kuten Ruotsin, Itävallan ja Sveitsin sitä hakiessa. Blombergin (2011, 460) mukaan "Suomen poliittista eliittiä suurten muutosten jälkeen yhdistänyt kansallinen tehtävä oli alueen vakauden vahvistaminen. Erimielisyydet koskivat keinoja". Keskeisiä yhteisiä tavoitteita, joita Suomikin piti tärkeinä, olivat itsenäistyneiden Baltian maiden aseman vakiinnuttaminen, Venäjän sitominen uusiin eurooppalaisiin rakenteisiin sekä Pohjoismaisen yhteistyön korostaminen.

Suomen poliittinen johto alkoi kylmän sodan päättymisen jälkeen valmistella väistämättä edessä olevaa jäsenyyskysymystä. Martti Ahtisaaren johdolla tehtiin vuoden 1992 alussa niin kutsuttu integraatiopoliittinen selonteko (Blomberg 2011, 449). Selonteon myötä Suomen EU-jäsenyyden tavoitteleminen alkoi näyttää hyvin todennäköiseltä. Tuossa

vaiheessa YYA-sopimus oli saatettu jo pois voimasta, Maastrichtin sopimus valmisteltu allekirjoitettavaksi ja lisäksi Ruotsi oli jättänyt jäsenhakemuksen silloiselle EY:lle. Nämä kaikki tekijät vaikuttivat Suomen päätökseen lähteä tunnustelemaan jäsenyyttä.

Integraatiopoliittisessa selonteossa kartoitettiin Blombergin (2011, 449) mukaan jäsenyyden vaikutuksia ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan, talous- ja yhteiskuntapolitiikkaan sekä oikeusjärjestykseen ja poliittiseen päätöksentekojärjestelmään. Hallituksen esitys jäsenyyden hakemisesta hyväksyttiin eduskunnassa 18.3.1992 äänin 133–60 ja näin ollen Suomi ehti mukaan neuvotteluihin yhdessä Ruotsin ja Itävallan kanssa (Blomberg 2011, 453). Neuvottelujen pohjana toimivat jo aiemmat ETA-jäsenyysneuvottelut, mutta täysjäsenyyteen liittyi myös runsaasti aspekteja, joita ei ollut ETA-neuvotteluissa käsitelty. Jäsenyysneuvottelut kestivät reilun vuoden ja eniten ongelmia tuottivat maatalouden tukijärjestelmät (Blomberg 2011, 518). Neuvottelut saatiin kuitenkin päätökseen ja jäsenyyssopimuksen sisältö hyväksyttiin 1. maaliskuuta 1994 (Blomberg 2011, 522).

Tutkimani lähetekeskustelun aikana eduskunnassa oli käynnissä vaalikausi 1991–1994. Pääministerinä oli vaalikaudella 1991–1994 Esko Aho (kesk.), jolla oli haasteenaan niin Suomen ajautuminen syvään lamaan kuin EU-jäsenyysneuvottelujen läpivieminen (ks. esim. Valtioneuvosto 1991). Aho oli erityisen haastavassa tilanteessa, koska keskustapuolueen linja jäsenyyden osalta oli jakautunut. Maanviljelystä elantonsa saavat olivat skeptisiä EU:hun liittymisen suhteen, koska jäsenyys tulisi vaikuttamaan niin paljon maaseudun tukiohjelmiin. Keskustan ”skeptikot” Paavo Väyrysen johdolla kyseenalaistivat jäsenyyden juuri maatalous- ja elintarvikepolitiikan vuoksi. Toisaalta Aho kannatti jäsenyyttä vahvasti, mutta hänen oli luovittava myös keskustan epäröivämmän siiven kanssa.

Keskusta oli Suomen puolueista haasteellisimmassa asemassa EU-kysymyksen suhteen. Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto (MTK) oli torjunut jäsenyysajatuksen jo 1990-luvun alussa, ja katsonut, että ETA-jäsenyys vastaa Suomen tarpeita parhaiten (MTK:n internetsivut 2016). Niinpä Keskustan päättäjät joutuivat tekemään paljon töitä, jotta maaseutuväki saataisiin jäsenyyden kannalle ennen kansanäänestystä. Pääministeri Aho järjesti yhdessä Paavo Väyrysen kanssa talvella 1992 maakuntakierroksen, jonka tavoitteena suostutella keskustan kenttäväki EY-jäsenyyteen (Blomberg 2011, 450). Ulkoministeri Väyrynenkin lämpeni jäsenhakemukselle helmikuussa 1992, vaikka oli

aiemmin ollut skeptinen jäsenyyssuunnitelmia kohtaan. Väyrynen kuitenkin irtisanoutui hallituksesta ja ulkoministerin tehtävästään vuoden 1993 alussa ja alkoi valmistautua vuonna 1994 järjestettävään presidentinvaaliin, jolloin hänen kantansa EU-jäsenyyttä kohtaan muuttui kriittisemmäksi (Blomberg 2011, 507).

Suomen kannalta toinen merkittävä teema EY/EU-jäsenyydessä olisi aiemman puolueettomuuspolitiikan ja idän ja lännen välillä tasapainottelun korvaava jäsenyys läntisen Euroopan perustamassa projektissa. Blombergin (2011, 466) mukaan puolueettomuuden yhteensopivuus EY-jäsenyyden kanssa oli 1990-luvun alussa jo laajalti asetettu kyseenalaiseksi. Sille oli luotava uusi sisältö tai saatava jäsenyyteen sitä koskeva varaus. Blombergin (2011, 459) mukaan Suomessa oli olemassa kaksi koulukuntaa koskien EY:n jäsenyyden merkitystä puolueettomuuspolitiikan linjalle. Ensiksi olivat ne, jotka ajattelivat idänpolitiikan ja puolueettomuuspolitiikan joutuvan vaikeuksiin jäsenyyden myötä. Toiseksi olivat ne, joiden mielestä Suomi saavuttaisi uuden geopoliittisen aseman jäsenyyden myötä ja sen ansiosta saataisiin helpotuksia Venäjän-suhteisiin.

Blomberg (2011, 473) kutsuu puolueettomuuslinjaa korostavaa joukkiota ”ulkoministeri Väyrysen koulukunnaksi”. Paavo Väyrysen "ydin-määritelmää" (Blomberg 2011, 460, 466) käytettiin ulko- ja turvallisuuspolitiikan määrittelyssä jäsenyyskysymyksen yhteydessä. Suomen ulkopolitiikan "ydin" on Väyrysen määritelmän mukaan pysyttäytyminen sotilasliittojen ulkopuolella ja sotilaskriiseihin joutumisen välttely. Tämän politiikan tavoitteeksi katsottiin vakauden ylläpitäminen ja vahvistaminen Pohjois-Euroopassa, jonka tueksi tarvittiin hyviä naapuruussuhteita Venäjään, Pohjoismaisen yhteistyön vahvistamista ja Itämeren alueen yhteistyön luomista. Edellä mainitut tavoitteet ilmenivät Blombergin (2011, 469) mukaan myös hallituksen tiedonannossa alkuvuodesta 1992.

Puolustuspolitiikan kannalta Suomessa huolta aiheutti Euroopan yhteisön puolustuspolitiikasta vastaava organisaatio WEU (Länsi-Euroopan unioni), joka oli Naton kanssa osittain päällekkäinen puolustusliitto, ja perustettu toisen maailmansodan jälkeen. WEU oli puolustusliitto "paperilla", eikä sillä ollut omia asevoimia, mutta Naton ja WEU:n peruskirjoissa oli kirjattuna vastavuoroinen puolustusvelvoite (Blomberg 2011, 478-480). WEU tuli esille myös vuoden 1994 lähetekeskustelussa, koska sen ajateltiin yleisessäkin keskustelussa olevan Euroopan yhteisen puolustuksen mahdollistaja, vaikkei sillä aiemmin

ollutkaan ollut merkittävää roolia. Jäsenyyden vastustajat myös väittivät, että WEU:n myötä myös Suomesta tulee sotilaallisesti liittoutunut maa.

Lähetekeskustelua seuranneet vaiheet valiokuntien mietinnöistä varsinaiseen käsittelyihin sisälsivät myös neuvoa-antavan kansanäänestyksen. Suomen EU-kansanäänestys järjestettiin 16.10.1994. Jäsenyyden kannalle päätyi 56,9 % kansalaisista ja sitä vastaan äänesti 43,1 %. Pertti Pesosen (1994) toimittamassa raportissa *Suomen EU-kansanäänestys – Raportti äänestäjien kannanotoissa* Heikki Paloheimo kokoaa yhteen kansanäänestyksen tuloksen. Paloheimon (1994, 50) mukaan kannatus oli suurempaa eteläisessä Suomessa ja kaupungeissa sekä asutustaajamissa. Sen sijaan maaseudulla ja Pohjois-Suomessa jäsenyyttä vastustettiin selvästi enemmän. Kuudessa pohjoisimmassa vaalipiirissä oli Paloheimon (1994, 50) mukaan enemmän vastustajia kuin kannattajia.

Paloheimon (1994, 49) mukaan vielä vuonna 1989 mikään Suomen puolueista ei asettunut jäsenyyden kannalle. Kansainvälisen poliittisen tilanteen muututtua 1990-luvun alussa puolueidenkin mielipiteet jäsenyydestä alkoivat vaiheittain muuttua. Ensimmäisinä jäsenyyden kannalle asettuivat kokoomus ja RKP, ja pian niiden jälkeen myös SDP alkoi suhtautua myönteisesti EU-jäsenyyteen. Vasemmistoliiton suhtautuminen EU-kysymykseen oli ristiriitaista ja liittyi osaltaan muissakin Pohjoismaissa käytävään keskusteluun Euroopan unionin talousetiikasta. Vasemmisto kävi Paloheimon (1994, 50) mukaan keskustelua erityisesti siitä, toimiiko EU liiaksi yritysten ja pääoman ehdoilla, kun se tavoittelee jatkuvaa talouskasvua ja kaupankäynnin rajoitteiden purkamista. Myös Vihreät olivat talouskasvun ehdoilla tapahtuvasta kehityksestä huolissaan, mutta puolueen kannattajat näkivät EU:ssa myös paljon hyvää, kuten kansainväliset sopimukset ympäristön suojelemiseksi. Paloheimon (1994, 50) mukaan keväällä 1994 Vihreiden kannattajakunnasta noin 50 % oli EU-jäsenyyden puolella.

Yhtenä erityislaatuisena vaikuttimena kansalaisten EU-mielipiteiden muutoksessa Paloheimo pitää vuoden 1993 Venäjän parlamenttivaaleja. Paloheimon (1994, 43) mukaan kansallismielisen Vladimir Zhirinovskin johtaman puolueen voitto parlamenttivaaleissa vaikutti EU-jäsenyyden kannatuslukuihin Suomessa, sillä jäsenyyden vastustus väheni jopa vajaat 20 prosenttiyksikköä. Epävakaat olot Venäjällä lisäsivät suomalaisten levottomuutta ja vaikuttivat positiivisesti jäsenyyttä tukevien kannatukseen. Turvallisuuspoliittinen ulottuvuus aiheutti EU-keskustelussa ylipäänsä hyvin paljon ristiriitoja jo senkin vuoksi,

että Suomen valtio joutui uudella suhtautumisella EU:ta kohtaan muuttamaan puolueettomuuspolitiikan linjaansa. Paloheimon (1994, 45) mukaan jäsenyyden vastustajat näkivät tilanteen Venäjän parlamenttivaalien jälkeen siten, että Suomi ei saisi koskaan liittoutua sellaisen valtioryhmän kanssa, joka voisi joutua selkkaukseen Venäjän kanssa. Turvallisuuspoliittisia ulottuvuuksia käytettiin siis sekä jäsenyyden puolesta, että sitä vastaan.

Yhteenvetona voidaan todeta, että 1990-luvun alkupuolella kansainväliset poliittiset ilmiöt, kuten Neuvostoliiton romahtaminen ja sen myötä kylmän sodan päättyminen, sekä Itä-Euroopan valtioiden itsenäistyminen ja demokratisoituminen vaikuttivat myös vahvasti Suomen asemaan Euroopassa. Euroopan yhteisöllä olisi selkeä linja tiivistää integraatiota ja sen myötä lisätä vakautta Euroopassa. Suomen naapurimaa Ruotsi päätti heti 1990-luvun alussa hakea jäsenyyttä, ja koska myös Itävalta ja Norja hakivat jäsenyyttä, tuntui se suomalaisesta poliittisesta johdosta oikealta viiteryhmältä hakemuskumppaneiksi. Koska jäsenyydestä on unionin kanssa neuvoteltu perinteisesti ryhmissä, oli Suomelle erittäin hyvä tilaisuus päästä jäseneksi ja neuvotella yhdessä samankaltaisen yhteiskuntarakenteen omaavien maiden kanssa. Lähetekeskusteluun 1994 siirryttäessä tullaan huomaamaan, että siellä esille tuodut puheenvuorot heijastavat Euroopan sen hetkistä tilannetta monelta kantilta, ja koska tulevaisuutta ei voi ennustaa, voidaan siitä muokata mitä erilaisimpia näkemyksiä, niin puolesta kuin vastaan.

3.4 Suomalaista identiteettiä etsimässä

Vilho Harle ja Sami Moisio (2000) esittelevät teoksessaan Suomen kansainvälispoliittiseen asemaan liittyvän ilmiön, niin kutsutun Suomen ”kansallisen identiteettiprojektin”, jonka osana myös EU-jäsenyyskeskustelun voi nähdä. Identiteettiprojektia on työstetty jo hyvin varhain ennen Suomen valtion itsenäistymistä, joten se ei ole ainoastaan valtiollisen rakenteen rajoittama, vaan suurempi abstrakti tapa nähdä Suomen paikka maailmassa. Pian tulee kuluneeksi 100 vuotta Suomen valtion itsenäistymisestä ja valtion legitimiteetin synnystä, mutta alueellisesti Suomi on alkanut hahmottua jo Ruotsin valtakunnan aikana, kun Suomi ensimmäisen kerran mainittiin kartoissa 1500-luvun alun taitteessa. Suomen maa- alueen tarkempi rajaaminen eteni vuosisatojen kuluessa hitaasti, mutta 1800-luvulla Suomen alue ja sillä asuva kansa määriteltiin kansallisromantiikan hengessä jo tarkemmin.

Suomalaisille keksittiin ja kehitettiin kansallisia symboleja, suomen kielen asemaan alettiin kiinnittää erityistä huomiota, ja kansalle koottiin myös yhteinen mytologia, Kalevala. Kaikki nämä kansallisuusaatteen hengessä tehdyt teot vahvistivat Suomen kansallista identiteettiä ja loivat sitä todellisuutta, jota luemme historian kirjoista ja jolle pohjalle myös nyky-Suomi on rakentunut.

Työ Suomen kansallisen identiteetin kehittämiseksi on Harlen ja Moision (2000, 55) mukaan tehty sen vuoksi, että Suomelle on haluttu löytää ”oikea paikka” muiden kansojen joukossa. Vaikka suomalaiset ovatkin olleet fyysisesti koko ajan enemmän tai vähemmän paikoillaan, on heidän muodostamansa yhteisö ollut abstraktisti kuitenkin koko ajan liikkeessä, ja Harle ja Moisio (2000, 56) väittävät, että liike on kulkenut idästä länteen. Toisin sanoen, Suomen paikkaa maailmassa on haluttu viedä kohti ”länttä” enemmän kuin ”itää”. Molemmat ilmansuunnat ovat hyvin abstrakteja käsitteitä, mutta niille on viime vuosisatojen aikana muodostunut selkeitä merkityksiä. Itä liitetään usein Venäjään ja entiseen Neuvostoliittoon, ja länsi taas läntisen Euroopan ja Yhdysvaltojen muodostamaan kulttuuripiiriin. Tässäkin yhteydessä on erittäin tärkeää huomata, että maantieteellisille ilmansuunnille on politiikassa annettu ja aina tullaan antamaan eri merkityksiä. Se, ovatko nämä merkitykset positiivisia vai negatiivisia, vaikuttavat myös tapoihin määritellä valtioiden sijainteja ulko- ja turvallisuuspoliittisella kartalla.

Harlen ja Moision (2000, 40) mukaan kriittisen geopolitiikan tutkija ei katso vain maantieteellisiä etäisyyksiä tai merenpoukamien muotoja, vaan tutkii ulko- ja turvallisuuspolitiikan peruskarttaa, jonka alati muuttuvalla ja kiistellyllä pinnalla toimijat hahmottavat sijaintiaan. Geopoliittisesta näkökulmasta hahmotettuna Suomen EU-jäsenyyskeskustelu näyttäytyy tarpeena määritellä Suomen paikka uudelleen maailman ulko- ja turvallisuuspoliittiselle kartalle. Ehkä määrittelyä on haluttu tehdä myös itä-länsi akselilla, mutta on hyvä muistaa, että jäsenyyttä on tarkasteltava myös valtion itsemääräämisoikeuden ja demokratian toteutumisen valossa, ei vain identiteettiprojektin huipentumana, kuten Harle ja Moisio tulkitsevat EU-jäsenyyden tavoittelemisen ja saavuttamisen olleen (ks. esim. Harle ja Moisio 2000, 173–174, 178).

Omassa tutkimuksessani Suomi hahmotetaan alueena, joka on syntynyt politikoinnin tuloksena. Näin ollen Suomi on myös alue, jota voidaan poliittisilla teoilla viedä haluttuun suuntaan myös tulevaisuudessa. Kuten Harle ja Moisio (2000, 44) huomauttavat, ”alueet”

ovat ensin ideoita paperilla, sitten julkisessa keskustelussa tarjottuja väitteitä, ja lopulta konkreettisia, fyysisiä alueita ja tilallisia käytäntöjä. Siis myös Suomea voidaan tarkastella määrittelyjen kohteena, jota rakennetaan erilaisten tarkoitushakuisten kuvausten kautta. Tällaisten ajatusrakennelmien tai ”geografioiden” kautta voidaan perustella Suomeen liittyviä erilaisia ulko- ja turvallisuuspolitiikan ratkaisuja, joista EU-jäsenyys on yksi Suomen historian merkittävimmistä.

Harlen ja Moision (2000, 45) mukaan rajan, alueen ja identiteetin kytköksessä keskeisenä korrelaattikäsitteenä on politiikka. Valtiota ja aluetta määritellään rajojen avulla, jolloin ne jotka ovat rajan sisäpuolella, kuuluvat yhteisöön, ja ne jotka ovat ulkopuolella, eivät kuulu yhteisöön. Rajoja voidaan kuitenkin politiikan avulla muuttaa, ja tähän tarvitaan myös identiteettipoliittista pohdintaa ja motiiveja. Kun Suomen EU-jäsenyyttä pohdittiin, tiedettiin, että jäsenyys Euroopan unionissa ei tulisi niinkään muuttamaan valtion fyysisiä rajoja, mutta niiden merkitystä se muuttaisi. Suomen rajat tulisivat olemaan avoimemmat Eurooppaan kuin ennen, esimerkiksi ihmisten ja tavaroiden liikkumisen kannalta, ja itärajasta tulisi samalla koko Euroopan unionin itäraja. Nämä aspektit ovat osa uudelleen määrittelyn prosessia, jota tulen analyysiosiossa tutkimaan.

Keskustelu Euroopan unionin jäsenyydestä sisälsi Harlen ja Moision (2000, 180) mukaan samoja argumentteja sekä vastustajien että kannattajien puolelta. Näistä eri temaattisista alueista, joilla argumentteja käytettiin, koostuu myös analyysini keskeinen rakenne, jota tutkin luvuissa 4-6. Ensinnäkin, taloutta on pidetty EU-keskustelun keskeisenä teemana jo varhaisista EU-jäsenyystunnusteluista lähtien, ja siksi on perusteltua tutkia siihen liittyvää argumentointia. Harle ja Moisio (2000, 179) toteavat, että suomalaisessa EU-keskustelussa aluksi kiisteltiin juuri talousseikoista. Kannattajat olisivat halunneet unionin luomaa turvaa ja vakautta, kun taas vastustajille olisi riittänyt ETA-jäsenyys.

Myös itsenäisyydestä ja sen määrittelemisestä tuli EU-keskustelun keskeinen elementti. Harlen ja Moision (2000, 179) mukaan EU-jäsenyyden vastustajat katsoivat, että jäsenyyden hintana on itsemääräämisoikeuden menetys ja itsenäisyydestä luopuminen. Sekä jäsenyyden vastustajat, että kannattajat halusivat Suomen säilyttävän itsenäisyytensä, mutta olivat toteutustavasta eri mieltä. Jäsenyyden kannattajien mielestä Suomi saisi lisää itsenäisyyttä sitä koskevassa päätöksenteossa, kun oltaisiin mukana suuremmassa

yhteistyöorganisaatiossa. Itsenäisyyteen liittyvää argumentointia käyn lävitse tarkemmin luvussa 5.

Turvallisuuspoliittinen näkökulma EU-keskusteluun tuli mukaan ennen pitkää, varsinkin kun maailmanpoliittiset voimasuhteet alkoivat muuttua 1980-luvun kulussa. Turvallisuutta käytettiin perusteena sekä unioniin liittymiselle, että siitä ulkopuoliseksi jäämiselle. Suomi siis haluttiin molemmissa näkökulmissa turvata, mutta se miten turvaaminen tapahtuu, vaihtelee näkökulman perusteella. EU:n kannattajat uskovat laajemman yhteistyöorganisaation voimaan, kun taas vastustajat uskovat Suomen säilyvän puolueettomassa asemassa paremmin turvassa maailmanpolitiikan tuulilta. Turvallisuusnäkökulmalle tuli EU-keskustelussa Harlen ja Moision (2000, 180) tarvetta, sillä maailmanpoliittisen tilanteen muutos, ja erityisesti Venäjän tilanne, edellytti sitä. Venäjän kaoottiseksi luonnehdittu sisäinen tilanne ja nationalistisen puolueen vaalivoitto vuonna 1992 sekä blokkien murtuminen muuttivat maailmanpoliittista tilannetta siinä määrin, että se toi myös Suomen EU-jäsenyyskeskusteluun syvemmän turvallisuuspoliittisen luonteen. Turvallisuuteen ja Suomen asemaan liittyviä argumentteja käsittelen luvussa 6.

Geopolitiikkaa voidaan hyödyntää uudelleenmäärittelyyn, sillä siinä pyritään löytämään maantieteellisiä uhkakuvia, joiden avulla oman alueen asemaa korostetaan tai tiettyjä toimia alueen turvaamiseksi puolustetaan. Harlen ja Moision (2000, 48) uhkakuvat eivät ole ”faktaa tai fiktiota vaan sanoja ja tekstejä”. Tässä mielessä Suomen EU-jäsenyyskeskustelun tutkiminen on äärimmäisen hedelmällistä, kun halutaan muodostaa kokonaiskuva Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen aseman uudelleenmäärittelystä.

3.5 Lähetekeskustelu Euroopan unionin jäsenyydestä

Suomen hallitus antoi eduskunnalle elokuussa 1994 esityksen Suomen liittymisestä Euroopan unioniin. Hallituksen esitys kokonaisuudessaan kuului seuraavasti:

”Hallituksen esitys eduskunnalle Suomen liittymisestä Euroopan unioniin tehdyn sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä (nide I) Sopimus Norjan, Itävallan, Suomen ja Ruotsin liittymisestä Euroopan unioniin (nide II) Sopimus Euroopan

unionista ja Euroopan talousyhteisön perustamissopimus (nide III) Euroopan atomienergiayhteisön perustamissopimus ja Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamissopimus (nide IV) Euroopan yhteisöjen perustamissopimuksia muuttavat sopimukset ja asiakirjat (nide V).”

Suomessa lainsäädäntöprosessi eduskunnassa etenee siten, että ensin asia saatetaan vireille, jonka jälkeen siitä käydään lähetekeskustelu, eli asia ”lähetetään valiokuntaan”. Valiokunnan mietinnön jälkeen asiaa käsitellään varsinaisissa käsittelyissä, joita on aina vähintään kaksi. Tämän jälkeen eduskunta antaa vastauksensa hallitukselle ja laki voidaan hyväksyä (ks. esim. Eduskunta 2016a). Suomalainen menettelytapa kuuluu niin kutsuttuun parlamentaariseen *Westminster-traditioon*, joka perustuu siihen, että valiokunnille annetaan evästyksiä täysistunnossa ennen varsinaisia käsittelyjä (ks. esim. Bagehot 2009; Mill 2004). *Ranskalaisessa traditiossa* sen sijaan aloitteet ja esitykset lähetetään ensin valiokuntien ”pureskeltaviksi”, jonka jälkeen täysistunto käsittelee asiaa valiokuntien mietintöjen valossa. Esimerkiksi Euroopan parlamentti noudattaa tätä parlamentaarista traditiota.

Suomen EU-jäsenyyskeskustelussa ei ollut kyseessä perinteinen hallituksen esitys, sillä esitys koskee valtiosopimusta. Esityksen keskeinen sisältö on, että eduskunta hyväksyy Suomen, Itävallan, Norjan ja Ruotsin sekä Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn sopimuksen Suomen, Itävallan, Ruotsin ja Norjan liittymisestä Euroopan unioniin (Eduskunta 2016c). Liittymissopimuksella Suomi tulee sopimusosapuoleksi EU:n kanssa ja saa jäsenvaltiolle kuuluvat oikeudet ja velvollisuudet. Eduskunta käsitteli lähetekeskustelussa hallituksen esitystä HE 135/1994, jonka keskeinen sisältö oli tavoite liittyä Euroopan unionin jäseneksi ratifioimalla yhdessä Ruotsin, Itävallan ja Norjan kanssa tehty sopimus. Hallituksen esitys annettiin eduskunnalle 25.8.1994 ja lähetekeskustelu aloitettiin 6.9.1994 ja sitä jatkettiin vielä 7.9.1994. Lähetekeskustelun 6.–7.9.1994 aikana käytettiin yhteensä 193 puheenvuoroa ja keskustelut venyivät useiden tuntien mittaisiksi. Lähetekeskustelun ensimmäisenä päivänä käytettiin yhteensä 54 puheenvuoroa ja toisena päivänä käytettiin yhteensä 139 puheenvuoroa. Keskustelun päätteeksi esitys lähetettiin puhemies Riitta Uosukaisen toteamana ulkoasiainvaliokuntaan, jolle muiden valiokuntien tuli antaa lausuntonsa.

Riikka Saloniemi (2003) analysoi pro gradu-tutkielmassaan *Kansanedustajien itsenäisyysretoriikka EU-jäsenyyskeskustelun osana: Vastustajien ja kannattajien puheiden itsenäisyysargumentaatio ja termin käsitteellistäminen* EU-jäsenyyskeskustelun itsenäisyysretoriikkaa. Tutkimusaineistona Saloniemi käyttää vuoden 1994 lähetekeskustelun puheenvuoroja. Saloniemen mukaan itsenäisyysargumenttia voidaan tarkastella EU-jäsenyyskeskustelussa erityisesti ”vastustajat ja kannattajat”-akselilla. Saloniemen (2003, 94) mukaan itsenäisyyden merkitys on ollut jonkinlaisessa muutoksessa, eikä kansakuntia voi kansainvälistymisen myötä tarkastella enää siten, että ne ovat joko itsenäisiä tai epäitsenäisiä. Saloniemen (2003, 93) tutkimuksessa selviää, että kannattajat käyttivät niin sanottua "pelastusdiskurssiin" ja vastustajat taas "uhkadiskurssiin" nojaavaa itsenäisyysargumentaatiota. Saloniemi on jakanut esimerkiksi ryhmäpuheet kannattaviin ja vastustaviin, vaikka keskustelussa ei sinänsä äänestettykään. Pääasiassa kaikista puheenvuoroista kävi ilmi, olivatko ne jäsenyyttä kannattavia vai eivät, mutta osassa argumentointi oli ilmeisempää kuin toisissa. Omassa analyysissani tulen jakamaan argumentit kannattaviin ja vastustaviin, mutta puheenvuoroja ei mielestäni tarvitse jaotella kannattaviin tai vastustaviin, koska ne saattavat sisältää elementtejä molemmista näkökulmista.

Lähetekeskustelun yleisönä toimivat paikalla olevat kansanedustajat, sekä täysistunto myös televisioitiin. Tosin ainoastaan ryhmäpuheenvuorot mahtuivat televisiolähetykseen (Yle Elävä arkisto 2014). Yleisön merkitys on kuitenkin suuri ja perusteltu, sillä kyseessä oli niin merkittävä päätös Suomen kannalta. Myös media seurasi erityisesti tätä keskustelua sen poliittisen merkityksensä vuoksi tarkasti. Argumenteilla pyrittiin vaikuttamaan vastapuolen näkemyksiin EU-jäsenyydestä ja vedottiin niihin kansalaisiin, jotka päätöstään eivät olleet vielä tehneet. Kansanäänestystä Euroopan unioniin liittymisestä ei ollut vielä käyty, joten useat kansanedustajat koettivat vaikuttaa myös kansanäänestyksen tulokseen ja argumentoivat kansanäänestyksen sitovuudesta.

Analysoin lähetekeskustelua parlamentaarisen retoriikan näkökulmasta, eli tutkin debatin luonnetta ja siinä esiintyviä argumentteja. Debatin keskeinen olemus on käydä keskustelua kahden tai useamman osapuolen välillä, eli kommentoida toisen puheenvuoroa omassaan. Debatti on siis myös dialogia, joka rakentuu osapuolten tuodessa esiin asiaan liittyviä seikkoja omista näkökulmistaan. Nämä seikat voivat olla asiaan liittyviä hyviä ja huonoja puolia, omia näkemyksiä ja kantoja asiaan. Tärkeää on tuoda esiin myös tosiseikkoja ja

tietoa, mutta esiin tuodaan myös olettamuksia, arvailuja ja mielipiteitä. Näiden ainesten avulla keskustelusta voidaan muodostaa kokonaisuus, jonka merkityksen kukin kansanedustaja tai kansalainen muodostaa.

Lähetekeskustelun 6.9.1994 avasi esityksen esittelemällä puhemies Riitta Uosukainen. Seuraavaksi puheenvuoron piti pääministeri Esko Aho, jonka tehtävänä oli tuoda hallituksen myönteinen kanta jäsenyyteen esille. Pääministeri Aho (kesk.) (2, 2347) aloitti puheensa viittamaalla aiheen tiimoilta syntyneeseen kansalaiskeskusteluun, jota hän piti tärkeänä ja korosti myös avoimuuden merkitystä. Aho alusti valmisteilla olevaa hallituksen esitystä viittaamalla kokonaisvaltaiseen tilanteeseen Euroopassa, erityisesti Euroopan rajalinjojen kaatuminen on tuonut myös Suomen uuteen tilanteeseen, kun Neuvostoliiton mahti on heikentynyt. Ahon mukaan Suomella olisi erityinen mahdollisuus tarttua nyt tähän historialliseen tilaisuuteen.

Ahon puheessa on erityinen tilannepoliittinen sävy. EU:hun liittyminen olisi hänen mielestään parasta toteuttaa nyt, sillä liittymättä jättämisestä voisi suurta Suomelle hankaluuksia. Lisäksi Aho epäili, että tulevaisuudessa Suomea koskevat päätökset tehdään kuitenkin muualla, niin on järkevää, että "Suomen paikka on siellä, missä meidän tulevaisuudestamme päätetään" (Aho 2, 2348). Ahon mielestä EU:hun liittyminen ei heikentäisi Suomen mahdollisuutta osallistua yhteistyöhön Venäjän ja Baltian kansaa, vaan pikemminkin lisäisi sitä, sillä EU-jäsenyys muokkaisi Suomen imagoa taloudellisesti kilpailukykyisemmäksi ja sen myötä houkuttelevammaksi maaksi. Suomen osallistuminen Euroopan yhteiseen päätöksentekoon olisi Ahon mukaan "pienen kansakunnan edun mukaista" erityisesti ulko- ja turvallisuuspolitiikan näkökulmasta. Aho näkee myös riskinä sen, että Ruotsi ja Norja liittyisivät nyt unioniin ja Suomi jäisi ulkopuolelle, jolloin "pohjoista politiikkaa" muotoiltaisiin muiden toimesta.

Ryhmäpuheenvuoroissa pääministeri Ahon puheen jälkeen tuotiin esiin erityisesti puolueiden omat näkemykset EU-jäsenyysasiaan, ja niitä pyrittiin perustelemaan monin eri tavoin. Ryhmäpuheenvuoroissa keskusta, SDP, kokoomus, RKP, vihreät, ja liberaalinen kansanpuolue asettuivat jäsenyyden kannalle, kun taas vasemmistoliitto, kristillisdemokraatit, SMP, vaihtoehto Suomelle ja suomalaisen rintaman eduskuntaryhmät kritisoivat EU-jäsenyyttä voimakkaasti. Käsittelen ryhmäpuheenvuorot yksitellen kappaleessa 3.6. Vahvimmat argumentit jäsenyyttä vastaan sisälsivät viittauksia muun

muassa Suomen "myymisestä" Eurooppaan ja itsenäisyyden menettämisestä. Ryhmäpuheenvuoroja voidaan pitää syystäkin keskustelun avauksina, ei pelkästään sen vuoksi, että ne ovat asialistan alussa, mutta myös siksi, että niissä eduskuntaryhmien kannat jäsenyyteen tuotiin esille monelta kantilta ja mahdollisimman laajasti.

Lähetekeskustelun jälkeen EU-jäsenyyssopimuksen käsittely jatkui puhemiehen ehdotuksesta ulkoasiainvaliokunnassa, jolle muut erikoisvaliokunnat antoivat omat lausuntonsa. Valiokuntien lausuntoihin jätettiin useita eriäviä mielipiteitä, poikkeuksena puolustus-, sivistys- ja sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausunnot, joihin ei jätetty yhtään eriävää mielipidettä. Lopulta ulkoasianvaliokunta jätti asiasta mietinnön 31.10.1994, jossa se esitti, että eduskunta hyväksyy hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen muuttamattomana (Kela-lakipalvelu 1994).

Eduskunnan täysistunnon merkitystä pohdittaessa tulee ottaa huomioon useita keskustelulle tyypillisiä seikkoja. Pekosen (2011, 16–17) mukaan keskustelu on siirtynyt täysistunnoista valiokuntiin, mutta se ei merkitse, etteikö täysistuntojen puheenvuoroilla olisi yhä merkitystä. Pyrin analysoimaan lähetekeskustelua nimenomaan diskurssin näkökulmasta, eli siten, että tutkin myös puhujien välisiä suhteita. Jokaiseen puheenvuoroon ei välttämättä tullut keskustelun aikana vastauspuheenvuoroa, mutta usein puheenvuoroissa viitattiin toisten puheenvuoroihin. Arvioimalla toisten puheenvuorojen perusteluja omissa puheenvuoroissaan, puhujat määrittelivät uudelleen omia näkökulmiaan EU-jäsenyyteen.

Talous, itsenäisyys sekä turvallisuus nousivat lähes kaikissa puheenvuoroissa esille, kun taas esimerkiksi kulttuuripolitiikkaa käsiteltiin suorasti vain muutamassa puheenvuorossa. Toisaalta pitää myös huomioida, että keskustelussa keskeisiksi saattavat nousta asiat, joihin EU-lainsäädäntö tulisi vaikuttamaan. Näitä asioita ovat edellä mainitut talouspoliittiset ja itsemääräämisoikeuteen liittyvät kysymykset sekä myös esimerkiksi maatalouteen ja sosiaali- ja terveyspolitiikkaan liittyvät kysymykset. Euroopan unionin jäsenyyden tiedettiin vaikuttavan useihin asioihin suomalaisessa lainsäädännössä, mutta läheskään kaikkia näitä asioita ei käsitelty lähetekeskustelussa. Keskustelu kuitenkin jatkui valiokunnissa, joissa voitiin puida eri hallinnonaloille kuuluvia kysymyksiä seikkaperäisemmin.

Keskusteluareenana EU-lähetekeskustelu oli mielenkiintoinen ja puheenvuorojen runsauden ansiosta argumentteja ja näkökulmia jäsenyyteen tuli esille runsain mitoin. Puhujat antoivat hyvistä perusteluista kehuja toisilleen ja jäsenyyden monipuolista tarkastelua pidettiin keskusteluun osallistujien mielestä ansiokkaana. Toisaalta perustelemattomista tai "kauhukuvia" maalailevista puheista edustajat antoivat kollegoille negatiivista palautetta. Myös liian suitsuttavia puheita pidettiin epäonnistuneina. Kokonaisuutena lähetekeskustelu on siis erittäin inspiroiva poliittinen debatti, jonka argumentteja ja puhujien välisiä suhteita voisi tutkia laajemminkin, eli temaattisesti myös jatkotutkimukselle on perustelunsa.

3.6 Ryhmäpuheenvuorot lähetekeskustelussa

Ryhmäpuheenvuoroissa kaikki eduskuntaryhmät saivat tuoda esille kantansa EU-jäsenyyteen. Merkityksellistä ryhmäpuheissa on se, että eduskuntaryhmät saavat tuoda heti lähetekeskustelun alussa perustelut asian puolesta tai vastaan agendalle, mikäli eduskunnan työjärjestyksessä mainittu ”merkitykseltään huomattava asia” niin edellyttää (Finlex.fi 2000). Ryhmäpuheet siis toimivat osaltaan keskustelun avaajina ja vaikka ne ovat ennalta valmisteltuja, voi niissä improvisoida ja ottaa kantaa aikaisemmin esitettyihin puheenvuoroihin. Varsinaisia vastauspuheenvuoroja ryhmäpuheisiin ei oteta, mutta edustajat voivat viitata omissa puheissaan ryhmäpuheenvuoroihin. Arvioin tässä kappaleessa ryhmäpuheenvuorot metodini avulla, eli millaisia uudelleenmärittelyn keinoja puheenvuoroissa käytetään ja millaisena muutoksena puolueiden ryhmäpuheenvuoroissa EU-jäsenyys nähdään.

Suomen Keskustan (keskusta) ryhmäpuheenvuoron piti edustaja Mirja Ryynänen, joka puhui EU-jäsenyydestä ennen kaikkea valintana turvallisuuden puolesta. Hän sanoo, että ”painava peruste Euroopan unioniin liittymiselle on Suomen vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen”. EU-jäsenyyden yhteydessä on Ryynäsen mukaan huolehdittava siitä, että jäsenyyden edut ja haitat jakautuvat tasaisesti kaikille kansanosille. Ryynänen näkee jäsenyysprosessin hankalammaksi osaksi yksiselitteisesti maatalouden, ja vaatii, että kansallinen tukipaketti tulee toteuttaa jäsenyyden kustannusten helpottajaksi. Ryynäsen mukaan muutos aikaisempaan on *erittäin merkittävä*, sillä tarvitaan aktiivisia toimenpiteitä ja ”laajaa poliittista yhteisymmärrystä” esimerkiksi kansalliseen tukipaketin suhteen, jotta

muutoksesta selvitään. Turvallisuuspoliittisesta linjasta Ryynänen on selkeästi sitä mieltä että ”Suomi ei hae Euroopan unionin jäsenyydellä uusia turvallisuuspoliittisia ratkaisuja. Puolueettomuutemme merkitsee edelleen sotilaallista liittoutumattomuutta ja omaa uskottavaa puolustusta”. Suomi voi kuitenkin osallistua jäsenenä EU:n turvallisuuspoliittisen ulottuvuuden luomiseen. Turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta muutos olisi myös *erittäin merkittävä*, sillä Suomi joutuisi ponnistelemaan pitääkseen oman ulko-, ja turvallisuuspoliittisen linjansa, eli jälleen Suomelta vaadittaisiin aktiivisia toimenpiteitä. Keskustapuolueen sisällä oli varsin ristiriitaisia näkemyksiä jäsenyydestä, mutta eduskuntaryhmänä keskusta asettui ryhmäpuheessa jäsenyyden puolelle, aivan kuten hallituspolitiikka sitä edellytti. (Ryynänen 4, 2356–2360.)

Sosialidemokraattien (SDP) ryhmäpuheenvuoron piti edustaja Paavo Lipponen, joka korosti että EU on "Suomen turvallisuuspoliittinen tie". Lipposen mukaan on myös tärkeää hakea jäsenyyttä *juuri nyt* ja tätä ajankohtaa ”emme ole itse voineet valita”. Liittymällä nyt, Suomi pääsee vaikuttamaan vuoden 1996 päätöksiin esimerkiksi EU:n turvallisuuspolitiikan osalta. Lipponen tuo myös esille suomalaisen kulttuurin vahvistumisen mahdollisuuden EU:ssa, kun esimerkiksi suomen kieli saisi EU:n virallisen kielen aseman. Lipponen pitää yhteistä talouspolitiikkaa hyvänä asiana, vaikka epäileekin hieman yhteisen valuutan käyttöönottoa. Yhteisen työllisyyspolitiikan tulisi Lipposen mukaan olla unionin talouspolitiikan kulmakiviä, jotta "työllään elävien suomalaisten" mahdollisuudet työhön turvataan jatkossakin. Lipponen vertaa Euroopan unionia "tosiasiaan", ja sanoo: "tosiasioiden tunnustaminen on viisauden alku". Tämä lause on viittaus presidentti Paasikiveen, ja metaforisesti se puolustaa perinteikästä ulkopolitiikan linjan jatkumista, mutta nyt uuden toimijan, eli Euroopan unionin kanssa. (Lipponen 5, 2360–2365.)

Kansallisen kokoomuksen (kokoomus) ryhmäpuheenvuoron piti edustaja Sauli Niinistö. Niinistön mukaan EU:ssa on mahdollista olla mukana kansainvälisessä yhteistyössä, jonka avulla voidaan ratkaista myös Suomea koskettavia ilmiöitä, kuten rikollisuuden leviämistä, laajoja ympäristöongelmia ja lähialueiden elintasokuiluja. EU-jäsenyys takaa lisäksi "häiriöttömän kaupan" ja voimistaa talouskasvua. Niinistön kanta itsenäisyyteen ja itsemääräämisoikeuteen ja niiden säilymiseen EU:ssa on yksiselitteinen, ja hän kysyykin: "Mitä ovat ne itsenäisyyden elementit, joita Tanskalla, Saksalla tai Englannilla ei olisi?” Niinistön mielestä kysymys kansanäänestyksen muodollisesta sitovuudesta on myös

tärkeä, sillä hänen mukaansa kansan tahtoa tulee eduskunnan noudattaa, eikä sitoa päätöstä esimerkiksi Ruotsin päätökseen, vaikka tällaisiakin mielipiteitä oli tuotu esille. Niinistö kutsuu "kansalliseksi itsepetokseksi" ajatusta, jonka mukaan jäsenyyden ulkopuolella maa- ja elintarviketaloudessa voitaisiin jatkaa entiseen malliin. Lopulta Niinistö tekee kantansa jäsenyyteen selväksi toteamalla, että päätöksen lykkääminen ei ole vaihtoehto, koska ”seuraavassa laajentamisvaiheessa olisimme nimittäin hakemassa jäsenyyttä yhdessä Itä-Euroopan maiden kanssa”. Jäsenyyden lykkäämisellä olisi Niinistön mukaan seurauksena, että Suomi eristäytyisi Länsi-Euroopasta ja sen kehityksestä. (Niinistö 6, 2365–2370.)

Vasemmistoliiton ryhmäpuheenvuorosta vastasi edustaja Claes Andersson. Vasemmistoliiton kanta EU-jäsenyyteen oli kielteinen, ja kriittisyys tuli esiin myös ryhmäpuheenvuorossa. Anderssonin mukaan jäsenyyden keskeiset ongelmat liittyvät ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan ja erityisesti puolueettomuuden määrittelyyn. Vaikka Maastrichtin sopimus jättää yhteisestä puolustuksesta sopimisen myöhäisimpien päätösten varaan, on Anderssonin mukaan suunta selvä ja unioni on "pyrkimässä kohti tiiviimpää puolustusyhteistyötä ja yhteistä puolustusta". Ongelmallista yhteisessä puolustuksessa Anderssonin mukaan on se, että Länsi-Euroopan unioni (WEU) on toinen puoli "kaksiosaista sotilasliittoa", jonka toinen toimija on Nato. Näin ollen Andersson liittää EU-jäsenyyteen "väistämättömän tien" Natoon, mikä varmasti herättää suomalaisissa tunteita suuntaan ja toiseen. EU:ssa ongelmallista on myös talouspolitiikka, sillä Andersson arvelee, että talous- ja rahaliiton vaatimukset rapauttavat suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan rakenteet. Jäsenyyden tuomista taloushyödyistä ei Anderssonin mukaan ole varmuutta, joten niitä ei voida pitää varteenotettavina jäsenyyden hyötyinä. (Andersson 7, 2370–2374.)

Ruotsalaisen kansanpuolueen (RKP) ryhmäpuheenvuorossa edustaja Jan-Erik Enestam toi esiin eron "muodollisen ja todellisen" suvereenisuuden välillä, millä hän viittaa siihen, että mikäli muodollista päätösvaltaa annetaan EU:hun, saadaan itse asiassa todellista päätösvaltaa, koska voidaan olla mukana EU:ssa päättämässä Suomeakin koskevista asioista. ETA-sopimus ei ole Enestamin mukaan itsenäisyyden kannalta riittävä, sillä "tilanne on kuin aina varamiehenä olevalla jalkapalloilijalla, joka ei voi vaikuttaa peliin, mutta saa kuitenkin tyytyä lopputulokseen". Enestamin mukaan ei tarvitse olla huolissaan Maastrichtin sopimuksen tuomista uusista unionin yhteistyön ulottuvuuksista, kuten yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, sillä ratkaisevat päätökset tehdään aina

yksimielisesti. Enestamin mukaan tämä on osa-alue josta tarvitsee olla "vähiten huolissaan". Ruotsalaisen kansanpuolueen mielestä liittyminen unioniin on kannatettavaa, ja kansanäänestys moraalisesti sitova. (Enestam 8, 2374–2378.)

Vihreiden ryhmäpuheenvuorossa edustaja Pekka Haavisto otti kantaa erityisesti kansainvälisen yhteistyön ja kansainvälisen sopimisen puolesta. Vihreissä EU-kysymys jakoi edustajat eri leireihin, ja kuten Haavistokin ryhmäpuheenvuorossa mainitsi, edustaja Erkki Pulliainen (vihr.) tulisi myöhemmin samassa keskustelussa puhumaan jäsenyyttä vastaan. Vihreille tärkeässä teemassa, ympäristönsuojelussa, EU-jäsenyydestä olisi Haaviston mukaan hyötyä, koska ”kaikille vihreille” yhteisiä tavoitteita ovat ”ekologisesti kestävä talous Euroopassa ja koko maailmassa, tiukat ympäristönormit ja niiden kansainvälinen valvonta”. Haavisto kannattaa puheenvuorossaan Suomen ulkopolitiikan "ytimen" korostamista, eli sotilaallista liittoutumattomuutta ja itsenäistä puolustusta myös EU-jäsenyyden oloissa. Haavisto pitää tärkeänä, että jäsenyyskeskustelun painopiste siirtyisi enemmän kansalaisia kiinnostaviin jäsenyyden tuomiin muutoksiin, eikä jäsenyyden kannatus olisi enää "poliittisen establishmentin" asia. (Haavisto 9, 2378–2382.)

Kristillisdemokraatit (KD) suhtautui EU-jäsenyyteen kriittisesti, ja tämän tuo esille kristillisdemokraattien ryhmäpuheenvuorossa edustaja Toimi Kankaanniemi. Ensiksi Kankaanniemi ottaa kantaa jäsenyysvalmistelujen kireän aikataulun, ja on sitä mieltä, että ”ajan niukkuus” johtuu haluttomuudesta antaa kansalaiskeskustelulle riittävästi aikaa. Kankaanniemi argumentoi, että EU:ssa Suomen kansalaisten jokapäiväistä elämää säätelevät määräykset säädetään ”rajojemme ulkopuolella” ja ”97 prosenttia päättäjistämme olisi muita kuin meidän valitsemiamme”. Kankaanniemi sanoo, että läntisessä Euroopassa kristillisillä arvoilla on vahva jalansija, mutta toisaalta ”jos poistamme kokonaan rajamme länteen - - saamme varautua kasvavaan rikollisuuteen, huumeisiin ja moniin muihin tuhoaviin voimiin”. Kankaanniemi siis toisaalta arvostaa läntisiä arvoja, mutta ei luota siihen, että Suomi pärjäisi avoimessa maailmassa saamatta myös negatiivisia vaikutteita muualta. Kankaanniemi (10, 2383) ottaa myös esille jäsenyyden uskonnollisen ulottuvuuden ja huomauttaa, että Itä-Euroopassa ”seurakunnat kasvavat ja myönteinen kehitys ottaa vahvoja askelia aivan päinvastoin kuin EU:n alueella, jossa uuspakanallisuus leviää nopeasti”. (Kankaanniemi 10, 2382–2387.)

Suomen maaseudun puolueen (SMP) puheenvuoron piti edustaja Tina Mäkelä. SMP kritisoi vahvasti EU-jäsenyyttä, ja tämä tuli voimakkaasti esiin myös ryhmäpuheenvuorossa. Mäkelä vertaa EU:hun vievää ”brysselinjunaa” keskitysleirijuniin, joissa molemmissa pääteasemalla odottaa ”karmaiseva yllätys”. Mäkelä kiteyttää jäsenyyden ongelmaksi sen, että vapaus vähenee, mutta työttömyys ei vähene. Lisäksi jäsenyydestä hyötyisivät vain ”vientiteollisuusyritykset ja suurtilat”, ja tavallisten kansalaisten vastuulle jää ”Brysselin verorahojen” maksaminen. Oppositiopolitiikan mukaisesti Mäkelä kritisoi hallituksen ministereitä siitä, että he ovat antaneet liian positiivisen kuvan jäsenyydestä ja puolueetonta ja luotettavaa tietoa jäsenyyden lopullisista vaikutuksista ei ole saatavilla. Mäkelän mukaan Suomessa on onnistuttu rakentamaan maailman mittakaavassakin korkea elintaso, eikä sitä uhkaa tulevaisuudessakaan mikään. Mäkelä siis korostaa pysymistä entisessä järjestelmässä, ja EU:n ulkopuolelle jäämisen hyödyntämistä esimerkiksi itsenäiseen kauppapolitiikkaan. (Mäkelä 11, 2387–2390.)

Eduskunnassa oli vaalikaudella 1991–1994 edustettuna myös muutama pienempi puolue ja eduskuntaryhmä, kuten Liberaalinen Kansanpuolue (LKP), Vaihtoehto Suomelle -eduskuntaryhmä ja Suomalainen rintama -eduskuntaryhmä. Liberaalisen kansanpuolueen ryhmäpuheenvuoron piti edustaja Tuulikki Ukkola, vaihtoehto Suomelle -ryhmän puheenvuoron piti ryhmän ainoa edustaja Vesa Laukkanen ja suomalaisen rintaman ryhmäpuheenvuorosta vastasi niin ikään ryhmän ainoa edustaja Heikki Riihijärvi. Liberaalinen kansanpuolue kannatti EU-jäsenyyttä voimakkaasti, kun taas suomalaisen rintaman eduskuntaryhmä ja vaihtoehto Suomelle eivät kannattaneet jäsenyyttä.

Keskeisiä argumentteja jäsenyyden puolesta liberaalisen kansanpuolueen ryhmäpuheenvuorossa olivat Suomen paikka ”länsimaiden vakaiden demokratioiden joukossa”, ”työttömyyden puolittaminen ” ja ”ulko- ja turvallisuuspoliittiset syyt” (Ukkola 12, 2390). Ryhmäpuheenvuoron pitäjän, edustaja Tuulikki Ukkolan mukaan Suomen ulkopolitiikka perustuu edelleenkin ”vanhakantaiseen liturgiaan”, jolla hän viittaa Blombergin teoksessa esille tulleeseen ”ydin-määritelmään”, eli liittoutumattomuuteen ja itsenäiseen puolustukseen. Kuitenkin Ukkolan mielestä pitäisi muistaa, että yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta päätetään yhdessä vasta vuonna 1996, joten Suomella olisi jäsenenä sananvaltaa päätöksiin. Ukkolan keskeinen viesti liittyy myös yhteistyöhön, josta hän toteaa: ”Yhteistyö on aina parempi vaihtoehto kuin yksin syrjässä kyyristeleminen”. (Ukkola 12, 2390–2394.)

Vaihtoehto Suomelle -eduskuntaryhmän ryhmäpuheenvuorosta vastasi ryhmän ainoa kansanedustaja Vesa Laukkanen, joka kuului aiemmin Suomen Kristilliseen liittoon, mutta erosi eduskuntaryhmästä vuonna 1993, ja perusti uuden eduskuntaryhmän nimeltään vaihtoehto Suomelle. Laukkanen vastusti EU-jäsenyyttä, ja hänen käyttämänsä puheenvuoro olikin yksi pisimmistä lähetekeskustelun puheenvuoroista. Laukkanen käy puheenvuorossaan lävitse laajasti ja yksityiskohtaisesti jäsenyyden seurauksia, ja merkittävimpiä ongelmia hänen mukaansa unioniin liittymisessä olisivat muun muassa itsenäisyyden kaventuminen, talouspolitiikan ongelmat ja läheisyysperiaatteen vaarantuminen. Laukkasen mukaan Brysselissä tapahtuva päätöksenteko tuo mukanaan direktiivejä, joissa ”äärettömän pitkälle menevällä yksityiskohtaisella tavalla määrätään ja pakotetaan kaikki jäsenvaltiot toimimaan tietyllä tavalla”. Laukkanen asettaa esimerkiksi ETA-sopimuksen suotuisampaan valoon toteamalla, että sopimus mahdollistaa Suomelle vapaammat kädet eikä sido määrättömäksi ajaksi. Taloussektorilla Laukkanen pitää EU:ta epävarmana valintana Suomelle, koska Eurooppa on ”jäämässä pahasti Aasian maiden jalkoihin” talouskehityksessä. Laukkanen siis kiistää argumentin, että EU poistaisi työttömyyttä, sillä se saattaisi Laukkasen mukaan jopa lisätä sitä. (Laukkanen 13, 2394–2302.)

Suomalaisen rintaman eduskuntaryhmän ryhmäpuheenvuoron piti ryhmän ainoa kansanedustaja Heikki Riihijärvi. Hän oli ollut aiemmin SMP:n kansanedustajana, ja kielteinen suhtautuminen EU:hun jatkui myös uuden eduskuntaryhmän ideologiassa. Riihijärvi arvioi useat sellaiset tekijät negatiivisiksi, joita aiemmissa puheenvuoroissa on arvioitu suotuisiksi, EU:n mukanaan tuomiksi hyviksi puoliksi. Unionin tullimuuria Riihijärvi pitää negatiivisena, koska se nousisi ”itsemme ja perinteisten ulkoeurooppalaisten yhteistyökumppaneittemme välille.” Lisäksi Riihijärvi vihjaa, että Suomen työttömyys itse asiassa on EU-prosessin syytä, koska korkeiden virkamiesten ”tarmo” on suunnattu Eurooppaan, eikä ole tosissaan etsitty kauppakumppaneita, jolloin työttömyys on päässyt lisääntymään. Riihijärven mukaan on yksiselitteistä, että ”kaikille riittää näin pienessä maassa varmasti työtä”. (Riihijärvi 14, 2402–2405.)

Riihijärven mukaan Suomi ei tarvitse unionia todistaakseen olevansa ”eurooppalainen valtio”, koska se on jo sitä. Riihijärven mukaan myöskään EU:n harjoittama ”pakkointegraatio” ei edistä asioita Suomessa, ja EU:n byrokraattista koneistoa hän vertaa

Neuvostoliittoon, sekä toteaa ”kyllä se peruna kasvaa niin kuin ennenkin ilman näitä suuria paperipinoja”. Riihijärvikin puhuu yhteistyöstä, jota niin kannattajat kuin vastustajatkin ovat peräänkuuluttaneet keskustelussa. Riihijärven ajatuksissa yhteistyö on pohjoismaista, unionin ulkopuolella tapahtuvaa. Pohjoismaat ovat Riihijärven mukaan esimerkki-yhteiskuntia oikeudenmukaisine järjestelmineen ja lähes täystyöllisyyden saavuttaneina. Lopuksi Riihijärvi vielä arvostelee unionin taloudellista ideologiaa: ”Euroopan unioni ei varaudu muuta kuin tavaran tuottamiseen”, kun pitäisi varautua väestönkasvuun ja ympäristöongelmiin. (Riihijärvi 14, 2402–2405.)

Ryhmäpuheenvuorojen teemat liikkuivat hyvin voimakkaasti talous-, itsenäisyys-, ja turvallisuussektoreilla, jotka olen valinnut myös analyysin kolmeksi keskeiseksi tutkimusalueeksi. Näiden sektoreiden alle olen sijoittanut yksityiskohtaisempia teemoja, kuten taloussektoriin liittyvät työllisyys ja maatalous, sekä itsenäisyyskysymykseen linkittyvä sosiaali- ja terveyspalveluja koskeva keskustelu. Turvallisuus-teeman alle olen sijoittanut puolustuspoliittisen debatin sekä geopoliittiset kysymykset, kuten Suomen aseman arvioinnin. Kaikkien eri teemojen alla käytiin keskustelua sekä puolesta että vastaan, ja samoja käsitteitä ja ilmiöitä käytettiin molemmissa näkökulmissa argumentteina. Lähetekeskustelu sisälsi runsaasti uudelleenmäärittelyä, jota tutkin luvuissa 4–6 edellä mainittujen kolmen teeman mukaisesti.

4. PELASTAAKO VAI TUHOAAKO EU SUOMEN TALOUDEN?

Analysoin tässä luvussa EU-jäsenyyden kannattajien ja vastustajien tapaa puolustaa Suomen talouden tulevaisuusnäkymiä eri argumenteilla. Lisäksi vertailen, nähdäänkö muutos suhteessa ETA-jäsenyyteen positiivisena tai negatiivisena, eli mitä hyvää tai huonoa täysjäsenyys toisi suhteessa vallitsevaan tilaan. Kysymys siitä, tulisiko taloustilanne helpottumaan vai vaikeutumaan jäsenyyden myötä, jakoi kansanedustajien kantoja voimakkaasti. Suomen vaikea taloustilanne 1990-luvun alussa ja korkea työttömyys leimasivat myös omalta osaltaan keskustelua. Ratkaisuja tilanteeseen etsittiin sekä jäsenyyden kannattajien että vastustajien puheenvuoroissa.

Suomi oli siis 1990-luvun alussa haastavassa taloudellisessa tilanteessa, johon kaikki halusivat muutosta. Kun ei ollut olemassa faktatietoa siitä, kuinka jäsenyys tulisi todellisuudessa vaikuttamaan talouden ja työllisyyden kehitykseen, täytyi tukeutua olettamuksiin ja arvioihin, eli toisin sanoen ottaa uudelleenmäärittelyn keinot käyttöön. Jotkut kansanedustajat käyttivät määrittelyn ja vertailun keinona esimerkiksi muiden EU-jäsenmaiden talouslukuja suhteessa ei-jäsenmaihin tai suhteessa jäsenyyttä edeltävään aikaan. On kuulijan vastuulla, miten luotettavina eri indikaattoreita voi pitää, sillä keskustelun luonteeseen kuuluu suostuttelu ja jäsenyyteen liittyvien tekijöiden uudelleenmäärittely, jossa tietoisesti pyritään voittamaan kuulija omalle puolelle.

Työllisyys kuuluu talouden merkittävänä osa-alueena myös keskustelun keskeisiin aiheisiin. Taloudesta puhuttaessa Suomen korkea työttömyysaste ja talouslama tulivat esiin lähes kaikissa talousteemoja sivuavissa puheenvuoroissa. Epävarmaan tilanteeseen Euroopan unionin jäsenyys oli kannattajien silmissä lääkettä ja vastustajien silmissä lähes myrkkyä. Työttömyyden ja työllisyyden teemoille määriteltiin siis erilaisia merkityksiä, ja ne asetettiin alisteiseksi jäsenyyskysymykselle.

Talouden eri osa-alueista tulen tutkimaan myös maatalouden tulevaisuuden määrittelyä. Maatalous on ollut Suomelle historiallisesti ja kulttuurisesti merkittävä elinkeinomuoto, johon EU-jäsenyys tulisi vaikuttamaan merkittävällä tavalla. Tämä tiedettiin hyvin ennen

eduskunnan lähetekeskusteluakin, sillä Suomen ja Euroopan komission välillä käydyt jäsenyysneuvottelut olivat juuri maatalouden osalta hyvin haasteelliset. Suomen maataloussektorin sopeuttaminen unionin maatalouspolitiikkaan tuotti runsaasti vaikeuksia (Eurooppatiedotus.fi 2016), sillä Suomessa haluttiin säilyttää maaseutuelinkeinon elinvoimaisuus ja kilpailuasetelmat, kun kuitenkin samalla tiedettiin, että Suomen pohjoinen luonto asettaa aivan eri edellytykset viljelylle kuin esimerkiksi eteläisemmissä jäsenmaissa. Suomalaiselle elintarviketeollisuudelle ja maatalouselinkeinoille pyrittiin saamaan lievemmät sopimusehdot ja paremmat tuet, mutta tehtävässä jokseenkin epäonnistuttiin. MTK oli jo aiemmin 1990-luvn alussa ilmoittanut negatiivisen kantansa EU-jäsenyyteen ja todennut, että ETA-jäsenyys on riittävä, eivätkä uudet neuvottelutulokset maatalouden toimintaedellytysten heikennyksineen miellyttäneet maaseutuväestöä lainkaan (MTK:n internetsivut 2012).

Jäsenyyttä kannattavien ja vastustavien keskustalaisten ristipaineessa työskentelevä pääministeri Esko Aho alkoi hallituksensa kanssa valmistella kansallista tukipakettia, jonka oli tarkoitus lieventää jäsenyydestä aiheutuvia kustannuksia suomalaisille viljelijöille ja elintarviketeollisuudelle. Tämä tukipaketti ja sen edistyminen tulivat keskustelussa myös monta kertaa esille. EU-lähetekeskustelustakin voi huomata kiristyneen ilmapiirin, joka oli seurausta maatalouden ja elintarviketeollisuuden kehnosta asemasta jäsenyysneuvotteluissa. Samanaikaisesti EU-jäsenyyskeskustelun kanssa käytiin keskustelua maatalouden tulevaisuudesta EU-Suomessa ja mahdollisista kansallisista toimenpiteistä, joilla maataloutta voitaisiin tukea siirtymävaiheessa. Näin ollen keskustelu lähetekeskustelussa oli myös hyvin kärkästä liittyen juuri mahdollisiin kansallisiin tukitoimiin ja EU:n vaikutusmahdollisuuksiin näillä politiikan aloilla.

4.1 ”Vain suurilla yhteisillä markkinoilla pystytään torjumaan keinottelijoita” [1]

Talouskysymyksissä usein päädytään "pieni vastaan suuri"-akselille. Suomi identifioituu keskustelun aikana muillakin osa-alueilla kuin vain taloussektorilla "pieneksi" ja tämä leimaa keskustelua niin kannattajien kuin vastustajienkin leireissä. Kannattajien mielestä

[1] Hämäläinen (29, 2462).

pienuus on haitta, mistä pitää päästä eroon tavoittelemalla suuruutta. Edustaja Tuulikki Hämäläisen (sd.) (24, 2458) mukaan Suomen rahoitusmarkkinat ovat ”pienet ja häiriöalttiit”, ja unionin jäsenyys tarjoaisi suuret ja vakaat rahoitusmarkkinat. Hämäläisen mukaan lisäksi "pienen talouden hallittavuus on vaikeaa, ja siitä meillä on todella riittävästi kotoisia esimerkkejä", joilla hän viittaa esimerkiksi valuuttamarkkinoilla tehtyihin ratkaisuihin kuten markan devalvoimiseen. Tässä yhteydessä pienuus nähdään haittana ja suuruus etuna.

Euroopan unionia voi pitää merkittävänä mahdollisuutena vaikuttaa kansainvälistyneisiin markkinoihin. Edustaja Liisa Jaakonsaaren (sd.) (19, 2409) mukaan "talous on vääjäämättä ja peruuttamattomasti kansainvälistynyt". Jaakonsaaren mukaan Euroopan unionia tarvitaan talouden hallitsemiseen ja hän sanoo: ”Jos Euroopan unionia ei olisi keksitty jo, se pitäisi keksiä”. Tällä Jaakonsaari viittaa erityisesti siihen, että Euroopan unioni on hyvä väline säädellä markkinoiden hallitsemattomia liikkeitä. Jaakonsaaren mukaan politiikalle pitää palauttaa eurooppalaisella tasolla ne välineet, joita talouden kansainvälistyminen ja markkinayhdentyminen on yksittäisiltä kansallisvaltioilta vienyt. Euroopan unioni merkitsee Jaakonsaaren näkemyksessä laajempia mahdollisuuksia sääntelyyn yleiseurooppalaisella tasolla ja esimerkiksi talous- ja työllisyyspoliittisen näkökulman siirtämisen "ahtaasta kansallisvaltioajatuksesta laajempiin ulottuvuuksiin". Talouden liikkumavara siis kasvaa, kun kehitellään yhteinen eurooppalainen malli. Jaakonsaaren retoriikassa merkillepantavaa on erityisesti tavoite saada EU näyttämään suurelta ja positiiviselta viiteryhmältä, johon Suomella on nyt ainutlaatuinen mahdollisuus liittyä.

Jäsenyyden tuomien vaikutusmahdollisuuksien lisääntymisen puolesta puhuu myös edustaja Maria Kaisa Aula (kesk.) (16, 2454), jonka mukaan "unionin jäsenenä Suomella ja suomalaisilla on enemmän keinoja sopeutua ja vaikuttaa tulevaisuuteensa kuin unionin ulkopuolella". Aula lisää, että unionin ulkopuolella Suomi voisi joutua itse asiassa tiukempaan kilpailutilanteeseen ja talouden sopeuttamiseen. Aulan (16, 2455) mukaan talouden, työllisyyden ja ympäristön ongelmien ratkomiseksi "Euroopan valtioiden on vääjäämättä oltava yhteistyössä". Aulan (23, 2457) mukaan EU antaa jäsenvaltioiden yhteistyölle mahdollisuuksia, ja siten jäsenyys toisi lisäarvoa esimerkiksi työttömyysongelman ratkaisemisessa. Suomen vuoden 1994 talouden tilan huomioon ottaen Aulan argumentaatio suostuttelee voimakkaasti jäsenyyden puolelle, koska heikon taloustilanteen ei yleensä toivota jatkuvan.

Ulkomaankauppaministeri Pertti Salolainen (kok.) (3, 2353) korosti, että Suomen jäsenyys merkitsee ”tasavertaisen taloudellisen kehityksen edellytyksiä EU:n jäsenmaiden rinnalla”. Salolainen sanoo suoraan, että ulkopuolella ”meidän on taisteltava sama hyvinvointi huonommista lähtökohdista”. Ulkomaankaupasta riippuvainen Suomi kuuluu Salolaisen mukaan jäseneksi, sillä ”kaksi kolmannesta ulkomaankaupasta käydään Euroopan unionin jäsenvaltioiden tai sen jäsenyyttä hakeneiden valtioiden kanssa”. Salolainen myös huomauttaa, että ”suurin yksittäinen kauppakumppanimme Neuvostoliitto on lakannut olemasta” ja ”työllisyytemme on romahtanut”. Näihin ongelmiin EU yksinään ei tuo ratkaisua, mutta silti jäsenyyttä tarvitaan, että ”kansalliset edut voitaisiin turvata”. Salolaisen puheenvuoro sisälsi paljon talousnäkökohtia, ja hallituksen linjan mukaisesti kannatti jäsenyyttä. Salolainen itse oli ollut neuvottelijana Suomen ja EU:n välisissä jäsenyysneuvotteluissa ja sen myötä vakuuttunut siitä, että viitekehys olisi Suomelle oikea ja kehityksen mahdollisuudet todelliset.

Edustaja Jukka Gustafssonin (sd.) (106, 2523) mukaan EU-jäsenyydessä on kyse myös työllisyydestä ja investoinneista, ja vaikka jäsenyyden vaikutuksia niihin onkin mahdotonta määrittää etukäteen, täytyy huomioida, että kun "kansainväliset yritykset ovat kysymyksessä, sitä enemmän ne painottavat tiettyjä varmuus- ja vakaustekijöitä - - ". Gustafssonin mukaan "olemalla mukana Euroopan unionin kehityksessä ja vaikuttamalla siihen myös Suomen moderni teollinen ja teknologinen kehitys parhaimmalla tavalla jatkuu". Euroopan unionin jäsenyys toisi siis mahdollisuuden jatkaa positiivista talouskehitystä, eikä jäädä laman syövereihin. Mikäli jäsenyydestä kieltäydyttäisiin, voi Gustafssonin tulkita olevan sitä mieltä, että myös talouden positiiviselle kehitykselle sanotaan ”ei kiitos”.

Euroopan unionin jäsenyydestä puhuttaessa väistämättä tuli esille myös mahdolliseen rahaliittoon ajautuminen, vaikka jäsenyyden ehdot eivät sisältäneetkään edellytystä rahaliittoon liittymisestä. Mahdollisuus rahaliittoon liittymisestä voidaan nähdä sekä hyvänä, että huonona asiana. Euroopan yhteisten sisämarkkinoiden ja yhteisen talousalueen etuja ja haittoja tuotiin runsaasti esiin keskustelussa. Edustaja Tuulikki Hämäläisen (sd.) (24, 2459) mukaan vakaus ja jäsenyyden tuoma uskottavuus riittävät katkaisemaan terän inflaatiokierteeltä. Hän väittää, että ”nykyisellä [vuoden 1994] järjestelmällä” korkojen lasku ei onnistu ilman että markka heikkenee ja sijoittajat

pakenevat. Tällä argumentoinnilla Hämäläinen määrittelee EU-jäsenyyden tuoman hyödyn konkreettisesti kuulijalle, sillä jäsenenä esimerkiksi inflaatio pysähtyisi, korot laskisivat sekä Suomen ja suomalaisten talouden tila vakautuisi.

Ylipäänsä jäsenyyden uskottiin vaikuttavan positiivisesti talouteen ja työllisyyteen. Edustaja Matti Vähänäkki (sd.) (34, 2465) vertaa Suomen tilannetta Irlantiin: ”Irlannissa on kuulemani mukaan teollisten työpaikkojen määrä 40 prosenttia noussut, - - alkukantaisesta maatalousmaasta tämä siirtyi teollisuusmaiden joukkoon. Sama on Suomellakin edessä”. Vähänäkki rinnastaa Suomen kehityksen Irlantiin ja pitää kiistattomana sitä, että myös Suomen taloudellinen menestys kasvaa EU:n myötä.

Sosiaali- ja terveysministeri Jorma Huuhtasen (kesk.) (41, 2467) mukaan unionin ulkopuolelle jättäytyminen ei yksinään turvaa sosiaaliturvan rahoituspohjaa, mutta ei myöskään romuta sitä. Huuhtanen perustelee, että "EU-jäsenyys tai sen ulkopuolella pysyttäytyminen ei sinänsä aseta esteitä omille kansallisille sosiaali- ja terveyspoliittisille ratkaisuille". Unionissa olisi kuitenkin mahdollisuus päästä mukaan vaikuttamaan päätöksentekoon ja "Suomi voisi olla aktiivisena kumppanina sosiaalisten tavoitteiden asettamisessa ja ajamisessa” (Huuhtanen 41, 2467). Sosiaaliturvan rahoituksen osalta itsenäisyys säilyy Suomella jatkossakin, mutta ministeri Jorma Huuhtasen mukaan pitää ottaa huomioon, että myös EMU-kriteerit voivat kohdistaa leikkauspaineen sosiaaliturvaan. Mahdollisuudet kehittää ja ylläpitää sosiaali- ja terveyspalveluita EU:ssa ovat paremmat kuin EU:n ulkopuolella. Edustaja Pekka Haavistokin (vihr.) (46, 2471) on sitä mieltä, että suhdannevaihteluista johtuen sosiaaliturvan rahoituspohja ei tällä hetkelläkään "ole kaksinen", ja EU toisi turvaa nimenomaan suhdannevaihteluita vastaan.

Maatalouden tulevaisuudesta olivat myös kannattajat huolissaan. Kuitenkin vaikutuksia maataloudelle pyrittiin tietoisesti himmentämään kannattajien puolella, kun taas vastustajat suorastaan korostivat niitä perusteluna jäsenyydestä kieltäytymiselle. Edustaja Erja Lahikainen (sd.) (90, 2508) ihmetteli, ”miksi maatalousväestö vastustaa Euroopan unionia, joka tarjoaa lisäresursseja” ja ”mahdollisuuksia maaseudun selviytymiselle”. Tämän argumentin perusteella itse asiassa EU voisi olla maatalouden väistämättömässä rakennemuutoksessa avuksi. Edustaja Sinikka Hurskainen (sd.) (97, 2513) otti kantaa kansallisen tukipaketin matematiikkaan ja kyseenalaisti vain yhden väestöryhmän tukemisen. Hänen mukaansa hallitus on varannut vuodelle 1995 kansalliseen tukipakettiin

noin 15 686 000 markkaa, joka on hänen mielestään suuri summa, koska ammatissa toimivasta väestöstä vain 9,6 prosenttia työskentelee maataloudessa ja elintarviketeollisuudessa. Näin ollen Hurskainen argumentoi, että esimerkiksi työttömät on jätetty kokonaan huomiotta, kun tukisummia jaetaan, ja on siten liioiteltua, että vain yhden ammattikunnan vuoksi luodaan massiivisia tukimekanismeja. Toisin sanoen, Hurskainen ei näe EU:ta yhtä suurena uhkana suomalaiselle maataloudelle kuin kollegansa, jotka tukipakettia kannattavat.

Maatalouden rakennemuutoksesta selviämiseen tehtyä tukipakettia pitivät puheissaan tärkeänä muun muassa kansanedustajat Jarmo Laivoranta (kesk.) (52, 2475), Sauli Niinistö (kok.) (5, 2367) ja Mirja Ryynänen (kesk.) (4, 2357). Ryynäsen mukaan maatalous tarvitsee ”erityiskohtelun, kansallisen sopeutuspaketin, jolla luonnon asettama kynnys tasoitetaan”. Myös edustaja Henrik Laxin (RKP) (38, 2422) mukaan ”meidän on ymmärrettävä viljelijöiden huoli”, mutta ”pitkällä tähtäimellä tosin heidänkin kannaltaan olisi hankalampaa joutua EU:n ulkopuolelle”. Lax perustelee tätä sillä, että ”pääsy 360 miljoonan kuluttajan markkinoille” tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden esimerkiksi erikoistuotteiden kehittämiseen erilaisille ostovoimaisille kuluttajaryhmille. Lax (38, 2423) vielä lisää, että ”EU on maailman suurin jäsenmaidensa maatalouden puolustusliitto”. Jäsenyyden kannattajat suhtautuivat siis kahdella eri tavalla maatalous-kysymykseen: huolta vähättelemällä ja huolen tunnustamalla. Maatalouden rakennemuutoksen tunnustavat ja siitä huolissaan olevat edustajat pystyivät kuitenkin vetoamaan kansalliseen tukipakettiin, jotta jäsenyys voitaisiin hyväksyä, eli tältä osin muutosta pehmennettäisiin.

4.2 ”Eurooppa on honkiintuva taantuma-alue” [2]

EU-jäsenyyskysymyksessä vastustajat olivat ikään kuin altavastaajan asemassa, sillä jäsenyysneuvottelut oli jo käyty ja EU-jäsenyys näytti todennäköiseltä, mikäli kansa vain saataisiin äänestämään jäsenyyden puolesta. Muutoksen näkökulmasta etu oli kuitenkin vastustajilla, eli heidän piti perustella, miksi Suomen kannattaisi jatkaa vanhalla järjestelmällä ja jättäytyä unionin ulkopuolelle. Näin ollen vastustajin tärkeimmät retoriset keinot olivat kannattajien argumenttien virheelliseksi julistaminen, jäsenyyden vaikutusten uudelleenmäärittely ja lopulta omien argumenttien paikkansapitävyyden korostaminen.

[2] Vistbacka (108, 2524).

Vastustajien puheenvuoroissa pyrittiin asettamaan talouskehitys EU:ssa negatiiviseen valoon. Vaikka talouskehitys EU-alueella näytti positiiviselta, oli olemassa myös vastakkaista tietoa, johon vastustajien piti nyt turvautua. Edustaja Raimo Vistbacka (SMP) (108, 2524) vastasi kieltämällä edustaja Jukka Gustafssonin (sd.) (2523) väitteet siitä, että "Suomi liittyy dynaamiseen, kehittyvään Eurooppaan". Vistbacka viittasi Suomen OECD-suurlähettiläs Pasi Rutasen mielipiteeseen, jonka mukaan "Eurooppa on honkiintuva taantuma-alue", eikä siten millään tavalla ole sitä, mitä Gustafsson antoi ymmärtää käyttäessään EU-alueesta kuvausta "dynaaminen ja kehittyvä". Myös imagovaikutuksia kohtaan esitettiin kritiikkiä, kun edustaja Juha Korkeaoja (kesk.) (111,2526) huomautti, että ”teollisuuden johtajat” eivät tee investointipäätöksiään pelkästään imagon perusteella, vaan päätökset tehdään reaalimaailmaan perustuen.

Vastustajat puuttuivat myös kannattajien käyttämään ”yhteistyön” käsitteeseen. Edustaja Vesa Laukkanen (Vaihtoehto Suomelle) (17, 2456) totesi vastauspuheenvuorossaan edustaja Aulalle (kesk.) (16, 2457), että yhteistyöllä ongelmien ratkaiseminen on harhaanjohtavaa ja että, "meidän pitäisi rehellisesti myöntää, että joko me tiedämme keinoja lisätä työpaikkoja tai sitten me emme tiedä". Laukkasen mukaan jäsenyys ei siis toisi mitään uutta työllisyystilanteen ratkaisuun. Yhteistyötä voidaan siis pitää positiivisena asiana, mutta jäsenyyden vastustajien mielestä se ei tuo ratkaisua talouden ongelmiin, toisin kuin kannattajien mielestä nimenomaan yhteistyö on avainasemassa talouskehityksen edistämisessä. *Paradiastolen* mukaisesti siis käsitettä *yhteistyö* voidaan pitää hyvänä, mutta kun se liitetään Euroopan unioniin, ei siitä olekaan enää muuta kuin haittaa.

Edustaja Outi Ojala (vas.) (81, 2495–297) puuttui EU-jäsenyyden vaikutuksiin työllisyyskehitykselle. Hänen mukaansa on epäilyttävää, että unioni pystyisi tarjoamaan Suomelle ratkaisun työttömyysongelmaan, sillä unionin alueella on jo valmiiksi 20 miljoonaa työtöntä. Taloudellisen kilpailukyvyn ollessa keskipisteenä, on Ojalan mukaan myös työllisyys alistettu tälle tavoitteelle, eikä talous- ja rahaunionin kriteerien yhdistäminen vallitsevaan työttömyyteen tule onnistumaan. Taloudellisen kilpailukyvyn edistäminen on siis vastustajien mielestä EU:n prioriteeteissa korkeammalla kuin työttömyyden vähentäminen, ja Ojalan puheenvuoron nojalla ne ovat kaksi toisensa pois sulkevaa kehityskohdetta. Ojalan argumentti 20 miljoonasta työttömästä saa EU:n

työllisyystilanteen näyttämään hyvin negatiiviselta, vaikka suhteellisesti luku jakautuu kaikkien jäsenmaiden kesken, ja saattoi olla myös yksittäisiä jäsenmaita, joissa työttömyys oli tuolloin keskimääräistä korkeampaa. Lukuihin vetoaminen toimii kuitenkin argumenttina tehokkaasti, sillä sitä on vaikea ryhtyä kiistämään, ellei omaa tietoa vastakkaisista luvuista työllisyyskehityksen suhteen.

Edustaja Iivo Polvi (vas.) (89, 2505) kritisoi EU-jäsenyysprosessia katteettomista lupauksista, eli esimerkiksi siitä, että EU:n jäsenyys laskisi hintatasoa tai lisäisi työpaikkoja. Polven mukaan "mitään takeitahan hintatason alenemisesta ei ole". Polven mukaan EU on "markkinavoimien vapauttamisyhdistys", eikä sillä ole muuta pyrkimystä kuin pyrkimys tuotantotoiminnan keskittämiseen. Polvi menee vielä pidemmälle argumentaatiossaan: Pyrittäessä sopeutumaan Euroopan talous- ja rahaliiton ehtoihin hallitus on lisännyt merkittävästi työttömyyttä ja rapauttanut maan talouden. Polvi kumoaa väitteet, joiden mukaan Suomeen tulisi lisää pääomaa, koska "pääoma yleensä hakeutuu sinne, missä on saatavissa korkein tuotto". Lisäksi työttömyyden poistamisesta ei ole takuita, eikä EMU:n kriteereihin sitoutuminen helpota työllisyystilannetta.

Kuten kannattajia koskevassa kappaleessa jo tuli esille, devalvaatio-mekanismi nousi yhdeksi EU-jäsenyyden, ja erityisesti mahdollisen rahaliiton jäsenyyden tuomaksi muutokseksi, eli jäsenenä mekanismia ei voisi enää käyttää samalla tavalla, mutta mikäli jäätäisiin, mekanismi olisi yhä käytössä. Devalvaatio-mekanismia voidaan pitää yhtenä konkreettisena esimerkkinä, jonka avulla joko kannatettiin tai vastustettiin jäsenyyttä. Edustaja Sulo Aittoniemi (kesk.) (27, 2461) vastusti devalvaatio-mekanismista luopumista. Hänen mukaansa ”kohtuuton inflaatio- ja devalvaatiopelko ei ole tarpeellista”. Sen sijaan Euroopan unionin rahaliitosta ja sen kriteereistä seuraisi Suomelle kestämätön tilanne: ”Suomi on kuin pässi, jonka kaulassa on vain puolen metrin liekanaru. Siinä ei kovin paljoa syödä - -” (Aittoniemi 27, 2461). Puheenvuoron tarkoituksena on siis ampua alas väitteet kehityksestä ja talouspoliittisen päätäntävallan lisääntyminen. Kun Aittoniemi vertaa Suomea pässiin liekanarussa, hän osoittaa, että EU:ssa Suomi ei siltikään saa lisää valtaa, vaan on muiden vietävänä, joten parempi olisi pysytellä liekanarun ulkopuolella itsenäisenä valtiona.

Rahaliittoon liittyviä ongelmia ottaa esille puheenvuorossaan myös edustaja Martti Korhonen (vas.) (28, 2461). Hänen mukaansa rahaliittoon kuuluu keskeisenä

”tulonjakokysymys”, sillä EMU:n sektorilla ei hänen mukaansa ole paljoa tehtävissä, kun kyseessä on yhteiskunnan jakautuminen entistä voimakkaammin köyhiin ja rikkaisiin. Myöskään yhteiskunnan jakautuminen työllisiin ja työttömiin ei ole EMU:n hallintavallassa. Rahaliiton tuomaa auvoisuutta vastaan hyökkää myös edustaja Erkki Pulliainen (vihr.) (28, 2462), joka on sitä mieltä, että EMU:n pitää olla äärimmäisen itsenäinen, koska muuten ”sen finanssipoliittinen merkitys on alhainen ja keinovalikoima vähäinen”, eli näin ollen Suomella ei olisi juurikaan oikeutta vaikuttaa EMU:n toimintaan. EMU:n myötä menetetään myös rahapoliittinen itsenäisyys, kuten edustaja Esko Seppänen (vas.) (10, 2452) sanoo.

Jäsenyyden vastustajat pyrkivät tuomaan esille erilaisia taloudellisia vaikeuksia, joita Euroopan unionista koituisi Suomelle. Vastustajat esimerkiksi väittivät, että sosiaaliturvan rahoituspohja tulee murtumaan liittymisen myötä. Edustaja Jaakko Laakson (vas.) (31, 2464) mukaan "välillisen verotuksen uudistaminen ja yhtenäistäminen merkitsee sitä, että suomalaisen sosiaaliturvan rahoituspohjaan syntyy aukko, - - ja tämä aukko saatetaan peittää esimerkiksi tinkimällä sosiaaliturvasta". Myös edustaja Ensio Laineen (vas.) (32, 2464) mielestä jäsenyys aiheuttaisi uhkan sosiaaliturvan rahoitukselle. Edustaja Claes Anderssonin (vas.) (33, 2465) mukaan vaikutukset sosiaaliturvaan ovat Suomelle väistämättä negatiiviset, sillä "kun pieni menee mukaan suureen systeemiin, vaikutus saattaa olla se, että se pieni muuttuu vain huonommaksi". Suomalaisen sosiaali- ja terveysjärjestelmälle asetetut uhkat ovat emotionaalisesti hyvin vaikuttavia ja ihmisissä huolta aiheuttavia, ja siten myös retorisesti nerokkaasti valittuja. Suomalaisen hyvinvointivaltion ideologia tiivistyy juuri kattavassa ja tasa-arvoisessa sosiaali- ja terveysjärjestelmässä, ja suomalaiset ovat olleet ylpeitä toimivasta ja solidaarisesta järjestelmästä, eikä sitä haluta asettaa vaaraan. EU loisi vastustajien mukaan tällaisen konkreettisen taloudellisen ja myös ideologisen vaaran sosiaali- ja terveysjärjestelmälle.

Maatalous yhtenä talouden osa-alueista saavutti käytetyimmän argumentin aseman vastustajien leirissä. Kuten edellisessä kappaleessa totesin, myös osa kannattajista myönsi, että maatalouden turvaaminen on yksi haastavimmista asioista, joita muuten positiiviseksi koettu jäsenyys tuo tullessaan. Kysymys maatalouden kohtalosta oli kansallinen ja koko Suomen kattava. Maatalousvaltaisen yhteiskunnan muuttuminen kaupungistuneeksi oli myös yksi kehityskulku joka vaikutti maatalouden tulevaisuuden määrittelyyn. Jari Niemelä (2008) on tutkinut nimenomaan suomalaisen maatalouden historiaa, ja hänen

mukaansa Suomi oli elinkeinorakenteeltaan maatalousvaltio 1960-luvulle saakka. Niemelän (2008, 203) mukaan vielä 1950-luvulla maaseutuväestön ja taajamissa asuvan väestön osuudet olivat yhtä suuret. 1950-luvulta eteenpäin maanviljelijöiden osuus pieneni merkittävästi, kun esimerkiksi lypsykarjatiloja oli vuonna 1969 yhteensä 204 000, mutta vuonna 1989 niitä oli enää 48 000 (Niemelä 2008, 214). Maatalouden kansantaloudellinen merkitys oli siis supistunut valtavasti, sillä 1960-luvun alussa sen osuus kansantaloudesta oli 10%, mutta vuonna 1994 enää runsas 1% (Niemelä 2008, 203-204). Näin ollen ymmärretään, että maataloudella oli taloudellista vaikutusta suurempi kulttuurihistoriallinen merkityksensä, joka toimi joillekin kansanedustajille myös perusteena ”pitäytyä entisessä”.

Edustaja Esko-Juhani Tennilä (vas.) käytti maatalouden ahdinkoa aseenaan EU-jäsenyyden vastustamisessa. Tennilä (32, 2418) on jyrkästi sitä mieltä, että EU asettaa suomalaisen maatalouden suureen vaaraan: ”Ilman Brysselin komissaarejakin maatalouden ja elintarviketuotannon sopeuttaminen on hyvin vaativa, hyvin vaikea tehtävä - - Bryssel-lääkärit ovat vaarallisempia kuin tauti ylituotantomme hoitamisessa. Heidän lääkkeensä tappavat suomalaisen maatalouden ja sen varaan nojautuvan elintarviketuotannon, siitä olen varma.” Tennilän mielestä siis ilman EU-jäsenyyttä maatalouden sopeuttaminen globaaleille markkinoille on vaikeaa, mutta kuitenkin helpompaa, kuin maatalouden sopeuttaminen EU-markkinoille.

Edustaja Timo Järvilahti (kesk.) (15, 2405) argumentoi, että suomalaisen elintarviketalouden kohtalo EU:ssa on erittäin huono, koska siirtymäaikaa ei myönnetty ja kansalliset tukitoimet ovat veronmaksajien näkökulmasta liian suuret, ja toisaalta elintarviketalouden näkökulmasta liian pienet. Lisäksi Järvilahden (2405–2406) mukaan EU-maatalouspolitiikka on Suomelle vierasta, koska se perustuu alhaisiin tuottajahintoihin ja suureen suoraan tukeen. Lisäksi luonnon olosuhteet asettavat rankat rajoitukset tuotannolle ja toisaalta EU:n myötä muista EU-maista saa tuoda vapaasti elintarvikkeita ja maataloustuotteita. Järvilahti pelkää, että EU:n myötä mennään ”tukiviidakkoon”, jossa maatalousbyrokratia on vielä Suomenkin tukijärjestelmää massiivisempaa. Järvilahti (2407) summaa, että ”ei kai kukaan voi tosissaan kuvitella, että me tulemme täällä toimeen pelkällä EU:n tuella. Se on mahdottomuus tehdyn sopimuksen perusteella”. Järvilahti edusti keskustapuolueen kriittistä EU-linjaa, kuten hänen puheestaankin ilmenee. Keskusta oli lähtökohtaisesti EU-myönteinen, mutta kuten huomattua, erityisesti maaseudun

tulevaisuudesta huolehtineet äänet saivat paljon painoarvoa lähetekeskustelussa. Voidaankin ajatella, että retorisesti oli järkevää myöntää EU:n ilmiselvät heikkoudet maataloussektorilla, ja pyrkiä saamaan kuitenkin kaikki se hyöty maatalouden tukemiseksi, mitä saatavilla oli. Kriittisen puheenvuoron tarkoituksena ei ehkä niinkään ollut EU-jäsenyyden vastustaminen kuin enemmänkin kansallisen tukipaketin puolustaminen ja maatalousväestön elinkeinon turvaamisen tavoittelu.

4.3 Dynaamista kehitystä vai katteettomia lupauksia?

Jäsenyyden kannattajien ja vastustajien näkökulmat liittyen talouskehitykseen on käyty läpi edellisissä kappaleissa, joten tässä kappaleessa arvioin, miten molemmat leirit näkivät muutoksen suhteessa vallitsevaan tilaan, eli jäsenyyteen Euroopan talousalueessa (ETA). Talouskysymyksissä ETA-näkökulma on merkittävä, sillä ETA oli pääsääntöisesti taloudellinen yhteistyöareena. Näin ollen sekä jäsenyyden kannattajien, että vastustajien piti perustella, mitä uutta, hyvää tai huonoa EU-jäsenyys talouteen toisi. Arvioin myös tässä kappaleessa, miten *paradiastole*-figuuria käytettiin, eli kuinka merkittäväksi ja minkälaisilla argumenteilla edustajat puolustivat tai vastustivat Euroopan unionin jäsenyyttä.

Talouden epävarmuutta pohdittiin monelta kantilta ja sen ennustamattomuutta tai ennustettavuutta käyttivät sekä vastustajat että kannattajat hyväkseen. Kannattajat näkivät EU-jäsenyyden ratkaisuna talouden epävarmuuteen. Esimerkiksi edustaja Tuulikki Ukkola (kok.) (9, 2451) totesi puheenvuorossaan, että "kukaan ei pysty tällä hetkellä sanomaan, kuinka monta yritystä tai kuinka monta miljardia markkaa investointeja Suomeen tulisi EU-jäsenyyden oloissa. Sen sijaan kyllä jokainen pystyy sanomaan, että tänne ei tule yhtään uutta ulkomaista yritystä, jos Suomi ei tule EU:n jäseneksi". Näin hän otti suoraan kantaa siihen, että ETA-jäsenyys ei ole riittävä, vaan täysjäsenyys tuo vielä suuremman hyödyn Suomelle.

Edustaja Liisa Jaakonsaari (19, 2410) huomautti, että alun perin motiivit hakea jäsenyyttä olivat ennen kaikkea taloudellisia, mutta viime aikoina turvallisuusnäkökulma on painottunut suurten, kansainvälisten muutosten myötä. EU toisi hajanaiseen Eurooppaan vakautta, ja Suomi "kätilönä" Euroopan unionin ja Venäjän välillä voisi saavuttaa hyvin

merkittävän vuoropuhelun edistäjän aseman. Jaakonsaaren mielestä ETA;a ei voi pitää luotettavana vaihtoehtona Suomen etujen turvaajaksi, koska jos Itävalta ja Ruotsi liittyvät unioniin, heilahtaa ETA:n tasapaino ratkaisevasti. Näin ollen täysjäsenyys toisi merkittäviä etuja suhteessa jäsenyyteen pelkästään Euroopan talousalueessa. Myös edustaja Bjarne Kallis (kd.) (43, 2428) oli samaa mieltä ETA:n ongelmista: ”Jäsenyys tuo elinkeinoelämälle hieman enemmän etua kuin ETA-sopimus, mutta varsinaisesti elinkeinoelämän voimakkaan myönteistä EU-kantaa perustellaan ETA-sopimuksen voimassaolon epävarmuudella.” Juuri ETA-sopimuksen tulevaisuuden suuri epävarmuus sai kannattajat puolustamaan EU:ta turvallisempana vaihtoehtona.

Maatalouden suhteen ETA-jäsenyys nähtiin riittävänä niin kannattajien kuin vastustajienkin puheenvuoroissa. Kuten edustaja Timo Järvilahtikin (kesk.) (15, 2407) totesi, ”suomalainen vapaa talonpoika on kohta vain historiallinen muisto menneestä”, eikä EU-jäsenyys toisi siis mitään hyvää ainakaan maataloudelle. EU:n tuomat sopeuttamistoimet aiheuttaisivat liikaa taloudellisia hankaluuksia maanviljelijöille, ja EU:sta saatava hyöty esimerkiksi maataloustuotteiden viennissä, ei riittäisi edustajien mukaan kattamaan tätä menetystä. MTK oli ilmoittanut kriittisen kantansa EU-jäsenyyteen jo aiemmin, eikä se tuntunut taipuvan keskustan suostutteluista huolimatta jäsenyyden puolelle. Maatalouskysymys olikin keskustalle kiperin osa-alue EU-jäsenyyden puolustamisessa, sillä oli selvää, että ETA-jäsenyys olisi ollut aivan riittävä integraation muoto maatalousväestölle ja elintarviketeollisuudelle. Jäsenyyskysymyksessä oli vaakakupissa kuitenkin myös paljon muita kysymyksiä, joiden yhteinen painoarvo päihitti huolen maatalouden tulevaisuudesta Euroopan unionissa.

Jäsenyyden vastustajille ETA-jäsenyys olisi luonnollisestikin riittänyt. Tosin osa vastustajista vastusti myös ETA:a ja olisi halunnut Suomen olevan täysin muista riippumaton maa, vapaa valitsemaan omat yhteistyökumppaninsa (ks. esim. Tennilä 32, 2416-2418). Edustaja Martti Korhonen (vas.) (27, 2461) oli sitä mieltä, että ”ETA-vaihtoehto luo työpaikkoja maahan enemmän” viitaten hiljattain ennen lähetekeskustelua julkaistuun, Jyväskylän ja Tampereen yliopistoissa tehtyyn tutkimukseen. Tutkimukseen hän ei sen enempää ottanut kantaa, mutta hänen argumenttinsa oli kuitenkin siinä tilanteessa vahva kannanotto ETA:n puolesta ja EU:ta vastaan. Kannattajien näkemästä ETA:n epävarmuudesta ei ollut vastustajilla tietoakaan. Esimerkiksi edustaja Erkki

Pulliaisen (vihr.) (42, 2427) mukaan ”meidän on syytä muistaa, että 92-94 prosenttia maapallon kaupasta on EU:n protektionistisen tullimuurin ulkopuolella”.

Paradiastole-figuurin mukaisesti kansanedustajat käyttivät eri tekniikoita unionin talouspoliittisten vaatimusten määrittelyyn. Seurausten määrittelyssä ja erittelyssä piilee lähes rajattomat mahdollisuudet tulkita jäsenyyttä joko suotuisaksi tai epäsuotuisaksi. Talouden teemoista keskusteltaessa kohtaavat aina erilaiset talouspoliittiset näkemykset. Konsensusta ainoasta oikeasta talouspolitiikan linjasta ei ole saatu yleisessä talouskeskustelussa 1900-luvun kuluessakaan, vaan erilaiset talousteoriat kilpailevat ja sulautuvat yhteiskuntajärjestelmissä talouspolitiikan suunnannäyttäjiksi. Lisäksi uudelleenmäärittelyn mahdollisuutta keskustelussa lisäsi muuttunut talouspoliittinen tilanne ja hankala laskusuhdanne Suomessa. Työttömyysluvut olivat karanneet historiallisen suuriksi, ja pankit joutuivat hankaluuksiin, minkä myötä myös yksittäisten kuluttajien varallisuus oli vaarassa. Koska yksiselitteistä vastausta Suomen talouden suunnasta ei ollut olemassa, joutuivat kansanedustajat parhaansa mukaan perustelemaan mielipiteitään ja määrittelemään uudelleen jäsenyyden talouspoliittista merkitystä.

Toisille kansanedustajille unionin tuoma ”tullimuuri” oli positiivinen asia, joka suojasi Suomea globaalin talouden epävarmuudelta, toisille taas sama asia merkitsi sitä, että Suomi jäisi ”muurin” sisälle, eikä voisi vapaasti käydä kauppaa. Tuulikki Hämäläiselle (sd.) nämä yhteiset markkinat näyttäytyivät positiivisena asiana, koska pienen talouden hallittavuus on vaikeaa, ja yhteisillä suurilla markkinoilla suhdannevaihtelut saadaan kuriin. Esimerkiksi Heikki Riihijärvi (Vaihtoehto Suomelle) tulkitsi asian jälkimmäisellä tavalla omassa ryhmäpuheessaan (Riihijärvi 14, 2402-2405). Hänen mukaansa ”tullimuuri” rajoittaisi Suomen kaupankäyntiä itse valitsemiensa kumppanien, kuten Venäjän kanssa.

Euroopassa ei kärsitty yhtä voimakkaasta lamasta kuin Suomessa 1990-luvun alussa, ja tämä seikka oli omiaan lisäämään unionin houkuttelevuutta kannattajien silmissä. Jäsenmaat olivat perinteisiä Länsi-Euroopan valtioita, jotka olivat onnistuneet taloudellisessa kehityksessä maailmansotien jälkeen ja kasvua oli yhä näkyvillä. Länsi-Euroopan integraatiokehityksessä tähdättiin myös tosissaan kehittämään uskottava haastaja Yhdysvalloille, ja näin ollen Euroopan unionin taloudellista ja poliittista integraatiota haluttiin syventää edelleen. ”Suurille markkinoille” pääsy näyttäytyi positiivisena, kuten kannattajien argumentaatiota koskevassa kappaleessa osoitettiin. Euroopan unioni

viiteryhmänä näyttäytyi Suomessa siis hyvin houkuttelevana, suurena yhteisönä, joka kehittyisi entisestään. Kannattajat ajattelivat, että Suomikin tulisi hyötymään yhteisestä talousalueesta ja saisi edes joitakin työkaluja globaalien markkinoiden hallintaan. Kannattajat myös perustelivat eri tavoin, että ulkopuolelle jääminen on Suomelle talouskehityksen kannalta huono asia. Kannattajien mielestä EU voisi parhaimmillaan lisätä investointeja Suomeen ja sitä kautta vähentää työttömyyttä Suomessa.

Jäsenyyden vastustajien tuli ampua nämä väitteet alas. Sisämarkkinoille pääsyä pidettiin puheenvuoroissa mahdollisuuksien rajaamisena ja tullimuuria negatiivisena, kaupankäyntiä häiritsevä asiana. Unionin mahdollistamat yhteiset markkinat, joille Suomikin pääsisi osaksi, rajaisivat Suomen mahdollisuuksia käydä kauppaa Euroopan unionin ulkopuolisten maiden kanssa. Työttömyys ei tulisi vastustajien mukaan häviämään unionin myötä, ja olisikin ollut naiivia uskoa, että se tulisi täysin häviämäänkään. Rohkeimmat edustajat kuitenkin väittivät, että unioni jopa lisäisi työttömyyttä. Vastustajien mukaan jäsenyyden johtaessa rahaliittoon, joutuisi Suomi luopumaan omasta valuutastaan ja sitä kautta talouden ohjausmekanismeista, kuten devalvaatiosta. Näin ollen vastustajat olivat sitä mieltä, että Suomen tulee jatkaa vanhalla linjalla ja olla liittymättä talousyhteisöön, koska se ei toisi Suomelle riittävästi hyötyjä verrattuna siihen, mitä Suomi menettäisi.

Talouden eri osa-alueista laajinta keskustelua aiheutti maatalous. Maatalouspolitiikkaa koskevassa keskustelussa käytiin vääntöä niin maaseutuväestön elinkeinon turvaamisesta, ruuan hinnasta kuin myös eri väestöryhmille osoitetuista tulonsiirroista. Osa kansanedustajista oli nimittäin sitä mieltä, että itse asiassa maataloustukia koskevassa keskustelussa pidettiin itsestäänselvyytenä yhden tietyn väestöryhmän saamia tulonsiirtoja, jolloin muut ryhmät unohdettiin tyystin. Tällaista kritiikkiä esitti esimerkiksi SDP:n Sinikka Hurskainen (97, 2512-2513).

Maatalouden tukipaketin kohtalosta oli tullut EU-jäsenyyskysymykselle alisteinen kysymys, johon vaadittiin keskustelussa vastausta. Tämä ilmenee niin kannattajien kuin vastustajienkin puheenvuoroista siten, että useimmat edustajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että mikäli EU:hun mennään, on maatalouden kansallinen tukipaketti välttämättömyys. Esimerkiksi keskustan Timo Järvilahti (15, 2405-2408) puhui vahvasti tukipaketin puolesta. Jäsenyyden vastustajat olisivat voineet käyttää maatalouden hankalaa asemaa argumenttina voimakkaamminkin, mutta täytyy ottaa huomioon, että esimerkiksi keskusta

kannatti jäsenyyttä, joten keskustan eduskuntaryhmän kansanedustajat argumentoivat jäsenyyskeskustelussa erityisesti kansallisen tukipaketin puolesta.

Jäsenyyden kiivaimpiin vastustajiin kuuluvat Suomen maaseudun puolueen kansanedustajat eivät niinkään argumentoineet yksinään maatalousteemoihin nojaten, vaikka olisivat sen voineet tehdä. Tämä saattaa johtua Rauli Mickelssonin (2015, 315) mainitsemasta SMP:n kannattajakunnan muutoksesta, joka oli tapahtunut, kun SMP:stä oli tullut 1970-luvulla alkaneen maaltamuuton seurauksena enemmänkin ”lähiöiden puolue”. Entiset pientilalliset ja maaseudun työväestö olivat muuttaneet kaupunkeihin, ja näin ollen maatalouden teemat eivät enää koskettaneet heitä samalla tavalla kuin puolueen perustamisaikana. SMP:n ja sen seuraajan perussuomalaisten ideologiassa on Mickelssonin (2015, 316) mukaan nähtävissä jatkumo, jossa korostetaan ”kansaa, isänmaallisuutta ja eliitin vastaisuutta”. Kaikki nämä elementit voidaan nähdä myös SMP:n kansanedustajien argumentaatiossa EU:ta vastaan.

Uudelleenmäärittelyn runsauden myötä voidaan todeta, että talouskeskustelussa muodostettiin yhtä voimakkaita mielikuvia jäsenyydestä niin kannattajien kuin vastustajienkin leireissä. Keskeistä keskustelun ymmärtämisessä on se, että yhdenlaista totuutta talousnäkymistä ei löydetty, koska faktoja keskustelun tausta-aineistoksi oli saatavilla hyvin suppeasti. Optimismi talouden noususuhdanteen toteutumiseksi leimasi EU:ta kannattavia argumentteja, kun taas pelko kasvavista talousvaikeuksista ja devalvaatio-mekanismin menettämisestä ilmeni jäsenyyttä vastustavissa puheenvuoroissa. Maatalouskysymys muodosti oman kokonaisuutensa, eikä se ollut yksiselitteisesti kummankaan leirin uudelleenmäärittelyn kohteena. Keskustan edustajat joutuivat tunnustamaan EU-jäsenyyden haasteet maataloudelle, mikä toisaalta toimi retorisena keinona, että jäsenyyden tavoittelua voitiin ylipäänsä jatkaa. Vastustajat olisivat voineet pureutua jäsenyyden vastustamiseen maatalousargumenteilla vielä enemmänkin, mutta keskustalla oli ”maatalouspuolueena” kenties paremmat mahdollisuudet uskottavasti arvioida maatalouteen kohdistuvia vaikutuksia ja sanoa, että haasteet olisivat voitettavissa ja pitkällä tähtäimellä jäsenyys olisi järkevää. Täytyy myös muistaa, kuten edellä esitin, että maatalouden merkitys oli kulttuurihistoriallisesta asemastaan huolimatta kansantaloudellisesti jo melko vähäinen 1990-luvun alussa, eikä keskustakaan ollut enää pelkästään maatalousväestön äänitorvi, vaan joukossa oli paljon muidenkin elinkeinojen edustajia. Näin ollen maatalouskysymyksen painoarvo EU-jäsenyyttä pohdittaessa jäi

vaakakupissa vähäisemmäksi jäsenyyden tuomien etujen rinnalla. Näitä muita osa-alueita, itsenäisyyttä ja turvallisuutta, käsittelen seuraavissa luvuissa.

5. ITSENÄISYYDEN PUOLESTA UNIONIIN VAI ULOS?

Euroopan unionin jäsenyys merkitsi Suomelle historiallista päätöstä myös juridisesti, sillä kysymys oli valtiosopimuksen tekemisestä ja tähän tarvittiin myös lainsäädännön muuttamista. Tästä näkökulmasta katsottuna muutos entiseen oli merkittävä. Suomen eduskunta oli tekemässä päätöksen, joka vaikuttaisi valtion päätösvaltaan ja suvereniteettiin ratkaisevasti. Se, oliko tämä muutos positiivinen vai negatiivinen on jälleen riippuvainen siitä, millaisia merkityksiä edustajat antavat jäsenyydelle.

Tämän luvun keskeisiä käsitteitä, joihin kiinnitän edustajien argumentoinnissa huomiota, ovat esimerkiksi *itsenäisyys, suvereniteetti, päätösvalta* ja *federalismi.* En syvenny tarkemmin näiden käsitteiden eksakteihin määritelmiin, vaan erityisesti siihen, miten edustajat määrittelivät ne ja puolustivat tai vastustivat jäsenyyttä käyttäen näitä käsitteitä argumenteissaan. ”Itsenäisyys” voidaan kuitenkin ymmärtää monimerkityksisenä, joten on paikallaan mainita muutama sana EU-jäsenyyden vaikutuksista itsenäisyyteen. Suomi oli EU-jäsenyyskeskustelun aikaan itsenäinen valtio juridisessa mielessä. Itsenäisyyteen liittyy vahvasti suvereniteetti *(sovereignty)*, kuten McLeanin ja McMillanin *The Concise Oxford Dictionary of Politics* (2009) määrittelee:

> “Sovereignty is the claim to be the ultimate political authority, subject to no higher power as regards the making and enforcing of political decisions”.

Euroopan unionin jäsenyys siis tuli merkitsemään sitä, että lainsäätäjän Suomessa tarvitsi nyt ottaa huomioon kansainväliset sopimukset ja näin ollen suvereenisuus pieneni. Toisaalta kansalaisten vaikutusmahdollisuudet ovat kasvaneet, kun he voivat vedota kansainvälisiin sopimuksiin ja saattaa asiansa esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsittelyyn (Eduskunta 2016b).

Laajemmin ymmärrettynä voidaan myös katsoa, että itsenäisyyteen kuuluu lisäksi poliittinen riippumattomuus, joka onkin jo huomattavasti vaikeammin määriteltävä käsite. Euroopan unionin jäsenyys vaikutti voimakkaasti myös Suomen aikaisempiin valtioidenvälisiin suhteisiin, joista erityisesti Venäjän asema on syytä muistaa. Oli selvää, että kiistaa syntyisi siitä, kenen vaikutuspiiriin Suomi nyt siirtyisi, ja mitkä mahdollisuudet Suomella olisi itse määrätä eri hallinnonaloista tai valtioidenvälisistä suhteista. Myös

itsenäisyyden perinteiset symbolit, kuten lippu, kieli, kansallislaulu ja niiden käyttö edustajien argumenteissa ovat tarkasteluni kohteena tässä luvussa.

Euroopan unionin luonteesta ylikansallisena toimijana on myöskin hyvä mainita muutama seikka. Euroopan unionia pidetään arkikielessä varsinkin kritisoijien puolelta ”federaatio-hankkeena”. Federalismi toteutuu Clercin ja Elon (2014, 212) mukaan unionissa siten, että ”integraationprojektin keskeisenä tavoitteena on federalistisia periaatteita soveltamalla luoda edellytykset toimivalle vallanjaolle EU:n ylikansallisten ja sen jäsenmaiden kansallisten instituutioiden välillä”. Integraation syventäminen ja laajentaminen ovat vaatineet kansallisen tason päätösvallan siirtämistä ainakin jossain määrin ylikansalliselle toimijalle. Clercin ja Elon (2014, 212) mukaan Euroopan unionissa ei ole kuitenkaan ollut vielä halukkuutta siirtyä täyteen federalismiin. Perusedellytys tälle olisi siirtyminen sopimuspohjaisesta integraatiosta perustuslaillisesti ankkuroituun poliittiseen järjestelmään. Viimeksi yhteistä perustuslakia EU:ssa yritettiin vuoden 2000 EU-konventissa, mutta luonnos kaatui Ranskan ja Hollannin vastustukseen. On kuitenkin huomattava, että itse asiassa suurin osa perustuslakiluonnoksessa esitetyistä institutionaalisista muutoksista otettiin sellaisenaan mukaan Lissabonin sopimukseen (2007/2009). Näin ollen kyse ei ole ollut niinkään EU:n institutionaalisen uudistamisen vastustamisesta, vaan pikemminkin ”EU-valtiomuodostuksen” vastustamisesta, kuten Clerc ja Elo (2014, 212) huomauttavat.

Euroopan integraatioprosessin luonnetta on koetettu tutkia useita eri integraatioteorioita käyttäen. Clercin ja Elon (2014, 220) mukaan yhtä ainoaa oikeaa lähestymistapaa ei kuitenkaan ole olemassa. Clerc ja Elo (2014, 209–220) mainitsevat keskeiset neljä Euroopan unionin tutkimukseen sovellettua integraatioteoriaa: *Federalismi, neo-funktionalismi, intergovernmentalismi ja multi-level governance.* Kaksi viimeistä voidaan suomentaa ”hallitustenvälisyydeksi” ja ”monitasoisen hallinnoinnin teoriaksi”. Clercin ja Elon tekemän jaottelun ansiosta huomataan, että EU voidaan nähdä hyvinkin erilaisina integraatioprosesseina riippuen siitä, mistä näkökulmasta prosessia katsotaan. Analyysini kannalta on keskeistä ymmärtää, ettei EU ollut ”annettu” tosiasia, vaan prosessi, jonka luonne ei sinänsä ole kiveen kirjoitettu, vaan muuttuu toimijoiden tahdon mukaisesti. Esimerkiksi kesällä 2016 Iso-Britanniassa äänestettiin kansanäänestyksessä Euroopan unionista eroamisen puolesta, mikä osoittaa, että jäsenmailla on vapaus ja valta toimia EU:ssa kuten haluavat ja radikaalissa mielessä myös mahdollisuus muuttaa yhteisön

suuntaa tai jättäytyä pois integraatioprosessista. Näin ollen myös tämän luvun teemaa, itsenäisyyttä, tarkasteltaessa on muistettava, että EU:ssa päätösvalta ja itsenäisyyden toteutuminen riippuivat hyvin monesta seikasta, eikä sillä hetkellä tiedetty kuin sen hetkisen järjestelmän toimintaperiaatteet. Kansanedustajilla Suomen EU-lähetekeskustelussa oli siis lähes rajattomat mahdollisuudet määritellä itsenäisyyden ja päätösvallan toteutuminen ja integraatioprosessin tulevaisuuden suuntaviivat haluamikseen, retorisesti järkeviksi argumenteiksi.

5.1 ”Pienet jäsenmaat käyttävät suurta valtaa, kun ovat sitomassa suuria jäsenmaita yhteisiin päätöksiin.”[3]

Suvereniteettia, päätösvaltaa ja itsemääräämisoikeutta koskevassa keskustelussa kannattajat joutuivat puolustuskannalle, kun talouskeskustelussa tilanne oli ollut pääasiallisesti toisin päin. Tämä johtui siitä, että Euroopan unionin tiedettiin varmasti vievän osan kansallisesta päätöksentekovallasta ja lainsäätäjän oikeuksista ylikansallisen toimijan alaisuuteen. Prosessi piti siis kannattajien taholta legitimoida mahdollisimman hyvin, ja tähän tarvittiin jälleen uudelleenmäärittelyn keinoja. Kannattajien pääasiallinen tehtävä oli siis tunnustaa tosiasia (päätösvallan siirtyminen EU:lle), mutta kiistää sitä seuraavat negatiiviset seuraukset, joita vastustajat toivat esille (esimerkiksi itsemääräämisoikeuden menettäminen), ja määritellä uudelleen päätösvallan osittaisen siirtymisen vaikutukset.

Kannattajat tarttuivatkin hanakasti itsenäisyyden määritelmään. Edustaja Jarmo Laivoranta (kesk.) (55, 2476) kuvailee itsenäisyyttä seuraavalla tavalla: "Mitä itsenäisyyteen tulee, se käsite on kyllä hyvin suhteellinen". Hän viittaa *itsenäisyys*-käsitteen monitulkintaiseen luonteeseen, eli siihen, että ihmiset voivat ymmärtää itsenäisyyden hyvin monella eri tavalla. Laivorannan mielestä Suomen osalta kysymys on ennen kaikkea itsenäisyyden taloudellisesta ulottuvuudesta, eli siitä, että taloudellinen turva tuo itsenäisyyttä: "Sellainen valtakunta, valtio, joka pystyy pitämään taloutensa kunnossa, säilyttää itsenäisyytensä EU:ssakin, mutta EU:n ulkopuolella, jos talous on rempallaan, itsenäisyys menee." Laivorannan viittaus taloudellisen turvan ja itsenäisyyden suhteeseen on arkitasollakin

[3] Lipponen (5, 2361)

hyvin ymmärrettävä. Retorisesti Laivoranta viittaa siihen, että aivan kuten yksityishenkilökin, myös valtio voi olla sitä itsenäisempi, mitä turvatumpi sen talous on. Vähävaraisella, ”talous rempallaan” olevalla ei ole niin paljon vaikutusmahdollisuuksia ja itsenäisyys kaventuu.

Edustaja Kaarina Dromberg (kok.) (76, 2492-2493) otti myös kantaa itsenäisyyden määrittelyyn. Hänen mukaansa itsenäisyys merkitsee "omaa maata ja omia rajoja", joita ei jäsenyyden myötä tulla menettämään. Lisäksi itsenäisyys merkitsee Drombergin mukaan omia puolustusvoimia, joita ei myöskään tulla menettämään. Drombergin mukaan myös oma kieli merkitsee itsenäisyyttä, ja hän argumentoi, että sen sijaan että menettäisimme sen jäsenyyden myötä, saammekin suomen kielelle vahvistetun aseman Euroopan unionin yhtenä virallisena kielenä. Dromberg (76, 2493) liittää puheenvuorossaan itsenäisyyteen lisäksi oman kulttuurin, "vahvan kansallistunteen" ja "sinivalkoisen lipun", jotka eivät myöskään vaarannu EU-jäsenyyden myötä. Näin Dromberg siis kiistää, että itsenäisyyden perinteiset symbolit olisivat vaarassa, vaan päinvastoin, niitä vaalittaisiin jatkossakin EU:n jäsenenä.

Dromberg (76, 2493) kritisoi puheenvuorossaan edellisenä päivänä puhunutta edustaja Erkki Pulliaista (vihr.), (42, 2424), jonka mukaan Suomi luopuu jäsenyyden myötä samoista oikeuksista, kuin mitkä Baltian maat saivat takaisin Neuvostoliiton hajottua. Drombergin mukaan Pulliaisen puheenvuorossa oli kyse "kielenkäytöllisistä hämäysyrityksistä". Dromberg arvostelee itsenäisyyden menettämisen vertausta, sillä hänen mukaansa Baltian maat eivät olleet samanlaisessa asemassa Neuvostoliitossa, kuin Suomi olisi Euroopan unionissa. Suurin osa itsenäisyyden symboleista tulisi säilymään, kuten Drombergin itsensä mainitsemat oman maan lippu, omat poliisivoimat, ja oma armeija. Dromberg myös muistuttaa, että Baltian maat itsekin haluavat niin pian kuin mahdollista unionin jäseniksi, ja sille on joku syy, kuten esimerkiksi turvallisuuspoliittinen motiivi.

EU-jäsenyyskeskustelun aikana oli jo huomattu, että esimerkiksi ETA:ssa mukana oleminen pakottaa Suomen hyväksymään sellaisia sopimuksia ja direktiivejä, joita yksikään Suomen valtion edustaja ei ole ollut mukana tekemässä. Edustaja Timo Ihamäki (kok.) (99, 2515) esimerkiksi totesi, että ”Suomessa on jo nyt huomattava määrä EU-asetuksia, direktiivejä ja määräyksiä, jotka on säädetty EU:ssa ennen ETA-sopimusta ja

sen aikana”. Näin ollen olisi Ihamäen mukaan parempi, että oltaisiin mukana päätöksenteossa jo sitä valmisteltaessa. Edustaja Erja Lahikainen (sd.) (90, 2506) totesi ETA:sta samansuuntaisesti: ”- - olemme mukana ikään kuin äänettöminä yhtiömiehinä. Samaan aikaan jotkut puhuvat itsenäisyyden menettämisestä”. Lahikainen siis käänsi itsenäisyys-argumentin päälaelleen toteamalla, että itsenäisyyttä ei voi EU:ssa menettää, vaan itse asiassa sitä tulee lisää. Suomen vertaaminen äänettömään yhtiömieheen kuvaa nykytilanteen hankaluutta Suomelle, joten EU:hun menemällä tämä ”äänetön yhtiömies” saisi äänivallan. Moni muukin kansanedustaja oli sitä mieltä, että Suomen pitäisi olla mukana EU-päätöksenteossa jo sen syntyvaiheessa, jolloin päätösvalta kasvaisi ja sen myötä myös itsenäisyys tavallaan toteutuisi laajemmin (ks. esim. Aho 1, 2348, Lipponen 5, 2360).

Edustaja Pirjo-Riitta Antvuori (kok.) (38, 2466) toi esille kysymyksen siitä, löytyykö Suomesta riittävän karismaattisia ja itsenäisiä edustajia EU:n päättäviin elimiin, ja jotka uskaltaisivat taistella hihat käärittyinä Suomen etujen puolesta. Antvuoren mukaan "on hyvin helppoa olla itsenäinen, jos itsetunto ja kansallinen identiteetti kantavat". Antvuori siis tarkoitti, että itsenäisyyden toteutuminen on kiinni myös Suomea edustavien henkilöiden karismasta ja tahdosta ajaa suomalaisten etua. Myös edustaja Maija Perho-Santala (kok.) (39, 2466) tuli ottaneeksi kantaa suomalaisten vaikutusvaltaan EU:n toimielimissä, ja hänen mukaansa Suomen omat toimivat mallit, esimerkiksi sosiaali- ja terveysjärjestelmä, mahdollistaa vaikutusvallan saavuttamisen, koska niillä osoitetaan, että Suomi ”osaa asiansa”. Molemmat edustajat, Antvuori ja Perho-Santala uskovat Suomen kykyihin vaikuttaa EU-rakenteisiin, mutta Antvuoren mukaan sen mahdollistaa paremmin EU-edustajien karisma ja itsenäisyys, kun taas Perho-Santalan (39, 2466) mukaan asiakysymysten hallinta ja usko Suomen "oman mallin" toimivuuteen eri hallinnonaloilla lisäävät itsenäisyyttä ja päätösvaltaa asioihin.

EU-päätöksenteon kattavuutta kannattajat pyrkivät selittämään eri tavoin. Kannattajat pyrkivät vakuuttamaan, että EU ei puutu läheskään kaikkiin politiikan osa-alueisiin, ja vastustajat taas väittivät, että EU tulee puuttumaan päätöksentekoon aivan liian monella alueella. Esimerkkinä tällaisesta kiistanalaisesta politiikan osa-alueesta nousi esiin Suomen sosiaali- ja terveysjärjestelmä. Edustaja Maija Perho-Santalan (kok.) (30, 2462-2464.) mukaan EU tunnustaa jäsenvaltioiden suvereniteetin esimerkiksi sosiaali- ja terveysjärjestelmää koskevissa päätöksissä, mutta antaa suosituksia siitä, mihin suuntaan

unionin sosiaalipolitiikkaa tulisi kehittää. Oikeus päättää itse sosiaaliturvajärjestelmien rakenteista, järjestämisestä, rahoituksesta ja organisoinnista säilyy siis jatkossakin jäsenvaltioilla. Perho-Santala vakuuttaa sosiaali- ja terveysjärjestelmän pysyvän Suomen päätösvallan alaisuudessa, eli Euroopan integraatiota hallitustenvälisen koulukunnan näkökulmasta katsovan näkemyksen mukaisena.

Edustaja Jukka Gustafsson (106, 2523) toi esille myös demokratiaan ja valtarakenteisiin liittyvät haasteet Euroopan unionissa. Vaikka hän kannatti jäsenyyttä, mainitsi hän kuitenkin, että Euroopan unionin päätökset valmistellaan suurelta osin julkisuudelta piilossa, mutta siksi Suomen onkin hyvä jäsenenä puuttua tähän. Myös unionin ”monimutkainen valtarakennelma” asettaa haasteensa demokratian ja itsenäisyyden toteutumiselle. Gustafsson sanoo kuitenkin näiden asioiden jäävän taka-alalle, kun vaakakupissa ovat suomalaiselle yhteiskunnalle tärkeät asiat. Gustafssonin (2523) mukaan siis tärkeintä on että ”Suomen paikka on dynaamisessa ja kehittyvässä Euroopassa”, eikä sen ulkopuolella. Gustafssonin argumentaation perusteella kysymykset päätöksenteon ja itsenäisyyden haasteista voidaan ratkaista, ja positiivisen viiteryhmään pääseminen menisi näidenkin ongelmien edelle. Vakavampaa olisi siis jäädä unionin ulkopuolelle, kuin kärsiä jonkinasteisista demokraattisen päätöksenteon ongelmista.

5.2 ”Se mistä joutuisimme luopumaan, on tärkeämpää kuin se mihin päätöksentekoon pääsisimme mukaan.”[4]

Kansanedustajilla oli hyvin erilaisia mielipiteitä Suomen mahdollisuuksista olla mukana päättämässä Euroopan unionin asioista. Toisaalta ajateltiin, että jäsenyyden myötä päästään tekemään päätöksiä sinne missä Suomenkin asioista päätetään jo nyt. Toisaalta taas ajateltiin, että EU-päätöksentekoon mukaan pääseminen edellyttää luopumista perustavanlaatuisesta itsemääräämisoikeudesta. Erityisesti vastustajat takertuivat tähän itsenäisen päätösvallan puolustamiseen, ja koettivat perustella EU:n vievän Suomelta haitallisen paljon päätösvaltaa pois. Kuten jo aikaisemmin totesin, vastustajilla oli tämän teeman osalta helpompi tehtävä kuin kannattajilla, koska jäsenyyden tiedettiin kaventavan Suomen kansallista päätösvaltaa ja suvereniteettia. Nyt vastustajilla oli tehtävänään

[4] Korkeaoja (111, 2526).

päätösvallan siirtymisen negatiivisten seurausten julkituominen ja maksimoitu korostaminen.

Edustaja Juha Korkeaojan (kesk.) (111, 2526) mukaan "se, mistä joutuisimme luopumaan, on tärkeämpää kuin se, mihin päätöksentekoon pääsisimme mukaan". Korkeaoja määrittää siis osittaisen kansallisesta lainsäädäntöoikeudesta luopumisen itsenäisyyttä haittaavaksi tekijäksi. Edustaja Pekka Rädyn (vihr.) (7, 2450) mukaan on selvää, että itsenäisyys menee päätösvallan siirtymisen myötä, mutta hän kysyy, ”vai ajattelemmeko me itsenäisyyttä jo aivan eri tavoin?”. Tässä Räty tulee paljastaneeksi jotain hyvin olennaista keskustelusta. Itsenäisyyden voi todella ymmärtää koostuvan hyvin erilaisista asioista. Vastapuolen lausuntona argumentti on perusteltu, sillä se kysyy, miten itsenäisyyden säilymistä voi perustella, jos kumminkin tiedetään, että todellisuudessa itsenäisyys, eli käytännössä valtion oikeus päättää omista asioistaan kapenee?

Itsenäisyyden käsitteen sisältöä linjasi puheenvuorossaan edustaja Pirkko Laakkonen (kd.) (54, 2476). Hän sanoo itsenäisyyden tarkoittavan seuraavia asioita: "Mielestäni itsenäisyys on sitä, että maata ei alisteta oikeudellisesti minkään järjestön eikä minkään toisen maan alaisuuteen - - maalla on oma lainsäädäntö- ja tuomiovalta, että maalla raha- ja talouspolitiikka, että maalla on oma keskuspankki, samoin oma puolustuspolitiikka." Laakkonen on siis sitä mieltä, että Maastrichtin sopimuksen hyväksymällä Suomi luopuu edellä mainituista ominaisuuksista, ja menettää siten itsenäisyytensä. Edellä mainittujen itsenäisyyden ulottuvuuksien painoarvo on merkittävä, joten argumentti antaa hyvin vahvan viestin siitä, että unionin jäsenyys merkitsisi suurta muutosta nykyiseen tilaan, ja vaikuttaisi valtion keskeisiin toimivaltuuksiin syvästi.

Euroopan unionin federalistiseen kehitykseen otti kantaa esimerkiksi edustaja Esko-Juhani Tennilä (vas.) (32, 2417). Hänen mukaansa Euroopan unioni edustaa federaatiohanketta, jonka tavoitteena on luoda Eurooppaan liittovaltio, joka voisi kuitenkin vahingoittaa demokratian kehitystä Euroopassa. ”Federaatiohankkeen” etenemistä Tennilä pitää todennäköisenä, mutta myöntää, että jäsenmaat eivät kuitenkaan ole samaa mieltä hankeen etenemisvauhdista. Federaatioon pyrkiminen on Tennilän mukaan vahingollista niin talouden kuin kulttuurinkin näkökulmista. Se voi Tennilän (32, 2418) mukaan vaarantaa ”laajan eli aidon ja sillä lailla ainoan oikeankin kansainvälisyyden” ja ”yritys valaa yksi muotti, johon erilaiset valtiot ja kansakunnat sullotaan, on haitallista ja ahdistavaa”.

Tennilä siis kiistää argumentillaan kannattajien puheet siitä, että Euroopan unioni edustaa kansainvälistä yhteistyötä, sillä Tennilän mielestä ”aito” kansainvälisyys ei ole rajoittumista pelkästään Länsi-Eurooppaan. Federalistisia järjestelmiä, kuten EU:ta voidaan pitää Clercin ja Elon (2014, 209) mukaan täysin ”vapaaehtoisuuteen perustuvan yhteistyön” tuloksina. Federalismi pitää siten erottaa pakkovallan avulla luoduista yhteisöistä, kuten Neuvostoliitosta. Rakenteellisesti federalistinen järjestelmä on sellainen organisaatio, jonka puitteissa ”joukko enemmän tai vähemmän itsenäisiä toimijoita organisoituu yhteisen, hierarkkisesti jäsenten yläpuolelle muodostetun toimijan alaisuuteen” (Clerc ja Elo 2014, 209). Näin ollen voidaan todeta, että Tennilän keinona on saada vapaaehtoisuus näyttämään pakolta, ”sullomiselta samaan muottiin”, kuten hän asian ilmaisee.

Tennilä pitää vääränä ajatusta siitä, että suurempi valtioyhteisö olisi jotenkin parempi kuin pienemmät valtioyksiköt, eli kansallisvaltiot. Tennilä kieltäytyy puheenvuorossaan hyväksymästä ”kansallisvaltioiden lakkauttamista”. Suurilla yhteisillä markkinoilla ja yhteisen valuutan käyttöönotolla menetettäisiin siis kulttuurin erityispiirteiden ja valtioiden erilaisuuden tuomia etuja ja toisaalta ei voitaisi enää käyttää aikaisempia talouspolitiikan mekanismeja, kuten devalvaatio-mekanismia. Myös päätösvalta koskien oman maan taloutta kaventuisi tästä näkökulmasta katsottuna. Tennilä pitää siis EU:ta ”federalistisena” hankkeena, ja kritisoi sen neo-funktionalistisia piirteitä, kuten ylikansallista toimijuutta ja sisämarkkinoiden tukemiseen tähtäävää integraatiota sekä ajatusta kansallisvaltioiden lakkauttamisesta. Euroopan unionin vastustamiseksi Tennilän argumentit ovat hyvin voimakkaita, mutta täytyy kuitenkin huomata, että kyseessä on vain yksi tapa nähdä Euroopan integraatioprosessi.

Itsenäisyyden menettäminen oli vastustajien mielestä Euroopan unionin jäsenyyden keskeinen seuraus. Erkki Pulliaisen (vihr.) (42, 2428) mukaan ”meidän vallassamme on päättää, korvautuuko itsenäisyyspäivä itsenäisyyden muistopäivällä”. Symboliseen ja perinteikkääseen itsenäisyyspäivään viittaaminen toimii vahvana argumenttina, varsinkin kun se on Pulliaisen puheenvuoron päättävä lause. Edustaja Tina Mäkelä (SMP) (11, 2390) vetoaa myös kansallistunteeseen jäsenyyden mustamaalaamiseksi: ”SMP pitää Suomen itsenäisyyttä ja mahdollisimman täydellistä itsemääräämisoikeutta valtiollisesti tärkeimpänä ja arvokkaimpana asiana maassamme.”

5.3 Itsenäisyyspäivä vai itsenäisyyden muistopäivä?

Olen edellä esittänyt, kuinka monimerkityksinen keskustelu itsenäisyyden, päätösvallan, suvereniteetin ja itsemääräämisoikeuden ympärille kietoutuu. Keskustelussa lähtökohtana oli se, että osa Suomen päätösvallasta tulee siirtymään EU:lle, mikäli jäseneksi liitytään. Vallitseva tilanne oli jäsenyys Euroopan talousalueessa, jonka tulevaisuus tosin oli jokseenkin epävarma, kuten edellisessäkin luvussa esitin. ETA–sopimus oli siis allekirjoitettu vuonna 1992 ja se astui voimaan vuoden 1993 alussa. Vuoden 1994 lähetekeskustelun aikaan ETA-sopimus oli siis ollut voimassa vain puolitoista vuotta. Näyttöä sen tuomista konkreettisista hyödyistä oli vielä niukanlaisesti, ja talousalueen poliittinenkin painoarvo oli kyseenalainen, kun kolme siihen kuulunutta maata aikoi hakea täysjäsenyyttä. Näin ollen myös kansanedustajat suhtautuivat skeptisesti ETA-mahdollisuuteen EU:ta parempana itsenäisyyden ja päätösvallan turvaajana.

Täysjäsenyyden vastustajat olivat sitä mieltä, että ETA:n puitteissa säilytetään enemmän päätösvaltaa kuin täysjäsenenä, mutta saavutetaan yhteisen talousalueen tuomat hyödyt. ETA-vaihtoehto on vastustajien mielestä riittävä, eikä täysjäsenyys toisi kuin negatiivisia seurauksia, kuten itsemääräämisoikeiden heikennyksiä ja päätösvallan kaventumista erinäisissä kysymyksissä. Käytännössä jäsenyyden vastustajat katsoivat, että muutos suvereenista kansallisvaltiosta poliittisen ja taloudellisen unionin jäsenmaaksi vastuineen ja velvoitteineen on liian jyrkkä. ETA-jäsenyys riittäisi turvaamaan taloudelliset edut ja päätösvalta säilyisi Suomen rajojen sisällä.

Kannattajien mielestä taas EU-vaihtoehto lisää itsemääräämisoikeutta, kun Suomea koskevia päätöksiä voivat olla tekemässä suomalaiset edustajat. kannattajat argumentoivat, että Suomeen kohdistuu jo nyt paljon sellaisia ylikansallisia säädöksiä, joita Suomi joutuu noudattamaan pääsemättä mukaan päätöksentekoon. ETA-jäsenyys ei olisi riittävä, koska EU sanelisi myös ETA:lle tulevat velvoitteet ilman minkäänlaista ETA-maiden päätösvaltaa. ETA-jäsenyys olisi siten jopa huonompi kuin täysjäsenyys, koska se aiheuttaisi velvoitteen adaptaatioon, mutta ei toisi juuri mitään konkreettista päätösvaltaa unionin päätöksiin. Lisäksi ETA:n tulevaisuutta voitiin pitää kyseenalaisena, kun useampi jäsen yhtä aikaa oli hakemassa täysjäsenyyttä. Tämäkin seikka vaikuttaisi ETA:n painoarvoon EU:ssa huomattavasti.

Edustaja Paavo Nikulan (vihr.) (100, 2517) sanoja lainaten kannattajat katsoivat EU:sta olevan enemmän hyötyä päätösvallan kannalta: ”Askel unionin jäsenyyteen on syytä ottaa juuri sen takia, että voimme myös vaikuttaa siihen päätöksentekoon, johon joka tapauksessa ETA-sopimuksen myötä mukaudumme”. Nikulan mukaan askel ETA:an oli itse asiassa symbolisesti suurempi, kuin askel ETA:sta EU:hun, eli EU:n jäsenyyden avulla voitaisiin saada vielä merkittävämpiä etuja pienempään muutokseen antautumalla, kuin mitä muutos ulkopuolisesta maasta talousalueen jäseneksi oli ollut. Suurin muutos oli jo siis Nikulan argumentin mukaan käyty läpi ja nyt tarvitsi ottaa vain pieni askel kohti täysjäsenyyttä. Se, miten suuri tuo ”askel” todellisuudessa oli, on tietenkin täysin retorisesti määriteltävissä, kuten analyysini keskeinen idea uudelleenmäärittelystä osoittaa.

Eri hallinnonaloja koskevaa EU:n toimivaltaa koetettiin avata esimerkiksi sosiaali- ja terveyspolitiikkaa sivuavassa lähetekeskustelun vaiheessa. Aikaisemmin esittelemäni intergovernmentalistisen integraatioteorian mukaisesti integraatio etenee helpoimmin niin kutsutuilla alemman tason politiikan alueilla *(low politics)* ja vaikeammin taas korkean tason politiikan alueilla *(high politics)* (Clerc ja Elo 2014, 216-217). Tämä tarkoittaa sitä, että perinteisillä korkean politiikan osa-alueilla, kuten ulko- ja turvallisuuspolitiikassa EU:lla on pieni rooli. Talousasioissa toimivaltuudet sen sijaan ovat pääosin EU:lla, sillä yhteinen valuutta ja sisämarkkinoiden toimivuus edellyttää sitä. Lisäksi Clerc ja Elo (2014, 285) mainitsevat EU:n toimivallan olevan hyvin pientä sellaisilla politiikan osa-alueilla, joihin liittyy voimakkaita kansallisia intressejä tai erityispiirteitä, kuten koulutus ja asuminen.

Tässä valossa huoli sosiaaliturvajärjestelmän säilymisestä näyttäytyy puhtaana retorisena kamppailuna osapuolten välillä. Suomalaista hyvinvointiyhteiskuntamallia pidettiin arvokkaana, ja vastustajat pelkäsivät esimerkiksi sen rapautumista jäsenyyden seurauksena. Vastustajat vertasivat muiden jäsenvaltioiden sosiaaliturvamalleja suomalaiseen ja pelkäsivät, että integraatio tasapäistää maiden sosiaali- ja terveysjärjestelmät, mikä tietysti olisi Suomelle haitaksi. Jäsenyyden vastustajat eivät kuitenkaan kyenneet kuitenkaan tarpeeksi konkreettisesti esittämään, miksi päätösvalta sosiaali- ja terveyspoliittisissa kysymyksissä menetettäisiin. Jäsenyyden kannattajat taas pystyivät perustelemaan sen, että jäsenyys ei sinänsä toisi mitään konkreettisia uhkia jäsenmaiden omaan päätösvaltaan liittyen esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmään. Ainoa konkreettinen uhka sosiaaliturvajärjestelmälle puheenvuoroista välittyneiden mielipiteiden mukaan on heikosta

taloustilanteesta aiheutuvat leikkauspaineet, joita voi tulla niin unionin jäsenenä kuin unionin ulkopuolellakin.

Keskusteluun tuotiin mukaan myös hyvin vahvoja ja suomalaisille tärkeitä symboleja ja vedottiin perinteeseen. Hyvinvointiyhteiskuntaan vetoaminen oli yksi esimerkki, ja toinen on itsenäisyys-retoriikkaan liittyvä talvi- ja jatkosotien esille tuominen omien argumenttien puolustamiseksi. Edustaja Pekka Räty (vihr.) (15, 2454) sanoi isänsä taistelleen Suomen itsenäisyyden puolesta, eikä itsenäisyyttä ”kansakunnan keskeisimpänä asiana” saisi antaa pois. Edustaja Toimi Kankaanniemi (kd.) (10, 2387) viittasi myös sotakokemuksiin: ”Meidän tulee syvästi kunnioittaa sotiemme veteraanien raskaita uhrauksia - - ja turvata kalliisti hankittu ja lunastettu itsenäisyytemme”. Toisen näkemyksen tarjoili edustaja Paavo Lipponen (sd.) (5, 2360) sanoen: ”Sen puolesta veteraanit taistelivat, että voimme pitää itsenäisyyden, länsimaisen demokratian ja olla mukana muiden demokratioiden yhteistyössä”. Lipponen liitti sotien koettelemukset Suomen tavoitteeseen päästä lopulta EU:n jäseneksi ”suurta ulkopolitiikkansa perinnettä jatkaen”, kun taas Räty katsoi, että sodat oli käyty vapauden ja itsenäisyyden saavuttamiseksi, eikä saavutuksista saanut nyt luopua. Nämä esimerkit osoittavat, että sama, tunnustettu asia, eli tässä tauksessa sotien koettelemukset, liitettiin vastakkaisiin argumentteihin retoriikan keinoilla. Sotien koettelemukset ja säilytetty itsenäisyys tunnustetaan molemmilla puolilla arvokkaaksi asiaksi, mutta EU-jäsenyys tai unionin ulkopuolelle jääminen antavat niille suuremman arvon riippuen siitä, kumpaa puolta puhuja edustaa.

Itsenäisyyden symboleilla yritettiin myös perustella meneekö itsenäisyys vai ei. Kannattajista esimerkiksi Kaarina Dromberg (kok.) (76, 2493) mainitsi itsenäisyyden symboleiksi oman maan, omat rajat, omat puolustusvoimat ja oman kielen, ja sanoi etteivät ne tule häviämään jäsenenäkään. Vastustajista esimerkiksi Pirkko Laakkonen (kd.) (54, 2476) oli sitä mieltä, että itsenäisyyteen kuuluu se, ettei maa ole alistettuna minkään toisen maan tai valtioyhteisön vallan alle, ja että maalla on oma lainsäädäntö- ja tuomiovalta sekä oma rahapolitiikka. Edustaja Kyösti Virrankosken (kesk.) (133, 2552) mukaan muun muassa oma laki, oma tuomioistuin ja oma raha ovat itsenäisyyden kannalta tärkeitä ja nämä ”itsenäisyyden tuntomerkit kuluvat arveluttavasti” EU:n jäsenenä. Kannattajat ja vastustajat toivat esille siis erilaisia itsenäisyyden symboleita tukemaan omaa mielipidettään siitä, meneekö itsenäisyys vai ei.

Itsenäisyysretoriikkaa koskevassa keskustelussa keskeistä oli siis se, että kannattajat katsoivat itsenäisyyden lisääntyvän jäsenyyden myötä, ja vastustajat katsoivat sen kaventuvan. Päätösvallan ja itsemääräämisoikeuden tiedettiin konkreettisesti tulevan kaventumaan jäsenyyden myötä, mutta asian painoarvoa määriteltiin uudelleen niin vastustajien kuin kannattajienkin puolella. Kannattajien mielestä itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta lisää mahdollisuus olla täysivaltaisena jäsenenä Euroopan unionissa päättämässä yhdessä koko Eurooppaa koskevista asioista. Vaikka osa suvereniteetista menetettäisiinkin, saataisiin jotain ”parempaa” ja ”arvokkaampaa” tilalle, eli päätösvalta ja jäsenyys Euroopan unionissa. Näin ollen kannattajat myös katsoivat, että Suomeen vaikuttavat jo ennen jäsenyyttä sellaiset globaalit poliittiset päätökset, joihin kansallisvaltion on mahdotonta itse puuttua lainsäädännöllä. Siten on järkevämpää olla mukana suuremmassa viitekehyksessä, jossa kattavampia ja useampia maita sitovia päätöksiä voidaan tehdä ja samalla tullaan osaksi suurta globaalia instituutiota, jolla on vaikutusvaltaa koko maailman mittakaavassa.

Vastustajat sen sijaan eivät nähneet näitä hyötyjä, vaan korostivat konkreettisia uhkia, joita lainsäädäntövallan osittainen siirtäminen ja yhteisiin malleihin adaptoituminen aiheuttavat. Vastustajat pyrkivät myös suurentelemaan uhkia, esimerkiksi vetoamalla suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän heikkenemiseen, vaikka konkreettisesti tällaisen uhkakuvan olemassaolo oli kyseenalaista. Lisäksi vastustajat olivat sitä mieltä, että Suomen painoarvo pienenä jäsenmaana päätöksiin olisi hyvin pieni, ja muut jäsenmaat voisivat silti tehdä kuten tahtovat ja jyrätä Suomen tahdon.

6. SUOMEN ASEMA JA TURVALLISUUS

Ulko- ja turvallisuuspolitiikka sekä puolustuspolitiikka olivat keskeisessä osassa lähetekeskustelussa, ja myös näistä politiikan aloista keskusteltaessa käytettiin uudelleenmäärittelyn keinoja jäsenyyden kannattamiseen tai vastustamiseen. Turvallisuuspolitiikka oli luonnollisesti hyvin ajankohtainen aihe, sillä aikakauden poliittista keskustelua rytmittivät erityisen paljon 1980-luvun lopun kansainväliset ilmiöt, kuten kylmän sodan päättyminen. Käsittelin näitä teemoja luvussa kolme, jossa taustoitin tarkemmin Euroopan ja Suomen murrosvaiheitta 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Ulko- ja turvallisuuspoliittisen kontekstin huomioiminen on jäsenyyskeskustelun ymmärtämisen kannalta merkityksellistä, koska uudelleenmäärittelyn mahdollisuudet oli luotu jo aiemmassa poliittisessa keskustelussa. EU-lähetekeskustelua voidaan analysoida tätä kansallista keskustelua heijastelevana puhetilaisuutena.

Euroopassa oli Suomen EU-jäsenyyskysymyksen aikana käynnissä suuret muutokset, joiden seurauksia ei vielä tuolloin tiedetty. Kuten Moisiokin (2003, 286) esittää, ”Suomen EU-jäsenyys oli seuraus maan sisällä kylmän sodan päättymisen jälkeen alkaneesta murrosajasta”. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan uudelleenmäärittely oli siis alkanut jo ennen lähetekeskustelua, joten turvallisuuspoliittiselle keskustelulle oli argumentaation näkökulmasta hyvät edellytykset myös jäsenyyskeskustelussa. Unioniin liittymistä tai ulkopuolelle jäämistä voitiin perustella joko tarttumalla uusiin ulko- ja turvallisuuspoliittisiin tulkintoihin tai sitten voitiin koettaa pysyttäytyä vanhassa, idänsuhteita ja puolueettomuutta korostavassa doktriinissa.

Vilho Harle ja Sami Moisio (2000) kuvaavat teoksessaan *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka* suomalaista ”identiteettiprojektia”, jossa maantiede valjastettiin poliittisiin käyttötarkoituksiin kansakunnan historian ja ”tarinan” rakentamiseksi. Poliittiset toimijat ovat hakeneet Suomen paikkaa märittelemällä Suomen esimerkiksi ”liittoutumattomaksi, ”puolueettomaksi” tai ”rajamaaksi” (Harle ja Moisio 2000, 36). Moision ja Harlen mukaan voidaan määritellä niin kutsuttu ulko- ja turvallisuuspolitiikan peruskartta, jonka ”alati muuttuvalla ja kiistellyllä pinnalla toimijat hahmottavat sijaintiaan” (Harle ja Moisio 2000, 40). Tällä jatkuvassa muutoksessa olevalla kartalla operoivat myös vuoden 1994 EU-lähetekeskustelun osallistujat. Käsitteenä

esimerkiksi ”rajamaa” on mielenkiintoinen, eli voidaan tarkastella, miten Suomen rajat suhteessa EU:hun ja Venäjään määritellään: Halutaanko Suomen rajaa Eurooppaan madaltaa ja mitä seurauksia tällä taas on Suomen ja Venäjän välisen rajan kannalta? Koetan tässä luvussa osoittaa, kuinka erilaisilla määritelmillä edustajat sitoivat Suomea muuttuvaan maailmankarttaan.

Turvallisuuspoliittisessa keskustelussa esille tulivat myös puolueettomuuden ja sotilaallisen puolustuksen teemat. Lähetekeskustelussa puhetta aiheutti konkreettinen huoli siitä, miten Länsi-Euroopan unioni (WEU) tulisi toteuttamaan unionin sotilaallisen ulottuvuuden. Jaakko Blomberg (2011, 480–481) muistuttaa, että 1990-luvulla WEU nähtiin mahdollisena EU:n sotilaallisen ulottuvuuden järjestäjänä ja sen toimintamahdollisuuksia kartoitettiin EU:ssa toden teolla, vaikka näin jälkikäteen projekti näyttäytyykin lähinnä hullunkurisena. WEU lakkautettiin virallisesti vuonna 2011, ja sen toiminnot siirrettiin muihin EU-toimielimiin. Toinen huolta aiheuttanut sotilaallinen organisaatio oli Pohjois-Atlantin unioni (Nato), jonka toimintakenttä Euroopassa oli kylmän sodan jälkeen laajentumassa. Natoa ei sinänsä pidetty uhkana Suomen liittoutumattomuudelle, koska Nato ei suoranaisesti liittynyt Euroopan unionin jäsenyyteen millään tavalla, vaikka osa silloisista EU:n jäsenistä olikin Naton jäseniä. Nato oli kuitenkin merkittävä toimija ulko- ja turvallisuuspoliittisella kartalla, joten sen vaikutus myös lähetekeskusteluun on analysoitava.

Turvallisuuspolitiikkaa koskevissa puheenvuoroissa keskeisessä osassa oli jo aiemmin mainittu suomalaisen turvallisuuspolitiikan ”ydin-määritelmä”, jota muun muassa Paavo Väyrynen muotoili useaan otteeseen 1980–1990-lukujen taitteessa ja EU-jäsenyysprosessin aikana. Jaakko Blombergin (2011, 474) mukaan ydin-määritelmässä oli kyse ennen kaikkea puolueettomuudesta turvallisuuspolitiikan ytimenä, mutta ilmaisu oli ongelmallinen EU-asiayhteydessä, koska sotatilanteessa Suomen ”puolueettomuus” olisi mennyt jäsenvaltioiden välisen solidaarisuuden edelle. Näin ollen linjaksi vakiintui ”sotilaallisen liittoutumattomuuden” korostaminen ja 1990-luvulla poliittiseen keskusteluun mukaan tullut käsite ”itsenäinen puolustus” (Blomberg 2011, 473–475).

6.1 ”Olennaista on, että yhteistyön ja rauhan alue Euroopassa laajenee." [5]

Euroopan unioni oli uusi ja merkittävä toimija Euroopassa kylmän sodan päätyttyä. Hiili- ja teräsyhteisöstä se oli muovautumassa aidoksi poliittisen ja taloudellisen yhteistyön areenaksi, joka tulisi vaikuttamaan kaikkiin Euroopan valtioihin ja myös muuhun maailmaan. Euroopan unioni oli ”tosiasia”, kuten Paavo Lipponenkin (5, 2365) totesi. Siihen tosiasiaan, että unioni kasvoi ja oli olemassa, täytyi suomalaisten muodostaa selkeä kanta. Euroopan unioni edusti länsimaisia demokratian ja rauhan arvoja, joihin kannattajien oli helppo nojautua. Suomen piti siis päästä tähän viitekehykseen mukaan. Positiivisiin mielleyhtymiin vetoaminen oli kannattajille jokseenkin helppoa, mutta heidän piti myös ottaa konkreettisesti kantaa esimerkiksi Suomen oman puolustuksen asemaan jäsenenä ja unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan toteuttamiseen.

Pohjoismaisuus ja pohjoismainen yhteistyö esiintyivät käsitteinä keskustelussa useasti. Ne toimivat eräänlaisina jumaltermeinä, eli kyseenalaistamattomina motiiveina, jotka peittoavat muut motiivit alleen (Tilli 2012, 22; ks. myös Burke 1969, 105;111; 355-356). Tillin (2012, 22) mukaan muita nykyajan yleisiä ”jumaltermejä” ovat raha, edistys, demokratia ja vapaus. Tilli (2012, 22) kuvaa jumaltermien luonnetta seuraavasti: ”Each of them presents itself as a unifying principle that subsumes all other levels of identification and that, as the ultimate symbol, needs no further explanation or support”. Lähetekeskustelussa sekä kannattajat että vastustajat pitivät ”pohjoismaista yhteistyötä” jumalterminä. Vastustajien osalta palaan tähän seuraavassa, vastustajien kannanottoja käsittelevässä kappaleessa.

Kannattajat näkivät pohjoismaisen yhteistyön osana unionijäsenyyttä, ei sen ulkopuolella. Edustaja Markku Rossi (kesk.) (85, 2501–2503) esittää, että EU:n jäsenenä Suomi voi EU:n sisällä kehittää pohjoismaista yhteistyötä, koska ajatus itsenäisestä pohjoismaiden yhteisöstä on "jälkijättöinen" ja "epärealistinen". Länsi-Euroopan kehitystä tiiviisti seuratessa saatetaan myös Rossin mukaan unohtaa, että Suomen lähialueilla, Venäjällä ja Baltian maissa on paljon kasvupotentiaalia, ja huomiota pitäisi viedä myös sinne. Pohjoismaisen yhteistyön asettaminen muuta yhteistyötä paremmaksi ei siis ole Rossin

[5] Gustafsson (106, 2523).

mukaan perusteltua, mutta se on tarkoituksenmukaista esimerkiksi unionin rakenteissa johtuen Pohjoismaiden samankaltaisesta yhteiskuntarakenteesta ja yhteisistä tavoitteista.

Pohjoismaista viitekehystä korostaa puheenvuorossaan myös edustaja Sinikka Hurskainen (sd.) (97, 2512–2513). Hänen mukaansa ”Suomi on historiallisesti aina ollut osa Pohjoismaita ja osa Eurooppaa”, jolloin hän kuitenkin unohtaa mainita Suomen reilun satavuotisen ajan Venäjän osana. Hurskaisen (97, 2512) mukaan on tärkeää, että Suomi hakee jäsenyyttä yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa, eikä siirrä hakemista myöhempään ajankohtaan. Syyksi hän mainitsee sen, että myöhemmin Suomi hakisi jäsenyyttä yhdessä entisten itäblokin maiden kanssa. Pohjoismaiden asemaa Euroopan unionissa Hurskainen kuvailee vahvaksi, ja hänen mielestään on myös tärkeää, että kaikki Pohjoismaat liittyisivät yhtä aikaa, koska silloin yhteisten etujen ajaminen olisi helpompaa. Myös edustaja Erja Lahikainen (sd.) (90, 2507) pelottelee liittymättä jäämisellä: ”Entäpä sitten, jos Suomi päättäisi liittyä vasta viimeisten joukossa, kun vaihtoehtoina ovat enää mukaanmeno tai täysi eristäytyminen? Siinä vaiheessa on otettava vastaan ne jäljelle jääneet murut, joita pöydältä putoaa - -.” Edellä mainittujen argumenttien retorinen sävy on hyvin tilannepoliittinen, ja edustajat väittävät, että Suomelle on hyvin paljon edullisempaa liittyä juuri nyt, eikä myöhemmin. Juuri nyt liittymällä Suomi saavuttaisi aseman osana Euroopan pohjoismaista ulottuvuutta ja saisi paremmat ehdot liittymiselle. Mitä nämä ehdot olisivat myöhemmin, sitä ei voinut kukaan tietää, joten jäsenyyden kannattajien oli retorisesti viisasta maalata ne negatiivisiksi.

Suomen geopoliittinen asema sai myös osakseen uudelleenmäärittelyä. Edustaja Sinikka Hurskainen (sd.) (97, 2513) esimerkiksi asettaa Suomen geopoliittisella kartalla ”idän ja lännen väliin”, minkä monet muutkin edustajat mainitsevat keskustelussa. Hurskaisen mukaan pitää kuitenkin huomioida, että ”nyt ovat ajat muuttuneet” ja entisenlaiselle puolueettomuuspolitiikalle ei ole enää tarvetta, kun orientoituminen kohti Eurooppaa on keskeisessä osassa tulevaisuudessa. Hurskainen kuvaa Suomen kuitenkin jatkossakin ”idän ja lännen porttina, gatewaynä”, josta Suomi voi ennen kaikkea hyötyä. Näin ollen Hurskainen kuitenkin jättää varauksen Suomen erityisasemaan Venäjän naapurimaana, eikä hän siten määrittele Suomea pelkäksi eurooppalaiseksi valtioksi muiden joukossa. Suomen kuvaaminen erityisasemassa olevaksi maaksi saa jäsenyyden näyttämään positiivisemmalta, sillä Suomi voi hyötyä sekä Euroopan että Venäjän suuntaan käytävästä

kaupasta. Toisaalta, mikäli yhteistyö Euroopan kanssa saadaan näyttämään Venäjän suhteiden heikentäjänä, on syytä pysyttäytyä unionin ulkopuolella.

Kannattajat sijoittavat Suomen geopoliittisella kartalla selvästi osaksi Eurooppaa. Eurooppalaiset arvot, eurooppalainen perinne, länsimainen demokratia ja monet muut Länsi-Eurooppaan viittaavat termit vilisevät kannattajien puheenvuoroissa. Esimerkiksi edustaja Riitta Saastamoinen (kok.) (65, 2483) sanoi: ”Suomella on pitkä länsieurooppalainen perinne - - kyllä länsi, kyllä Eurooppa”. Jäsenyydestä tehtiin myös kynnyskysymys länsieurooppalaisiin demokraattisiin arvoihin samastumiselle. Edustaja Timo E. Korvan (kesk.) (129, 2546) mukaan ”Suomi kuuluu kulttuuritaustaltaan selvästi länteen”. Länteen kuulumisen halu ja sen korostaminen toimivat kannattajilla retorisena keinona puolustaa jäsenyyttä. Jos unionin jäseneksi ei mentäisi, ei myöskään saavutettaisi täydellistä länsieurooppalaista statusta. Unionin ulkopuolella Suomi ei siis kuuluisi siihen viiteryhmään, jonka kannattajat ovat tietoisesti kuvanneet positiiviseksi ja dynaamiseksi. Sen sijaan unionin jäsenenä Suomella olisi mahdollisuus saavuttaa kaikki ne positiiviset elementit, joista kannattajat puhuivat ja tulla osaksi länsieurooppalaisten valtioiden yhteenliittymää.

Suomen turvallisuutta käytetään jäsenyyden perusteena monessa kohtaa. Edustaja Timo Ihamäki (kok.) (99, 2515) sanoo, että esimerkiksi Venäjän kehitys on epävarmaa, mutta ”historia lienee kuitenkin opettanut, että turvallisuudesta on huolehdittava aina, kun siihen on mahdollisuus”. Tämä mahdollisuus on Ihamäen argumentaatiossa tietenkin Euroopan unionin jäsenyys. Ihamäki pitää ehdottoman tärkeänä, että Suomi liittyy juuri tässä vaiheessa, jotta se voi olla mukana muovaamassa unionin yhteistä turvallisuuspoliittista linjaa vuonna 1996. Tällä tavoin Suomella on mahdollisuus säilyttää ”perinteikäs” ulkopolitiikan linjansa mahdollisimman hyvin. Ihamäki (99, 2516) myös käyttää ovi-vertausta unionin jäsenyydestä: ”Ovi sisään on auki - - jos nyt emme astu sisään, uutta mahdollisuutta emme saa pitkään aikaan.” Tässä kohtaa Ihamäellä on selkeä tilannepoliittinen argumentti, jolla hän painostaa vahvasti jäsenyyden puolelle. ”Avonainen ovi” käsitteenä kuvaa positiivista mahdollisuutta, kun taas ”suljettu ovi” jonkin päämäärän tai tavoitteen saavuttamattomuutta. Kannattajat olivat sitä mieltä, että oven takana odottaa jotain positiivista, vastustajat taas epäilivät sitä suuresti.

Kannattajat kuvaavat Euroopan unionia myös ”rauhanprojektiksi”. Esimerkiksi edustaja Anneli Tainan (kok.) (27, 2414) mukaan ”EU:ssa on kyse laajasta poliittisesta, taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta yhteistyöstä, joka edistää rauhan vahvistumista Euroopassa”. Edustaja Henrik Lax (RKP) (38, 2421) on samaa mieltä todeten, että ”Länsi-Euroopan demokratiat ovat suurella määrätietoisuudella ja vaivalla kuluneen 40 vuoden aikana onnistuneet luomaan lajissaan vertaansa vailla olevan rauhanomaisen yhteistyömallin, EU:n - -”. Edustaja Tuulikki Ukkolankin (lib.) (12, 2391) mukaan Euroopan unionissa korostuvat sellaiset positiiviset aatteet, kuten vapaus, ihmisoikeudet, rauha ja suvaitsevaisuus. Nämä aatteet ovat myös jumaltermin asemassa, eli niitä on vaikeaa kyseenalaistaa, ja tämä on suuri etu kannattajille. Ukkolan mukaan ihanteet ja aatteet ovat kuitenkin keskustelussa unohtuneet, kun niitä ei ole pystytty muuttamaan selkeästi ”etujen ja haittojen taseeksi, ecuiksi ja markoiksi”. Rauhanaate ja turvallisuus toteutuvat Ukkolan mukaan jo unionin peruslähtökohdissa: ”Koko yhteisöhän sai alkunsa siitä vakaumuksesta, etteivät Euroopan maat koskaan enää sotisi toisiaan vastaan, kun ne sidottaisiin tekemään yhteistyötä toistensa kanssa.” Vaikkei näitä arvoja voi muuttaa suoraan rahallisiksi eduiksi, toimivat ne voimakkaana argumenttina jäsenyyden puolesta. Tuohon aikaan vakautta, yhteistyötä ja turvallisuutta korostava yhteisö oli erittäin kysytty kaikkialla Euroopassa.

6.2 ”Jäsenyys romuttaa puolueettomuuspolitiikan.” [6]

Jäsenyyden vastustajien keskeinen tehtävä oli tehdä jäsenyydestä turvallisuuspoliittisesti arveluttava ratkaisu ja perustella, miksi olisi parempi pysytellä ulkopuolella. Geopoliittisen tilanteen muutos oli jo tapahtunut, joten myös vastustajien piti ottaa siihen kantaa. Retorisena keinona perinteeseen tai menneeseen vetoaminen on hyvin voimakas, usein jopa parempi kuin tulevaan vetoaminen, sillä mennessä ajassa tapahtuneet asiat tunnetaan ja tapahtumien kulku tiedetään, mutta tulevaan voi sisältyä oikeastaan mitä vain. EU-jäsenyyden vastustajien keskeinen argumentaation keino olikin vedota siihen, että totutulla ulkopolitiikan linjalla olisi hyvä jatkaa. Vaikka Neuvostoliitto olikin romahtanut ja YYA-sopimus lakannut olemasta, täytyy muistaa, että Suomen sotienjälkeinen ulkopolitiikan linja, eli niin kutsuttu Paasikiven-Kekkosen linja oli ollut takavuosina niin merkittävä tapa jäsentää Suomen geopoliittista asemaa ja ymmärtää ulkopolitiikkaa, että sen vaikutukset

[6] Korkeaoja (111, 2525)

heijastuvat tulevillekin vuosikymmenille. Paasikiven-Kekkosen linja korosti hyviä suhteita Neuvostoliittoon ja yleistä ulkopoliittista varovaisuutta. Tämä oli leimautunut suorastaan ulkopolitiikan normiksi ja perinteeksi, vaikka lopulta kyseessä oli hyvin lyhyt ajanjakso Suomen ulkopoliittisten suhteiden historiassa. Vastustajien suhde Euroopassa tapahtuneisiin muutoksiin oli ongelmallinen, koska vastustajien piti valita strategia, jolla muutoksiin suhtaudutaan siten, että EU-jäsenyys näyttäisi mahdollisimman epäsuotuisalta. Tästä näkökulmasta katsottuna muutos piti saada näyttämään siltä kuin se ei koskisi Suomea tai että sillä ei olisi merkitystä.

Edustaja Juha Korkeaojan (kesk.) (111, 2525–2526) mukaan "EU-jäsenyys on se poliittinen liittoutuminen, joka on perusratkaisu ja sanelee puitteet turvallisuus- ja puolustuspoliittisille ratkaisuille". Korkeaojan mukaan jäsenyys saattaa johtaa myös Suomen sotilaalliseen liittoutumiseen, ja perinteisestä puolueettomuuspolitiikasta joudutaan luopumaan. Näin ollen ”jännitys ja sotilaallinen toiminta tulisivat alueellamme lisääntymään” (Korkeaoja 2525). Korkeaoja pyrki siis näyttämään, kuinka jäsenyys ei lisäisi turvallisuutta vaan itse asiassa vaarantaisi sen. Edustaja Timo E. Korva (kesk.) (112, 2527) esitti vastuspuheenvuorossaan, että Suomen puolueettomuuspolitiikka syntyi tilanteessa, jota ei enää ole, eli silloin kun "Eurooppa oli kahtiajakautunut ja kahtiajako perustui hyvin syvään ideologiseen ristiriitaan koko Euroopassa". Korvan mukaan Suomen pitää joka tapauksessa suhtautua puolueettomuuteen eri tavalla kuin aiemmin, koska "takavuosien puolueettomuuspolitiikalle" ei ole enää samanlaisia perusteita.

Edustaja Jarmo Wahlström (vas.) (82, 2498) tuo esille puheenvuorossaan Suomen aseman kiistanalaisuuden ja turvallisuuspoliittisen aspektin. Wahlström puuttui edustaja Paavo Lipposen (sd.) puheenvuoroon edellisen päivän lähetekeskustelussa, jossa Lipponen oli verrannut jäsenyyskysymystä Tilsitin sopimukseen vuodelta 1807. Lipposen (5, 2360) puheenvuoron mukaan Tilsitissä Ranskan Napoleon ja Venäjän Aleksanteri sopivat Suomen kohtalosta, ja myöhemmin maailmansotien jälkeen Saksan Hitler ja Neuvostoliiton Stalin sopivat salaisesti Suomen kohtalosta. Molemmissa tilanteissa Suomi ja suomalaiset joutuivat sotaan. Näin ollen Lipposen mukaan EU:n ulkopuolelle jäämisessä olisi se riski, että "Venäjä ja EU sopisivat keskenään meitä koskevista elintärkeistä asioista yli Suomen". Wahlström puuttuu omassa puheenvuorossaan Lipposen argumentaatioon. Wahlströmin (82, 2498) mukaan "Suomi voi varsin hyvin turvata asemansa nykyisin järjestelyin, siis ETA-järjestelyin". Wahlströmin mukaan EU ei käy kostonhimoiseksi

ulkopuolelle jääviä kohtaan ja Suomi voi jatkossakin luottaa jo aiemmin luotuun kansainväliseen verkostoonsa. Wahlströmin mukaan maatalouskysymys on pieni sen rinnalla, mikä olisi EU-jäsenyyden vaikutus Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiselle roolille. Wahlström siis antaa painoarvoa juuri ulko- ja turvallisuuspoliittiselle aspektille, vähätellen maatalouskysymystä.

Jarmo Wahlström (vas.) (82, 2499–2500) on lisäksi sitä mieltä, että EU-jäsenyys merkitsee "poliittista liittoutumista" ja yhdentymistä "sotilaallisesti liittoutuneen lännen" kanssa. Lisäksi Wahlström jatkaa, että poliittinen liittoutuminen johtaa hyvin todennäköisesti sotilaalliseen liittoutumiseen. Maastrichtin sopimukseen sitoutuminen merkitsee myös sitä, että Suomi sitoutuu sopimukseen kirjattuun "mahdollisen yhteisen puolustuspolitiikan" tavoitteluun. Vastauspuheenvuorossaan Wahlströmille edustaja Aittoniemi (kesk.) (83, 2500–2501) toteaa, että Länsi-Euroopan unioni WEU ei ole sotilaallisesti organisoitu, mutta sen jäsenet ovat tehneet sopimuksen siitä, että he auttavat toisiaan hyökkäyksen kohteeksi joutuessaan. Näin ollen WEU olisi kuin valmiiksi rakennettu EU:n yhteistä puolustusta silmällä pitäen. Myös edustaja Eila Rimmi (vas.) (70, 2489) toteaa näkevänsä EU:hun liittymisen seurauksena ”puolueettomuuden menetyksen ja sotilaalliset liittoumat”.

Jos kannattajat puhuivat jäsenyydestä mahdollisuutena turvallisuuden lisäämiseen, oli unionin ulkopuolelle jääminen vastustajien mielestä ”mahdollisuus olla aidosti puolueeton”, kuten keskustan edustaja Timo Järvilahti (15, 2405) muotoili. Järvilahti perusteli mielipidettään sillä, että Neuvostoliiton romahtaminen ja Venäjän nykyinen kehitys antavat siihen mahdollisuuden, jota ei aikaisemmin ole ollut. Puolueettomana maana Suomi voisi Järvilahden (15, 2406) mukaan hyödyntää tehokkaasti sijaintinsa EU:n ja Venäjän välimaastossa, ja saada molempien alueiden hyödyt esimerkiksi kaupankäynnissä.

Edustaja Toimi Kankaanniemi (kd.) (10, 2386) perusteli, että Suomen turvallisuusratkaisuksi riittää ETYK-mallinen yhteistyö, ja että ”rauhantila ei vahvistu sotilasliittoa laajentamalla ja kansoja alistamalla, vaan terveellä yhteistyöllä ja demokratiaa vahvistamalla”. Kankaanniemen mielestä unioni toimii näitä periaatteita vastaan ja sulkee Suomen pois muiden kuin jäsenmaiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Turvallisuuden osalta Kankaanniemi (10, 2386) kiinnittää huomiota paradoksiin: ”Hallitus ja eduskunta ovat selkeästi julkituoneet vakuutuksen, että Suomi ei hae uusia turvallisuustakuita EU-

jäsenyydellä. Kansalaiset kuitenkin laajasti odottavat EU:n myötä lisääntyvää turvallisuutta.” Kankaanniemen argumenttien mukaan siis todellisuudessa jäsenyydellä olisi merkittäviä turvallisuuspoliittisia seurauksia, sillä suurin osa jäsenmaista on Nato-jäseniä ja näin ollen Suomikin joutuisi ”uuteen seuraan”. Suomen puolueettomasta linjasta kiinnipitäminen olisi tulevaisuudessa mahdotonta. Yksinkertaistettuna Kankaanniemen mukaan EU ”vähentäisi Suomen turvallisuutta”, ja altistaisi Suomen itse asiassa vaaraan, jos Naton ja Venäjän välille syntyisi selkkauksia.

Edustaja Tina Mäkelän (SMP) (11, 2389) mukaan ”Suomi on pystynyt selviämään menneistä vuosikymmenistä kunnialla itsenäisyytensä säilyttäen” ja rakentaen korkean elintason asukkailleen. Tätä asemaa ei ole Mäkelän mukaan välittömässä lähitulevaisuudessa uhkaamassa mikään tekijä. Myös edustaja Heikki Riihijärven (suom. rintama) (14, 2402) mukaan on syytä jatkaa ”hyvän ja turvallisen naapuruuden linjalla” eli pysyä unionin ulkopuolella. Siinä asemassa voitaisiin Riihijärven mukaan esimerkiksi kehittää pohjoismaista yhteistyötä, jota jo Pohjoismaiden neuvosto on vienyt eteenpäin. Jäsenyyden vastustajat pyrkivät siis osoittamaan, että entisenlaisella sijoittumisella Euroopan geopoliittiselle kartalle voidaan hyvin jatkaa, ja saadaan myös uusia mahdollisuuksia, kuten pohjoismaisen yhteistyön kehittämisen mahdollisuudet. Toisaalta jälkimmäinen onnistuisi vain silloin, jos muutkin Pohjoismaat jättäytyisivät unionin ulkopuolelle, eikä se näyttänyt läheskään niin varmalta, erityisesti koska Tanska oli jo jäsen.

6.3 Liittoutumattomuus vai puolueettomuus?

Tässä luvussa olen kannattajien ja vastustajien puheenvuoroja analysoimalla esittänyt, että ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyvässä keskustelussa turvallisuuden käsite voidaan ymmärtää hyvin monin eri tavoin. Sitä pidetään kuitenkin yhtenä tärkeimmistä valtion ominaisuuksista, liittyyhän se vahvasti valtion suvereniteettiin, eli siihen, että valtio toimii omalla alueellaan omaehtoisesti ja siten turvaa kansalaisia ulkopuolisilta uhilta. Turvallisuus toimi tällä alueella niin sanottuna jumalterminä, eli kyseenalaistamattomana motiivina, niin kannattajilla kuin vastustajillakin.

EU voitiin nähdä sekä uhkana että turvantuojana riippuen siitä kannattiko edustaja jäsenyyttä vai ei. Kansallisen ja kansainvälisen turvallisuuden kenttää monimutkaisti puolustuspoliittisen doktriinin muutos 1990-luvun alun kontekstissa, eli vallalla oli hyvin erisuuntaisia mielipiteitä suomalaisen puolustuspolitiikan ja liittoutumattomuuden linjoista. Aiemmin luvussa kolme mainitsemani Jaakko Blombergin esittämän ydin-määritelmän ja siihen uskovien poliitikkojen mukaan puolueettomuus oli keskeisintä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, ja idänsuhteita piti vaalia jatkossakin. ”Sotilaallisen liittoutumattomuuden”-käsite sen sijaan sai jalansijaa vastakkaisella puolella, joka näki, että Euroopan laajuinen yhteistyö olisi uusi ratkaisu ulko- ja turvallisuuspolitiikan suunnalle.

”Linjamuutoksen” vaikutukset näkyivät myös suoraan EU-jäsenyyskeskustelussa. Kylmän sodan jälkimainingeissa muodostunut idea Suomen *liittoutumattomasta* roolista EU:ssa kuului erityisesti kannattajien puheenvuoroissa, kun taas vastustajat pelkäsivät EU:n vievän Suomen *puolueettoman* roolin. Itsenäinen puolustus oli molemmille osapuolille tärkeä, mutta sen tulevaisuus nähtiin kannattajien ja vastustajien mielestä eri tavoin. Kannattajien mukaan se voidaan jäsenenä yhtä hyvin säilyttää, kun taas vastustajien mukaan unionin sotilaallinen ulottuvuus, eli käytännössä Länsi-Euroopan unioni WEU uhkaa sitä. Jäsenyyden kannattajat sen sijaan korostivat, että liittoutumisesta ei ole tehty päätöksiä. Kannattajat myös argumentoivat, että mikäli Suomi liittyy unioniin, pääsee se myös mukaan tekemään päätöksiä unionin turvallisuuspoliittisesta ulottuvuudesta, millä viitattiin erityisesti vuonna 1996 tehtäviin uusiin unionin integraatiota syventäviin toimiin. Kiistely linjamäärittelystä kulminoitui lähetekeskustelussa siihen, että kannattajat onnistuivat määrittelemään, miksi Suomen liittoutumaton rooli olisi turvattuna myös EU:n sisällä ja ”puolueettomuuden” käsitteelle ei tullut enää niin paljon kannatusta. Kokonaisvaikutelman mukaisesti lähetekeskustelukin vei Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista doktriinia jälleen isomman askeleen kohti määritelmää liittoutumattomuudesta.

Suomi asemoitiin idän ja lännen väliin niin kannattajien kuin vastustajienkin puheenvuoroissa. Kannattajat näkivät, että Suomen erityisasemasta olisi EU:ssa hyötyä, kun Suomi voisi toimia niin sanottuna ”Venäjän asiantuntijana”. Vastustajat toisaalta olivat sitä mieltä, että tuo asema käy tukalaksi, mikäli EU ajautuu konfliktiin Venäjän kanssa. Vastustajien mukaan sitä riskiä ei pidä ottaa, että sotilaallinen aktiivisuus lisääntyy lännen

ja idän raja-alueella, eli käytännössä Suomen lähialueilla. Molemmat osapuolet arvostivat suomalaisten itsenäistä puolustusta ja liittoutumatonta roolia kansainvälisen politiikan kiemuroissa, mutta he näkivät niiden tulevaisuuden unionissa tai ulkopuolella eri tavoin. Jäsenyyden sotilaallinen ulottuvuus oli uhkaava elementti vastustajille. He toivat jäsenyyskeskustelussa esille kriittisen suhtautumisensa Natoon, ja varoittelivat jopa ajautumisesta Natoon, mikäli EU:hun mentäisiin. Natoon liittymistä käytettiin lähinnä vastustajien puolelta retorisena pelotteena, koska tiedettiin hyvin, että EU toimii täysin irrallisena Nato-organisaatiosta. Osa EU-jäsenmaista oli Nato-maita, mutta se ei velvoittanut EU:ta käytännössä mihinkään. Vastustajien kannatti kuitenkin käyttää myös Nato-argumentti, sillä se sai EU:n näyttämään epäilyttävämmältä.

Suomi asemoitiin Harlen ja Moision mainitsemalle, jo aikaisemmissa luvuissa käsitellylle ”ulko- ja turvallisuuspoliittiselle kartalle” hyvin moninaisin keinoin. Keskustelussa esimerkiksi mainittiin usein Pohjoismaat ja niiden merkitys EU-integraatiossa. Molemmat osapuolet määrittelivät Suomen osaksi Eurooppaa. Jäsenyys liittäisi kannattajien mukaan Suomen vielä vahvemmin Eurooppaan ja erityisesti Länsi-Eurooppaan, niiden valtioiden ryhmään johon Suomi oli ”aina halunnut kuulua”. Kannattajien mielestä Suomen ”eurooppalaiset arvot” velvoittavat liittymään unioniin. Vastustajat sen sijaan olivat sitä mieltä, että Suomi ei tarvitse unionia eurooppalaisuutensa vahvistamiseen, vaan pärjää hyvin omillaankin. Vasemmistoliiton kansanedustajat Eila Rimmi (70, 2489) ja Jarmo Wahlström (82, 2498) käyttivät puheissaan samantyylistä iskulausetta, jonka keskeinen viesti oli ”Ei EU:lle”, mutta ”kyllä maailmalle”.

Pohjoismaista yhteistyötä pidettiin molempien osapuolten mukaan arvokkaana. Jäsenyyspäätös korreloi pohjoismaisen koheesion kanssa, eli mikäli liitytään unioniin, voivat pohjoismaat toimia yhdessä edistääkseen pohjoismaisia arvoja. Jos taas jäädään ulkopuolelle, voisivat Pohjoismaat muodostaa oman liittoutumansa tai kehittää yhteistyötään eteenpäin. Molemmissa tapauksissa pohjoismaiselle yhteistyölle siis asetettiin suuret odotukset, mutta vain toisessa tapauksessa sitä pystyttäisiin hyödyntämään, argumentoivat edustajat. kannattajien mukaan unionissa Suomella on mahdollisuus yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa kehittää unionin ”pohjoista ulottuvuutta” ja sitä kautta saada hyötyjä sekä jäsenyydestä että pohjoismaisesta yhteistyöstä. Vastustajat sen sijaan perustelivat, että ulkopuolelle jäätäessä voidaan tukeutua pohjoismaiseen yhteistyöhön, mikäli Ruotsi ja Norjakaan eivät liity. Pohjoismaat

tuntuivat siis luonnolliselta ulkopolitiikan viitekehykseltä sekä kannattajien että vastustajien mielestä.

Usein myös vedottiin muiden Pohjoismaiden äänestystulokseen. Toiset olivat sitä mieltä, että esimerkiksi Ruotsin äänestystulosta pitää odottaa, ja toiset taas sitä mieltä, että missään tapauksessa ei tule olla niin orjallinen, että alistetaan Suomen kansanäänestyksen tulos toisen suvereenin valtion päätökselle. Esimerkiksi edustaja Sirkka-Liisa Anttila (kesk.) (119, 2533) mainitsi puheenvuorossaan, että asian käsittelyn kannalta on hyödyllistä, että Ruotsin äänestystulosta odotetaan: "Sen tiedon odottaminen ja haluaminen ei ole ns. ruotsittumista, tai Suomen kohtalon sitomista Ruotsiin, vaan sen tiedon saaminen on tieto siitä, mitä naapurimme tekevät." Tämä kertoo siitä, että todellisuudessa erityisesti Ruotsin toimia EU-jäsenyyden suhteen seurattiin hyvinkin tarkkaan, vaikka kaikki eivät halunneet, että ruotsalaisten mielipide tulisi vaikuttamaan myös Suomen päätökseen. Käytännössä näin kuitenkin oli, ja myöhempien eduskuntakäsittelyjen aikana osa kansanedustajista onnistui viivyttämään keskustelua ja panemaan päätöksen pöydälle siksi kunnes Ruotsi oli äänestänyt.

Kannattajat näkivät Euroopan unionin mahdollisuutena päästä osaksi rauhanomaisen kehityksen turvaamista Euroopassa. Tämä oli kenties yksi kansalle helpoimmin perusteltavista syistä liittyä Euroopan unioniin. Eurooppa oli suurten myllerrysten keskellä, Neuvostoliitto oli romahtanut ja itäblokin maat itsenäistyneet. Oli ilmiselvää, että rauhanomaista kehitystä tarvittiin ja se tuntui turvalliselta vaihtoehdolta. Suomi oli pitkään ollut itänaapuri Neuvostoliiton valtapolitiikan vaikutuspiirissä, ja kun mahdollisuus päästä eroon tuon vallan alta tarjoutui, ei jäsenyys tuntunut ainakaan huonommalta vaihtoehdolta. Vastustajien piti toisaalta saada näyttämään se huonolta vaihtoehdolta, joten he devalvoivat *paradiastolen* mukaisesti unionin turvallisuuden tuojana, ja väittivät, että Suomen jäsenyys aiheuttaa uudenlaista sotilaallista kireyttä ja puolueettomuus menetetään. Kuten olen työssäni esittänyt, ovat nämä näkökulmat kuitenkin vain yksittäisiä osatekijöitä ”unionin jäsenyys”-nimisessä paketissa. Turvallisuusaspektit olivat yksi palanen vaakakupissa, ja edustajat antoivat sille erilaisia merkityksiä, mutta jäsenyydessä oli muitakin yhtä tärkeitä kysymyksiä, kuten talous ja päätösvallan säilyminen, joita edustajien tuli myös pohtia yhtä hartaasti. Kokoan seuraavassa luvussa näiden kaikkien teemojen alla tapahtuvan argumentoinnin, ja pyrin selittämään, minkälaiseen lopputulemaan keskustelu Euroopan unionin jäsenyydestä päättyi.

7. LOPPUPÄÄTELMÄT

> ”Suomen poliittista eliittiä suurten muutosten jälkeen yhdistänyt kansallinen tehtävä oli alueen vakauden vahvistaminen. Erimielisyydet koskivat keinoja.” (Blomberg 2011, 460.)

Suomen valtion asema historiassa ja erityisesti maailmanpoliittisella kartalla on muuttunut useaan otteeseen, kuten tässäkin työssä on tullut esiin. Olen keskittynyt tässä tutkielmassa arvioimaan aikakautta, jolloin Suomella oli edessään yksi sen historian merkittävimmistä poliittisista ratkaisuista, liittyminen Euroopan unioniin, taloudelliseen ja poliittiseen yhteistyöorganisaatioon. Pyrin esittämään tämän tapahtuman kriittisessä valossa, eli jäsenyys ei ollut itsestäänselvyys, vaan siitä käytiin laajaa kansalaiskeskustelua sekä sen taustalla oli paljon myös poliittista keskustelua. Suomessa käyty EU-keskustelu sisälsi kansalaiskeskustelun ja mediassa käydyn keskustelun lisäksi myös aiheen lukuisia käsittelyjä eduskunnassa. Olen valinnut tämän tutkielman aiheeksi EU-jäsenyyttä koskevan lähetekeskustelun vuonna 1994 ja tutkin siinä käytettyjä argumentteja jäsenyyden puolesta ja vastaan.

Tutkielmassani olen osoittanut, että Euroopan unionin jäsenyyttä vastustavissa ja kannattavissa puheenvuoroissa samoja argumentteja voitiin käyttää molempiin tarkoituksiin. Keskeiset kolme teemaa olivat talous, itsenäisyys ja turvallisuus. Oletuksenani oli, että kaikki lähetekeskusteluun osallistuneet kansanedustajat ajoivat Suomen etua, mutta se, miten se toteutettaisiin EU-kysymyksessä, riippuisi pitkälti jäsenyydestä tai sen hakematta jättämisestä. Tässä toteutuu aiemmin esittelemäni Hamiltonin huomio siitä, että asioista voidaan olla samaa mieltä, mutta niiden seurauksista eri mieltä.

EU-lähetekeskustelun aikana vuonna 1994, ja sitä ennen 1990-luvun taitteessa oli tapahtunut ennennäkemätön maailmanpoliittisen tilanteen muutos. Kylmä sota päättyi, Neuvostoliitto luhistui, lukuisat Itä-Euroopan valtiot saavuttivat jälleen itsenäisyyden, Venäjän tilanne Neuvostoliiton jälkeen oli sekava, ja Euroopassa kehitettiin uutta taloudellista ja poliittista yhteistyöorganisaatiota valtioiden yhteistyön parantamiseksi. Kaikkien näiden tapahtumien ja niiden seurausten summana myös Suomen oli määriteltävä

asemansa uudelleen maailmanpoliittisella kartalla. Suomen valtio oli tuolloin vielä melko nuori, ja sen geopoliittinen asema haastava. Taustalla oli kipeät muistot talvi- ja jatkosodasta, sekä sen jälkeen tasapainoilu kylmän sodan kiperässä poliittisessa tilanteessa läntisen ja itäisen blokin välillä. 1990-luvun alussa tarjoutunut tilaisuus päästä mukaan Euroopan yhteistyöprojektiin, Euroopan yhteisöön ja myöhemmin Euroopan unioniin, oli siis äärimmäisen monimerkityksinen tilaisuus Suomelle. Mahdollisuus muutokseen oli läsnä, ja toisaalta se koettiin uhkaavana ja toisaalta positiivisena, ja se heijastuu myös eduskunnan vuoden 1994 lähetekeskusteluun.

Koska lähetekeskustelussa ei vielä äänestetty hallituksen esityksestä, olen muodostanut jaon ”kannattajiin” ja ”vastustajiin” sen perusteella, millaisia argumentteja he käyttivät joko unionijäsenyyden puolesta tai vastaan. Kuten tutkimuksestani on ilmennyt, jako ei aina noudattanut puoluelinjoja, eli saman puolueen sisällä saattoi olla myönteisiä ja kielteisiä mielipiteitä jäsenyyttä kohtaan. Luon kuitenkin seuraavaksi katsauksen siihen, miten puolueet kokonaisuuksina suhtautuivat lähetekeskustelussa jäsenyyteen, sillä katson sillä olevan paljon merkitystä koko jäsenyysprosessin lopputuloksen osalta. Kokoomuksen, keskustan, RKP:n, SDP:n ja vihreiden kansanedustajat puhuivat jäsenyydestä pääasiassa myönteiseen sävyyn. Näiden puolueiden puheenvuoroja käyttäneet kansanedustajat olivat pääasiassa kannattajia, jotka korostivat EU:n hyötyjä niin talous-, turvallisuus- kuin itsenäisyysasioissakin. EU-kritiikkiä oli eniten vasemmistoliiton, kristillisdemokraattien ja SMP:n kansanedustajien puheissa. Kaikilla tutkimillani osa-alueilla näiden puolueiden edustajat näkivät EU:sta olevan vain negatiivisia seurauksia. Pienemmistä puolueista ja eduskuntaryhmistä liberaalit kannattivat jäsenyyttä ja vaihtoehto Suomelle - ja suomalaisen rintaman eduskuntaryhmät vastustivat jäsenyyttä. Vihreiden ja keskustan muutamilta kansanedustajilta kuultiin myös hyvin EU-kielteisiä puheenvuoroja, vaikka puolueiden EU-linjat olivat muuten myönteisiä.

Keskustan osalta EU-kysymys oli erittäin repivä. Ristiriitaisuudet tulivat esille myös lähetekeskustelussa. Huolimatta puolueen valtavirran positiivisesta suhtautumisesta EU-jäsenyyteen, pyrkivät keskustan kansanedustajat tuomaan esille myös jäsenyydestä aiheutuvia negatiivisia seurauksia. Tämä toimi retoriikan keinona, jolla vahvistettiin itse asiassa jäsenyyspäätöstä. Toisaalta lähetekeskustelussa tuli myös ilmi keskustan kansanedustajien aito epäilys jäsenyyttä kohtaan erityisesti keskustalle perinteikkäiden politiikan alojen, kuten maatalous- ja puolustuspolitiikan saroilla. Esitän, että

kansanäänestyksen tulos heijastelee osaltaan myös keskusta- ja maaseutuväen epäilystä jäsenyyttä kohtaan, ja sitä, että edellä mainittuja väestöryhmiä ei saatu täysin uskomaan EU-jäsenyyden tuomiin hyötyihin. Haitat sen sijaan konkretisoituivat melko selvinä, kuten maaseudullakin tiedettiin, kuinka paljon jäsenyys tulee tuomaan rajoituksia ja sääntöjä, mutta positiivisista vaikutuksista ei oltu varmoja, vaikka niitäkin uskottiin tulevan.

Vihreissä EU-myönteisyys perustui EU:n tuomiin mahdollisuuksiin esimerkiksi maiden rajat ylittävän ympäristönsuojelun puitteissa sekä rauhan ja demokratian edistämiseen Euroopassa. Kielteiset mielipiteet liittyivät EU:n talousvetoiseen järjestelmään ja markkina-arvojen merkittävään asemaan unionin toiminnassa. Vihreiden osalta erimielisyydet olivat enemmänkin ideologisia ristiriitoja, kun taas keskustassa osa kannattajakunnasta, ja erityisesti maaseutuväki, koki EU:n tuomat konkreettiset muutokset maatalouselinkeinolle suoranaisena uhkana, ja vastusti siksi EU-jäsenyyttä. Molemmissa puolueissa täytyi vielä sisäisesti ratkaista lopullinen kanta jäsenyyteen, ja kannattajakunnan vakuuttaminen jäsenyyden puolelle oli keskeinen tehtävä myös lähetekeskustelussa. Perusteluihin käytettiin hartaasti aikaa ja myös haittavaikutukset pyrittiin tuomaan esille, jotta kokonaiskuva jäsenyydestä muodostuisi mahdollisimman eheäksi.

Jäsenyyden epäkohtiin puuttuminen antoi kannattajille mahdollisuuden tuoda esiin tasapainoinen kuva jäsenyydestä, ja osoittaa, että myös haittapuoliin on kiinnitetty huomiota. Tällainen uudelleenmäärittely on retorisesti ajateltuna hyvin järkevää, sillä sen avulla saadaan kuulija vakuuttumaan käsiteltävän asian läpikotaisesta pohtimisesta. Haittapuolien huomioiminen toimi myös kannattajilla muutosta pehmentävänä retorisena keinona. Vastustajat eivät käyttäneet tätä keinoa toisin päin, eli he eivät yrittäneet pehmentää kantaansa myöntämällä mikä olisi hyvää EU:ssa. Toisaalta se ei ollut vastustajille tärkeää, koska vastustajien piti pysyttäytyä muutoksen vastustamisen strategiassa, jolloin jäsenyyden hyvien puolien etsiminen olisi ollut epäloogista.

Työni kantava teesi on, että lähetekeskustelu oli luonteeltaan ainutlaatuinen hetki, jossa avautui poliittisen toiminnan rajattomat mahdollisuudet. Olen korostanut tutkielmassani, että EU-lähetekeskustelu on oivallinen esimerkki uudelleenmäärittelyn mahdollisuuksista poliittisessa keskustelussa. Lähetekeskustelu toimi eräänlaisena *kairos*-hetkenä, jossa nivoutuivat yhteen erilaiset maailman muutokset, kansanedustajien yksilöllinen kokemushistoria ja toisaalta kollektiivinen historiankertomus. Epävarmuus ja varman

tiedon puuttuminen tulevasta kuuluvat ihmiselämään sen kaikilla tasoilla. Myös EU-jäsenyyden suhteen oli näin, ja vaikka tilaisuus päästä jäseneksi ei tullutkaan aivan yllättäen, oli se kuitenkin hyvin nopea prosessi.

Kannattajat perustelivat muutoksen, eli EU-jäsenyyden ainutlaatuisena mahdollisuutena, johon kannatti tarttua heti. Kannattajien käyttämät suostuttelun tekniikat olivat esimerkiksi rohkeutta ja muutosvalmiutta korostavia. Kannattajat onnistuivat perustelemaan muutoksen tarpeellisuuden talouden ja turvallisuuden osa-alueilla paremmin kuin vastustajat. Kannattajat määrittelivät konkreettisesti vallitsevan tilanteen haasteet, joihin vastauksena he esittivät EU-jäsenyyden. Itsenäisyyden osa-alueella kannattajat sen sijaan joutuivat hakemaan kansalliselle itsemääräämisoikeudelle korvikkeita EU:sta, eli määrittelemään itsenäisyyden luonnetta uudelleen. Kannattajien käyttämä argumentti Suomen pääsemisestä mukaan EU-päätöksentekoon toimii itsemääräämisoikeuden uudelleenmäärittelyn esimerkkinä. Kannattajien mukaan oli hyödyllistä antaa osa omasta itsemääräämisoikeudesta pois, jotta sai tilalle jotain ”parempaa”.

Vastustajien käyttämän uudelleenmäärittelyn lähtökohtana oli puolustaa sen hetkistä tilannetta devalvoimalla jäsenyyden hyötyjä, joita kannattajat olivat esittäneet. Vastustajat toteuttivat tätä strategiaa talouden ja turvallisuuden osa-alueilla, mutta eivät onnistuneet mielestäni riittävän hyvin perustelemaan, miksi näistä näkökulmista katsottuna olisi järkevämpää pysyttäytyä unionin ulkopuolella. Talouskehitys näytti positiivisemmalta EU:n jäsenenä, eivätkä vastustajat onnistuneet kumoamaan kannattajien väitettä siitä, että ulkopuolelle jäämällä joudutaan hankalampaan taloustilanteeseen. Turvallisuuskysymysten osalta vastustajat koettivat perustella Suomen menettävän puolueettoman asemansa. *Puolueettomuus* koki käsitteenä myös lähetekeskustelussa eräänlaisen inflaation, sillä *liittoutumattomuus* oli tullut tilalle, aivan kuten kansallisessa keskustelussakin. Suomen liittoutumattoman roolin ei uskottu vaarantuvan EU:ssa. Itsenäisyyden osa-alueella sen sijaan vastustajat onnistuivat osoittamaan, että muutos tulee viemään Suomelta itsemääräämisoikeutta tärkeissä poliittisissa kysymyksissä niin paljon ja niin konkreettisesti, että se voi koitua joissain tilanteissa Suomen tappioksi.

Lopuksi on vielä hyvä pohtia, mitä merkitystä uudelleenmäärittelyllä on laajemmassa mittakaavassa. Kuten esimerkkini valossa nähtiin, uudelleenmäärittely on keskeisessä osassa, kun keskustellaan hyvin suurista poliittisista uudistuksista. Mikään muutos ei ole

mahdollinen ilman, että sen luonteesta ja sen seurauksista käydään keskustelua, joka sisältää myös keskustelijoiden omaa tilannearviointia ja uudelleenmäärittelyä. Edustuksellisen demokratian toteutumisen kannalta parlamentissa tapahtuva puhe ja kannanotot ovat äärimmäisen tärkeitä, mutta tutkijoiden ja kansalaisten pitää myös olla kiinnostuneita niistä.

EU:n tulevaisuus on kesällä 2016 joutunut kyseenalaiseksi, kun yksi keskeisistä jäsenmaista, Iso-Britannia, äänesti kansanäänestyksessä EU-eron puolesta. Tämä merkitsee haasteita koko EU:lle ja kaikille sen jäsenmaille kansallisella tasolla. Keskustelua unionin tulevaisuudesta käydään taas kiivaasti ja epävarmuus antaa myös tilanteen uudelleenmäärittelylle sijaa. Eurooppa on kohdannut viime vuosina suuria haasteita talouslaman ja mantereelle kohdistuneen pakolaisvirran vuoksi, joten eräänlainen murrosvaihe on jälleen meneillään. Vuoden 1994 lähetekeskustelun kannattajien arviot EU:n tulevaisuudesta pitivät jokseenkin paikkansa, sillä EU laajeni Suomen jäsenyyden jälkeen vielä lisää ja talouskehityskin oli pitkään positiivista. Vastustajien pelot sotilaallisen jännitteen lisääntymisestä ovat toisaalta käyneet toteen, kun sodan uhka on palannut Eurooppaan Ukrainan ja Venäjän välisten erimielisyyksien vuoksi. Myös sotilaallinen aktiivisuus Itämerellä on lisääntynyt viime aikoina. Euroopan unionin tulevaisuus on hämärän peitossa, mutta juuri sen vuoksi EU:n ja suomalaisten EU-kansalaisina pitäisi tehdä työtä sen eteen, että unionin alkuperäiset, rauhaa ja demokratian kehitystä korostavat aatteet eivät unohdu milloinkaan.

Suhteessa aikaisempaan tutkimukseen työn merkitys on siinä, että se tuo uuden näkökulman Suomen EU-jäsenyydestä käytyyn keskusteluun suuntaamalla huomion debattiretoriikan käsitteelliseen ulottuvuuteen. Uudelleenmäärittelyn avulla olen havainnollistanut sitä, kuinka käsitteiden nimeäminen, arvoväritys, merkitysala ja ydinmerkitys (vrt. Skinner 1996, luku 4) ovat kaikki poliittisen kamppailun kohteena tutkitussa debatissa. Kun kysymyksessä on poliittisesti ensiarvoisen tärkeästä muutoksesta käyty keskustelu, tilanne on sikäli asymmetrinen, että käsitteiden uudelleenmäärittely on tärkeämpää muutoksen kannattajille kuin vastustajille. Toisaalta vastustajatkaan eivät selvinneet ilman uudelleenmäärittelyn hyödyntämistä, sillä heidän kannatti kuvailla jäsenyyden mahdolliset seuraukset negatiivisiksi, jotta EU-jäsenyys olisi näyttänyt mahdollisimman huonolta vaihtoehdolta.

Kuten työni otsikkokin ilmaisee, olivat mielipiteet ja lähetekeskustelun argumentit unionin jäsenyyden puolesta ja vastaan yhtäältä ”kielenkäytöllisiä hämäysyrityksiä” ja toisaalta ”kestämättömiä väitteitä”. Sitaatit ovat Kaarina Drombergin (76, 2493) ja Iivo Polven (89, 2504) puheenvuoroista. Keskeistä on kuitenkin ymmärtää, että retoriikalla ja siihen sisältyvillä mahdollisuuksilla on valtava merkitys kauaskantoisten päätösten tekemisessä.

LÄHTEET

Aineistolähteet

Eduskunnan pöytäkirja 73/1994. Sivut 2347–2442.

Eduskunnan pöytäkirja 74/1994. Sivut 2443–2554.

Kirjalliset lähteet

Benjamin, Walter (1977):

Illuminationen. Ausgewählte Schriften. Über den Begriff der Geschichte, s. 251-261. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.

Blomberg, Jaakko (2011):

Vakauden kaipuu. Kylmän sodan loppu ja Suomi. WSOY Helsinki.

Burke, Kenneth (1969):

A Grammar of Motives. University of California Press Berkeley.

Clerc, Louis & Elo, Kimmo (2014):

Aatteesta instituutioksi. Euroopan unionin historia ja rakenteet. Avain Helsinki.

Davidsson, Kaisu (2008):

*”Kansakuntana olemme puolemme valinneet”. Nationalististen uhkakuvien tarkastelua Euroopan unionin laajenemiseen ja syvenemiseen liittyvissä eduskuntakeskusteluissa Suomessa vuosina 1994–2006.*Valtio-opin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

Haapanen Pirkko (1996):

Roomalaisten korkein taito – Johdanto antiikin retoriikkaan. Teoksessa: Palonen, Kari & Summa, Hilkka (toim.):

Pelkkää retoriikkaa. Vastapaino Tampere 1996.

Hamilton, William Gerard (1808):

Parliamentary Logick. Painoksessa: Payne, Thomas: *Parliamentary Logick.* Pall Mall 1808.

Harle, Vilho & Moisio, Sami (2000):

Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka. Vastapaino Tampere.

Juga, Salla (2015):

Tyhjää puhettako? Eduskunnan välikysymysinstituutio 1999–2013. Valtio-opin pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Lindroos, Kia (2000):

Nykyisyyden politiikkaa. Walter Benjaminin ja Paul Virilion aika. Sivut 59-80. Teoksessa: Lindroos, Kia & Palonen, Kari: *Politiikan aikakirja. Ajan politiikan ja politiikan ajan teoretisointia.* Vastapaino Tampere 2000.

McLean Iain & McMillan, Alistair (toim.) (2009):

The Concise Oxford Dictionary of Politics. Oxford University Press.

Mickelsson, Rauli (2015):

Suomen puolueet. Vapauden ajasta maailmantuskaan. Vastapaino Tampere.

Moisio, Sami (2003):

Geopoliittinen kamppailu Suomen EU-jäsenyydestä. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopisto.

Niemelä, Jari (2008):

Talonpoika toimessaan – Suomen maatalouden historia. Suomen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Paloheimo, Heikki (1994):

Kansalaismielipiteiden kehitys Suomessa Teoksessa: Pesonen, Pertti (toim.): *Suomen EU-kansanäänestys 1994. Raportti äänestäjien kannanotoista.* Sivut. 41–51. Ulkoasiainministeriö, Eurooppatiedotus 1994.

Palonen, Kari (2012):

Parlamentarismi retorisena politiikkana. Vastapaino Tampere.

Palonen, Kari (2003):

Quentin Skinner – History, Politics, Rhetoric. Polity Press Cambridge.

Pekonen, Kyösti (2011):

Puhe eduskunnassa. Vastapaino Tampere.

Saloniemi, Riikka (2003):

Kansanedustajien itsenäisyysretoriikka EU-jäsenyyskeskustelun osana: Vastustajien ja kannattajien puheiden itsenäisyysargumentaatio ja termin käsitteellistäminen. Valtio-opin pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.

Skinner, Quentin (1996):

Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes. Cambridge University Press.

Tilli, Jouni (2012):

Continuation War as a Metanoic Moment. Burkean Reading of Lutheran Hierocratic Rhetoric. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Elektroniset lähteet

Bagehot, Walter (2009):

The English Constitution. Luku 5. The Project Gutenberg eBook. Viitattu 1.9.2016.Saatavilla: www.gutenberg.org/files/4351/4351-h/4351-h.htm#chap05

Eduskunta (2016a):

Eduskunta säätää lait - lainvalmistelun vaiheet. Viitattu 5.9.2016. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/lakiensaataminen/lainvalmistelu_vaiheet/Sivut/default.aspx

Eduskunta (2016b):

Valtiona maailmassa. Viitattu 21.7.2016. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/suomi-valtiona/Sivut/Valtiona-maailmassa.aspx

Eduskunta (2016c):

HE 135/1994 vp. Viitattu 5.9.2016. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=he+135/1994

Eduskunta (2016d):

Yleistietoa täysistunnoista. Viitattu 8.9.2016. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/lakiensaataminen/taysistunnon_verkkolahetykset/Sivut/Yleistietoa_taysistunnoista.aspx

Eurooppatiedotus.fi (2016):

Suomen tie EU:n jäseneksi. Viitattu 4.9.2016. Saatavilla: http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?contentid=92690&contentlan=1&culture=fi-FI#.VPQ96HyUfTo

EU-upplysningen (2016):

Så blev Sverige med i EU. Viitattu 4.9.2016. Saatavilla: http://www.eu-upplysningen.se/Sverige-i-EU/Sa-blev-Sverige-med-i-EU/

Finlex.fi (2000):

Eduskunnan työjärjestys. Viitattu 8.9.2016. Saatavilla: http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000040?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=eduskunnan%20ty%C3%B6j%C3%A4rjestys

Kela-lakipalvelu (1994):

UaVM 9/1994 - HE 135/1994. Viitattu 5.9.2016. Saatavilla: http://plus.edilex.fi/kela/fi/mt/uavm19940009

Macfarlane, Adam (2008):

Interview of Quentin Skinner 10th January 2008. Viitattu 20.6.2016. Saatavilla: https://www.repository.cam.ac.uk/handle/1810/197060

Mill, John Stuart (2004):

Considerations on representative government. Luku 5. The Project Gutenberg eBook. Viitattu 5.9.2016. Saatavilla: http://gutenberg.org/files/5669/5669-h/5669-h.htm#link2HCH0005

MTK:n internetsivut (2012):

EU-jäsenyys oli suuri haaste MTK:lle. Viitattu 4.9.2016. Saatavilla: https://www.mtk.fi/mtk/historia/EUjasenyys_suuri_haaste/fi_FI/EUjasenyys_suuri_haaste/

Regjeringen.no (2014):

Historikk Norge-EU. Viitattu 5.9.2016. Saatavilla: https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/tema-norge-eu/historikk/id692066/

Valtioneuvosto (1991):

Pääministeri Esko Ahon hallituksen ohjelma 26.4.1991. Viitattu 4.9.2016. Saatavilla: http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/65-paaministeri-esko-ahon-hallituksen-ohjelma?p_p_auth=Fsu4WZlc&redirect=http%3A%2F%2Fvaltioneuvosto.fi%2Fhallitusohjelmat%3Fp_p_auth%3DFsu4WZlc%26p_p_id%3D101_INSTANCE_PSuRAXa52Usp%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal

%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-5%26p_p_col_count%3D1

YLE Elävä arkisto (2014):

Eduskunnan EU-kiistassa vedottiin jumalaan ja jatkosotaan.. Viitattu 4.9.2016. Saatavilla: http://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/02/25/eduskunnan-eu-kiistassa-vedottiin-jumalaan-ja-jatkosotaan

LIITTEET

Tutkielmassa käytetyt keskeiset lyhenteet

EU, Euroopan unioni

EY, Euroopan yhteisö(t), Euroopan hiili- ja teräsyhteisön, Euroopan talousyhteisön ja Euroopan atomienergia yhteisön muodostama kokonaisuus

ETA, Euroopan talousalue

EFTA, Euroopan vapaakauppa-alue

WEU, Länsi-Euroopan unioni

Nato, Pohjois-Atlantin puolustusliitto

Eduskunnan lähetekeskustelun puheenvuorot, joihin tässä tutkielmassa on viitattu

Puheenvuoron numero	Edustaja	Puolue	Sivunumero
2	Aho, Esko	Kesk.	2347-2352
83	Aittoniemi, Sulo	Kesk.	2500-2501
74	Aittoniemi, Sulo	Kesk.	2492
7	Andersson, Claes	Vas.	2370-2374
33	Andersson, Claes	Vas.	2465
119	Anttila, Sirkka-Liisa	Kesk.	2533-2535
38	Antvuori, Pirjo-Riitta	Kok.	2466
16	Aula, Maria Kaisa	Kesk.	2454-2455
23	Aula, Maria Kaisa	Kesk.	2457
76	Dromberg, Kaarina	Kok.	2492-2494
8	Enestam, Jan-Erik	RKP	2374-2378
106	Gustafsson, Jukka	SDP	2522-2523
9	Haavisto, Pekka	Vihr.	2378-2382
46	Haavisto, Pekka	Vihr.	2471
73	Hautala, Heidi	Vihr.	2490-2492
75	Hautala, Heidi	Vihr.	2492
97	Hurskainen, Sinikka	SDP	2512-2513
41	Huuhtanen, Jorma	Kesk.	2467-2469
24	Hämäläinen, Tuulikki	SDP	2457-2460
99	Ihamäki, Timo	Kok.	2515-2516
19	Jaakonsaari, Liisa	SDP	2409-2412
15	Järvilahti, Timo	Kesk.	2405-2408
43	Kallis, Bjarne	KD	2428-2430
10	Kankaanniemi, Toimi	KD	2382-2387
27	Korhonen, Martti	Vas.	2461
111	Korkeaoja, Juha	Kesk.	2525-2527
112	Korva, Timo E.	Kesk.	2527
129	Korva, Timo E.	Kesk.	2545-2547
54	Laakkonen, Pirkko	KD	2476
31	Laakso, Jaakko	Vas.	2464
90	Lahikainen, Erja	SDP	2506-2509
32	Laine, Ensio	Vas.	2464
55	Laivoranta, Jarmo	Kesk.	2476
52	Laivoranta, Jarmo	Kesk.	2474-2475
13	Laukkanen, Vesa	Vaihtoehto Suomelle	2394-2402
38	Lax, Henrik	RKP	2420-2423
5	Lipponen, Paavo	SDP	2360-2365
11	Mäkelä, Tina	SMP	2387-2390

6	Niinistö, Sauli	Kok.	2365-2370
100	Nikula, Paavo	Vihr.	2516-2518
81	Ojala, Outi	Vas.	2495
30	Perho-Santala Maija	Kok.	2462-2464
39	Perho-Santala Maija	Kok.	2466
89	Polvi, Iivo	Vas.	2504-2506
42	Pullianen, Erkki	Vihr.	2424-2428
28	Pullianen, Erkki	Vihr.	2462
14	Riihijärvi, Heikki	Suom. rintama	2402-2405
70	Rimmi, Eila	Vas.	2486-2489
85	Rossi, Markku	Kesk.	2501-2503
4	Ryynänen, Mirja	Kesk.	2356-2360
7	Räty, Pekka	Vihr.	2449-2451
15	Räty, Pekka	Vihr.	2453-2454
65	Saastamoinen, Riitta	Kok.	2483-2485
3	Salolainen, Pertti	Kok.	2352-2356
10	Seppänen, Esko	Vas.	2452
45	Taina, Anneli	Kok.	2470-2471
27	Taina, Anneli	Kok.	2414-2415
32	Tennilä, Esko-Juhani	Vas.	2416-2418
12	Ukkola, Tuulikki	Lib.	2390-2394
25	Ukkola, Tuulikki	Lib.	2460
82	Wahlström, Jarmo	Vas.	2498-2500
133	Virrankoski, Kyösti	Kesk.	2550-2552
108	Vistbacka, Raimo	SMP	2524
34	Vähänäkki, Matti	SDP	2465